

Le Dónbeenĩ bin-tente vūahũ na ó o Matiye túara

Vūahũ túaró ñúhũ

O Matiye lé o Yeesu ñĩ-kenínia píru ñun ñĩ-kení. O bía mí vūahũ yi le o Yeesu *Krista lé o kãnilo na khii ɓuen, yĩ le Dónbeenĩ yánkaa dó mí ñii nɔn le mí ì na ɓa *zúifùwa yi. O mún zéenia ɓio ɓa zúifùwa ya-díwá pánáa o Yeesu.

O Matiye bía a Yeesu teró là a háyónmu ɓio. O bía le o Yeesu lé o béε na wà ɓueé kãní ɓa nùpua mí bè-kora yi (Matiye 1–2). O mún bía ɓio ó o Zãn bátízéráa o Yeesu, làa ɓio ó o Satãni khàráa wo lora (Matiye 3–4). O zéenia ɓio ó o Yeesu sá lè mí tonló ho Kalilee kōhũ yi (Matiye 19–28).

O Matiye sankaa o Yeesu káránló làa cúa-hónú:

1. Ho tũíá poni bèró yi ɓio (Matiye 5–7).
2. Le *Dónbeenĩ béeni ɓio keníló (Matiye 10).
3. Hã wàhio ɓio hèñun na wee zéeni le Dónbeenĩ béeni ɓio yahó (Matiye 13).
4. ɓio le Dónbeenĩ nùpua ko ɓa ɓua lè mítén (Matiye 18).
5. O Yeesu ɓíni ɓuenló ɓio (Matiye 24–25).

O Yeesu lé o Krista ɓio bon (Luki 3.23-38)

¹ O Yeesu *Krista nɔnkãni lé dño kà: O Yeesu Krista nɔnkãni can o *Daviide yi, ó o Daviide nɔnkãni ɓèn can o *Abaraamu yi. ² O o Abaraamu lé o *Izaaki ɓàn maá.

O o Izaaki za lé o *Zakoobu,
 ó o Zakoobu za lé o *Zudaa lè mín zàwa,*
 3 ó o Zudaa zàwa na ó o yú là a Tamaare lé o
 Farεεsi là a Zeraa,
 ó o Farεεsi za lé o Hεsiron,
 ó o Hεsiron za lé o Araamu,
 4 ó o Araamu za lé o Aminadaabu,
 ó o Aminadaabu za lé o Naasōn,
 ó o Naasōn za lé o Salamōn,
 5 ó o Salamōn za lé o Buaze na ó o yú là a Ara-
 haabu,
 ó o Buaze za lé o Obεεde na ó o yú là a Uruute,
 ó o Obεεde za lé o Zesee,
 6 ó o Zesee za lé o bέε Daviide.
 O o bέε Daviide za lé o *Salomōn na ó o yú là a
 Uri b̀an h̄aa,
 7 ó o Salomōn za lé o Orobuamu,
 ó o Orobuamu za lé o Abia,
 ó o Abia za lé o Azaafe,
 8 ó o Azaafe za lé o Zozafaa,
 ó o Zozafaa za lé o Zoraamu,
 ó o Zoraamu za lé o Oziasi,
 9 ó o Oziasi za lé o Zuataamu,
 ó o Zuataamu za lé o Akazaa,
 ó o Akazaa za lé o Ezekiasi,
 10 ó o Ezekiasi za lé o Manasee,
 ó o Manasee za lé o Amōosi,
 ó o Amōosi za lé o Zoziasi,
 11 ó o Zoziasi za lé o Zekonia lè mín zàwa.
 B̀un wó ká a *Isirayεele n̄ipomu á ho *Ba-
 biloonasa k̀k̀k̀a yi á 6a vaá wee k̀yá 6a k̀h̄h̄ yi.
 12 B̄io 6a wi ho Babiloona yi mu k̀yámu yi

* 1:2 O Zudaa lè mín zàwa lé b̄ia lé o Isirayεele n̄ipomu z̄i-n̄uná p̄irú,n̄un b̀an maáwa.

ó o Zekonia ton o Salasiële,
 ó o Salasiële za bèn lé o Zorobabεele,
 13 ó o Zorobabεele za lé o Abiyuude,
 ó o Abiyuude za lé o Eliakiimu,
 ó o Eliakiimu za lé o Azoore,
 14 ó o Azoore za lé o Sadooiki,
 ó o Sadooiki za lé o Akiimu,
 ó o Akiimu za lé o Eliyuude,
 15 ó o Eliyuude za lé o Eliazaare,
 ó o Eliazaare za lé o Matan,
 ó o Matan za lé o Zakoobu,
 16 ó o *Zakoobu za lé o Zozεεfu, o Mari bèn báa.
 O Mari mu lé wón ton o Yeesu na ba le *Krista.
 17 A wáa lá a *Abarahaamu nii wán à buée búe
 o *Daviide yi, á ba maáwà na sã mín á yú ho píru
 náa. O o Daviide nii à buée búe ho pãahũ na ó o
 *Isirayεele nĩpomu á ho Babiloonasa kíkãa yi á ba
 vaá wee káyá ba kõhũ yi, á maáwà na sã mín á yú
 ho píru náa. A bèn lá bĩo ba wi mu káyámu yi nii
 wán à buée búe o Krista yi, á maáwà na sã mín á
 mún yú ho píru náa.

O Yeesu teró
(Luki 2.1-7)

18 Bĩo kà lé bĩo ó o Yeesu bĩo wórãa á vaá bó a
 teró yi. Bàn nu Mari fũaamu hĩa bõ nõn o Zozεεfu
 yi.† Ká sãni ba ya mín, à bũn ò o sù lè sãní lè le
 Dónbeenĩ Hácírí pánká. 19 Bàn fũaalè Zozεεfu fù
 lée nùpue na téréna. O fù yí wi ò o dé nĩyio mín
 fũaalè Mari yi, ó o wi ò o sãnka búe mu fũaamu.
 20 Bĩo mu wi o sfi yi kà, ó o Núhũso Dónbeenĩ

† **1:18** Mu lé mu yaamu ká lé bĩo ba ãn yí páania le zii yi. Ba zúifùwa cõn ó o hĩnzoró hĩa wee wé kerĩ mín zii à yí le lulu-kùure sfi, à loĩnáa wo ká a pũhũ téréna.

wáayi tonkaro bía làa wo hã kònkórà yi: «*Daviide mòmàníi Zozεεfu, yí hézón o Mari fé yaró. Le sání na wi o wán kà ó o sù lè le Dónbeenĩ Hácírí pánká. 21 O ò te o za baa. Fo ò cé o yèni làa Yeesu.† Orén lé yía á à kání mín ñpomu mí bè-kora yi.» 22 Mu búenbúen wó bèra a na à bïo ó o Núhúso bía lè mí ñi-cúa fεero ñii à yïo lé. 23 O bía:

«Yia yí zū baa á à sí le sání á à te o za, §

á ba wé è ve làa Emanuwεεle.

Bún kúará le: «Le Dónbeenĩ wi làa wen».*»

24 Bïo ó o Zozεεfu sína, ó o wó bïo le Dónbeenĩ wáayi tonkaro le o wé. O fó a Mari á yan. 25 Ká a Zozεεfu màhá yí wó a làa háa yí mɔn fúaa bïo ó o ton mí za, ó o Zozεεfu mu có a yèni làa Yeesu.

2

Ba bè-zūrlowà buéé búεεkio o Yeesu

1 O Yeesu hía ton ho *Zudee kòhú lóhó na 6a le Betelehεεmu yi. Mu pãahú ká a *Heroode* lé o béε. O Yeesu mu teró móméndén, á 6a nùpua búii na kàráanna zū mu bïo á zū hã mànàayio lè mí kúaráwa, á ló lè le wii hèníi buéé dón ho Zeruzalεεmu lóhó, 2 á 6a tùara: «Ba *zúifùwa béε na ton á wi wen? Le mànàayiire búii hà lè le wii hèníi, á zéenia a bïo, á wa ló buara wà buéé bùaani a.» 3 Bïo ó o béε Heroode ñá mu, ó orén lè ho Zeruzalεεmusa búenbúen yilera lùnkaa. 4 O o von le *Dónbeenĩ yankarowà ñúnása lè ho *làndá bïo zéenílowa búenbúen na wi o ñpomu yi á kúaa mín

† 1:21 O Yeesu yèni kúará le: «Le Dónbeenĩ wee kání 6a nùpua.»

§ 1:23 Mi loń Ezayii vūahú 7.14 * 1:23 Mi loń Ezayii vūahú 8.8,

10 * 2:1 O Heroode na bïo bía hen lé o Heroode Ni-beení.

wán. O o tùara 6a yi làa hen na ó o kǎnńlọ á ko ò o te yi. ⁵ A 6a bía n̄n wo yi: «O ko ò o te ho Zudee kǎhú lóhó na 6a le Beteleheemu yi. Lé b̄io á b̄io kà lé b̄io á le *Dónbeenĩ ńi-cúa f̄ero túara:

⁶ «Beteleheemu, fo yín̄n ho *Zudaa kǎhú lóra b̄úenb̄úen b̄an ló-za.

Lé fo ó o Nuhúso na à dí ũ ńipomu *Isirayele yahó á à lé yi.»†»

⁷ O o *Heroode wǎa sánkaa von 6a bè-zúrńlowà mu, ò o tùara 6a yi á zúrńnanáa ho pǎahú binbirí na 6a m̄n le m̄nàayiire yi. ⁸ B̄un m̄n ó o le 6a lén va ho Beteleheemu, ò o bía n̄n 6a yi: «Mi va a tùaka o háyónza mu b̄io sese. Ká mi yú a m̄n, à mi b̄iní buee b̄io mu na miĩ, á ńnén mún vaá b̄uaaní a.»

⁹ B̄io 6a ńá h̄n b̄ioní so o béε mu c̄n vó, á 6a wà. A 6a b̄inía wee mi le m̄nàayiire na 6a n̄nzoñ m̄n lè le wii h̄enii, à le wà á 6a b̄o yi. Pǎahú na le vaá d̄n ho lahó na ó o háyónza mu wi yi, á le d̄n. ¹⁰ B̄io 6a m̄n le m̄nàayiire kà síi, á mu wó sí-wεε 6a c̄n làa sòobéε. ¹¹ A 6a yòó zon le z̄i yi, á zoó m̄n o háyónza mu lè m̄n nu Mari. A 6a líí f̄ará mí n̄nkóńúná wán à 6a b̄uaanía a háyónza. B̄un m̄n á 6a feera mí s̄a à 6a h̄n wo lè ho s̄nú lè mu b̄iowa b̄ui na s̄amu sí, ho *ánsán lè ho *m̄firè. ¹² B̄un m̄n le Dónbeenĩ ńá 6a zeñ wán h̄a k̄nkórá yi le 6a yí b̄iní yí vaa lé o Heroode wán. A 6a wǎa lá wǎ-veere á vannáa m̄n kǎhú.

O Yeesu b̄an nùwǎ lùwa làa wo

¹³ Ba bè-zúrńlowà lénlọ m̄n, á le Dónbeenĩ wáayi tonkaro b̄ui buara a Zozεfu c̄n h̄a k̄nkórá yi, á bía n̄n wo yi: «H̄iní fé o háyónza lè m̄n nu à ũ lùwí

† 2:6 Mi loń Miseen v̄uhú 5.1

va ho *Ezipite kōhũ. Va a κεεní bín fúuu fúaa ká í khíi le ũ bíní buen. Lé bĩo ó o bέε *Herodee á à bĩo le 6a cànká a háyónza mu búe.»¹⁴ O o Zozεεfu wáa hĩnɔn ho tĩnàahũ á fó a háyónza lè mín nu ò o ɲɔn ho Ezipite kōhũ.

¹⁵⁻²¹ Ká a Heroode zūna le 6a bè-zūnlowà khà a, ó o sǐi cá làa sòobέε. O o nɔn le ɲii le 6a búe 6a zà-báawa búenbúen na ho Betelehεεmu lóhó yi, làa hĩa bāmakaa ho yi. A wáa lá bĩa lúlúio yú hã bĩo ɲun ɲii à liiráa, à héha lè ho pāahũ na 6a bè-zūnlowà zéenia le mí mɔn le mànàayiire yi. Bũn lé bĩo á le *Dónbeenĩ ɲi-cúa fεero Zeremii bĩo na ó o bía á wóráa ɲii sú. O bía:

«Wāamakaa búii sã ɲá ho Aramaa lóhó yi.

Mu wó lè mĩnka wέε.

Lé o Arasεele wee wá mí zàwa bĩo yi.

O yí tà le 6a yanka mí

lé bĩo 6a ɲúhũ 6ó.†»

O Zozεεfu là a háyónza lè mín nu kará ho Ezipite yi fúuu fúaa bĩo ó o Heroode húrun.

O *Heroode húmú mándén, ó o ɲúhũso wáayi tonkaro bĩnía buara a Zozεεfu cɔn hã kònkórá yi, á buée bía nɔn wo yi: «Hĩní fé o háyónza lè mín nu, à ũ bíní va ho *Isirayεele kōhũ yi. Lé bĩo á bĩa lá wee cá a háyónza mu á à búe wáa húrun.» O o Zozεεfu hĩnɔn á fó a háyónza lè mín nu á bĩnía buararáa ho Isirayεele kōhũ yi. Mu wó kà sii bèra a na à bĩo ó o ɲúhũso bía lè mí ɲi-cúa fεero ɲii à yĩo lé. O bía: «Í von í za léra ho *Ezipite kōhũ yi.»^{§ 22} Bĩo ó o Zozεεfu ɲá à 6a le o Aakelayuusi lé yĩa zon mín maá Heroode lahó á lé o bέε ho *Zudee kōhũ yi, ó o

† **2:15-21** Mi loĩ Zeremii vūahũ 31.15

§ **2:15-21** Mi loĩ Ozee

vūahũ 11.1

zãna ho vaa κεενίλό βίν. Βίο á βίο ó ο ò wé á zéenia n̄n̄n wo yi hã kònkórá yi, á ba wà n̄n̄n ho Kalilee k̄sh̄h̄. ²³ Ba vaá kará ho lóhó βúi na ba le Nazarεete yi. Mu wó kà síi, bèra a na à βίο le *Dónbeenĩ n̄i-cúa fεerowà yánkaa bía à n̄ii sí. Bán yánkaa le ba khíi wé è ve o làa Nazarεete n̄ii.

3

O Zãn Batiisi buera le Dónbeenĩ bíoni
(Maaki 1.1-8; Luki 3.1-18; Zãn 1.19-28)

¹ Pãahũ βúi βueé d̄ñn, ó o Zãn Batiisi βίο ba zũna le o wi ho *Zudee k̄sh̄h̄ dùure yi, á wee bue le Dónbeenĩ bíoni. O wee bío na ba n̄pua yi: ² «Mi khí mu bè-kora wéró yi, à bè le Dónbeenĩ yi, lé βίο le *Dónbeenĩ béeni βueé βó.» ³ Lé orén Zãn mu á le *Dónbeenĩ n̄i-cúa fεero *Ezayii á bía βίο kà síi:

«N̄ii βúi wee bío p̄ñp̄ñ le dùure yi kà síi:

«Mi wíoka ho w̄sh̄h̄
ká a N̄uh̄so o βuen.

Mi muin ho w̄sh̄h̄
na ò o bè.»*

⁴ O Zãn dà-z̄n̄ii tã là a cón-n̄úmúkũ varà, á ku-cεènií wó lè ho sãah̄h̄. O bè-d̄inií lé ba hawà lè hã sò-kia sòró. ⁵ Ho Zeruzalεemu lóhósa, lè ho Zudee k̄sh̄h̄ n̄ipomu, làa b̄ia βó ho muh̄h̄ na ba le Zurud̄ñn yi βúenβúen á wee βuen o c̄ñn. ⁶ Ba wee zéeni mí bè-kora ba n̄pua yahó, ò o Zãn bátízé ba ho Zurud̄ñn mu yi. ⁷ Βίο ó o m̄n̄n à ba *Fariz̄iεwa lè ba *Sadus̄iεwa wee lé βuen o *bátèèmu lahó yi, ó o bía n̄n̄n ba yi: «Mi yí m̄n̄n miten le, d̄ih̄ioni zàwa yén! Le Dónbeenĩ sí-c̄l̄lè na yòó lua á mi so wee leéka le mi dà à fé miten n̄ii yi le? Lé o yén

* 3:3 Mi loń Ezayii v̄uah̄h̄ 40.3

bía mu nɔn mia? ⁸ Héyì! Mi wé wé hã wárá na se, hã wee zéení le mi khú mu bè-kora wéró yi á bò le Dónbeenĩ yi. ⁹ Mi yí leéka le bïo mi lé o *Abarahaamu m̀nm̀nía á bũn mí dòn wãa à yí dé. Le ì bío mu na mia: Mi yí m̀n hã huua na ká le? H́n le Dónbeenĩ yàá pá dà á à wé là a Abarahaamu zàwa. ¹⁰ A mi cén pa miten bïo sese. Lé le dóorè hónhónía buan hã v̄ns̄ia kúioró bïo yi. V̄nd̄ε leé v̄nd̄ε na yí máa ha hã bia na sí, á dén ñ kúii á à sía à kúee mín wán á à c̄í. ¹¹ Inén wee bátízé mia lè mu ñumu lé bïo mi khú mu bè-kora wéró á bò le Dónbeenĩ yi. Ká yia á à buen inén m̀n, wón á à bátízé mia lè le Dónbeenĩ Hácírí, lè ho d̄h̄. O po mi. I yàá yí ko là a nakãa tenlò hùúu. ¹² O buan mí véeró d̄ε mí níi yi á bueé véeráa mí d̄nló. A hã lé ho d̄n-poni o ò khuui á à kúee mí nání yi. Ká hã ñáakãa h́n o ò c̄í ho d̄h̄ na máa hí hùúu yi.»

*O Yeesu bátéèmu bïo
(Maaki 1.9-11; Luki 3.21-22)*

¹³ Mu p̄ah̄, ó o Yeesu ló ho Kalilee k̄h̄ yi á buara ho muh̄ na ba le Zurud̄n yi. O buara a Z̄n c̄n le wón bátízé mí. ¹⁴ O o Z̄n pá, ò o bía nɔn wo yi: «Ûnén lé fo lá ko á ù bátízé mi, á léé webio b̄n nɔn á ù le inén bátízéráa fo?» ¹⁵ Ká a Yeesu màh̄ bía nɔn wo yi: «Día le mu wé làa bũn. Lé kà síi á wa ko à wa wéráa à tíráa le Dónbeenĩ síi bïo ñii.» O o Z̄n wãa tà. ¹⁶ Bïo ó o Z̄n bátízé a Yeesu vó ó o Yeesu ló mu ñumu yi. Ho p̄n-kéní mu yi, á ho wáayi ñii héra, ó o m̀n le Dónbeenĩ Hácírí à le lion lòn háponi o wán á líi wi làa wo. ¹⁷ A mu tãmu búii sã ñá ho wáayi á bía: «Ỳa kà lé ì Za na á ì bò ì tàkã wán. O bïo sí mi.»

4

*O Satāni wi ó o khà a Yeesu lorí
(Maaki 1.12-13; Luki 4.1-13)*

¹ Bũn món á le Dónbeenĩ Hácírí ɓuan o Yeesu vannáa le dùure yi bèra a na ò o *Satāni khà a lorí.

² Hã wizooní ɓúará-ɓun lè mí tĩnɔnna ɓúará-ɓun ó o Yeesu wó ò o yí dú, á le hĩni dà a. ³ O o Satāni vá ɓueé ɓó a yi, á bía nɔn wo yi: «Hã huua na kà fo yí mɔn lé? Ká fo lé le Dónbeenĩ Za ɓio bon kénkén, à ù bío le hã huua na kà yèrémá wé ho dínló.» ⁴ O o Yeesu bía: «Bìo kà lé ɓio túara le Dónbeenĩ biónĩ vūahũ yi: «Dínló mí dòn yí máa na mukānĩ nùpue yi. O nùpue màkóo mún wi le Dónbeenĩ biónĩ na le wee bío yi.»*»

⁵ Bũn món ó o Satāni mu fó a vannáa ho Zeruzalεmu, á vaá yòó díníá wo le *Dónbeenĩ zĩ-beenĩ ɓún-tíahũ, ⁶ ò o bía nɔn wo yi: «Ká fo lé le Dónbeenĩ Za ɓio bon kénkén, à ù yén lii ho tá yi, lé ɓio mu túara: «Le Dónbeenĩ á à na le ɓii mí wáayi tonkarowà yi á ɓa à cɔn fo á líí wíoka à bàrá, bèra a na à ù zeñ yí túii làa huee ɓúí.»†»

⁷ O o Yeesu bía nɔn wo yi. «Mu mún túara le Dónbeenĩ biónĩ vūahũ yi kà: «Yí vĩ vĩ yí khūaa ù Núhũso Dónbeenĩ ɓii yi hàrí lòn wizon-kéní.»‡»

⁸ O o Satāni mu pá bíníá fó a yòoraráa le ɓúee ɓúí na dɔndɔn wán, á yòó zéeníá ho tá kána ɓúenɓúen, lè mí nàfòró, lè mí semu na wi hã yi làa wo, ⁹ ò o bía nɔn wo yi: «Ĩ ì na ɓio kà ɓúenɓúen foñ ká fo tà líí fàrá ù nɔnkóɓúná wán à ù ɓúaaníá mi.» ¹⁰ O o

* **4:4** Mi lorí Lándá zéeníló vūahũ (Deutéronome) 8.3 † **4:6** Mi lorí Lení vūahũ (Psaumes) 91.11-12 ‡ **4:7** Mi lorí Lándá zéeníló vūahũ (Deutéronome) 6.16

Yeesu wáa bíá n̄n wo yi: «Lé b̄n, Satāni! Mu túara le Dónbeen̄ b̄on̄i v̄uh̄t̄ yi: «Ū N̄uh̄so Dónbeen̄ lé ȳa á ū ko à ū b̄uaan̄i, à mún sá na orén mí dòn yi.»Š»

¹¹ Ó o Satāni wáa wà ò o díá a Yeesu. A le Dónbeen̄ wáayi tonkarowà buara a c̄n, á bueé wó b̄io ó o màkóo wi yi n̄n wo yi.

*O Yeesu búakáa mí tonló ho Kalilee k̄sh̄t̄ yi
(Maaki 1.14-15; Luki 4.14-15)*

¹² Wizonle b̄ui, ó o Yeesu jí le o Zān ba dó ho kàsó yi, ó o wà van ho Kalilee k̄sh̄t̄. ¹³ O yí kará ho Nazareete yi, ò o wà van vaá kará ho *Kap̄enayuumu lóhó yi. Ho lóhó mu wi ho Kalilee v̄u-been̄i j̄ii, ho Zabulon lè ho Nefutalii lùà na b̄n yi. ¹⁴ Mu wó kà sii, à h̄a b̄on̄i na le *Dónbeen̄i j̄i-cúa f̄ero *Ezayii bíá à j̄ii sí. O bíá:

¹⁵ «Ūnén Zabulon lè ūnén Nefutalii k̄na na wi lè ho v̄u-been̄i c̄n ho Zurud̄en j̄uh̄t̄ yi. Ūnén Kalilee na lé b̄ia ȳin̄aí ba *zúifùwa k̄sh̄t̄.

¹⁶ Minén n̄ipomu na lá wi le t̄ibirí yi á m̄n mu khon-been̄i. Minén na lá kará mu húmú k̄sh̄t̄ yi mu yuumu yi á mu khoomu ló wán.* »

¹⁷ Lé b̄n j̄ii wán ó o Yeesu wáa búakáa wee bue le Dónbeen̄i b̄on̄i. B̄io kà lé b̄io ó o h̄ia wee bío: «Mí khí mu bè-kora wéró yi à bè le Dónbeen̄i yi. Lé le *Dónbeen̄i b̄en̄i bueé b̄ó.»

(Maaki 1.16-20; Luki 5.2-11)

¹⁸ B̄io ó o Yeesu h̄ia wee vará á b̄a ho Kalilee v̄u-been̄i, ó o m̄n ba ce-pawà n̄wā j̄un. Ba lée maá zàwa, o Sim̄on na ba mún wee ve làa Piere, lè mín

Š 4:10 Mi lorí Lándá zéeniló v̄uh̄t̄ (Deutéronome) 6.13 * 4:16 Mi lorí Ezayii v̄uh̄t̄ 8.23–9.1

za Andere. Ba wee yénní mí zùán dé mu ɲumu yi.
¹⁹ O o Yeesu bía nɔn ba yi: «Mi ɓuee bè miñ, á ï wé á ba nùpua lé bía á mi wé è yí á à ɓua à ɓuennáa ï cón làa bïo mi wee paráa ɓa cewà bïo síi.» ²⁰ A ɓa dèenía kúaará mí zùánwà à ɓa bò là a Yeesu wà.

²¹ Bïo ó o vá van cínú, ó o tɪn mɔn maá zàwa nùwã ɲun ɓúí. Ba lé o Zebedee nùwã, o Zaaki là a Zãn. Ba wi mí woohú yi lè mín maá, á wee wíoka mí zùánwà. O o Yeesu von ɓa. ²² Mí lahó yi, á ɓa ló díá mí woohú lè mín maá, à ɓa bò là a Yeesu wà.

(Luki 6.17-19)

²³ O Yeesu hía wee vará ho Kalilee kôhú ɓúenɓúen yi, á wee kàrán ɓa nùpua ɓa *zúífúwa kàránló zíní na wi bín yi, á wee bue le *Dónbeenñ béeññ bín-tente. O wee weé ɓa nùpua na mu vãmú lè mí síiwà ɓúenɓúen tò. ²⁴ O Yeesu yèni ló fò ho Siirii kôhú ɓúenɓúen. A ɓa wee ɓua bía mu vãmú lè mí síiwà wee beé lò, làa bía sánía wee ɲí bïo cèrèè bïo yi à ɓuennáa o cón: Bía ɓa cínáwa wi yi, làa bía á le dândàhíonñ wi yi, lè ɓa mùamúawà, ó o Yeesu wee weé ɓa. ²⁵ Ba zãamá-kúii hía wee bè o yi. Ba wee lé ho Kalilee lè hã Lórá Bïo Pírú kãna yi, lè ho Zeruzalεemu lóhó yi, lè ho Zudee kôhú yi, lè hã kãna na khíi lè ho Zurudēn muhú món.

5

O Yeesu kàránna ɓa nùpua le ɓúee wán

(Luki 6.20-23)

¹ Ká a Yeesu mɔn bán minka ñi-kúii so, ó o yòora le ɓúee yòó kará. O o ñi-keninia wà ɓueé ɓó a yi.

² O o wáa lá le biónñ ò o wee kàrán ɓa kà síi:

³ «Bía zū le mí khon mí yiwa bán ɲúná sí,

lé bïo le Dónbeenñ béeññ á ɓa níní wi yi.

- 4 Bĩa wee wá, bán núná sí,
lé bĩo le Dónbeenĩ khíi híí 6a sía.
- 5 Bĩa wayika bán núná sí,
lé bĩo ho tá na le Dónbeenĩ dó mí nĩi le mí ì na,
á bĩo á à sí 6a yì.
- 6 Bĩa le Dónbeenĩ sii bĩo wéró poni wee 6úe, bán
núná sí,
lé bĩo á bĩo 6a wee ca á 6a à yí á mu nĩi ì sí.
- 7 Bĩa zũ mí ninzàwa màkárí bán núná sí,
lé bĩo le Dónbeenĩ mún khíi zũrĩ 6a màkárí.
- 8 Bĩa hácírí bò le Dónbeenĩ bĩo mí dòn wán bán
núná sí,
lé bĩo 6a khíi mi le Dónbeenĩ.
- 9 Bĩa wee wé à ho h̄erà keń bĩa làa ba páanía wi
p̄ahũ bán núná sí,
lé bĩo le Dónbeenĩ khíi ve 6a le mí zàwa.
- 10 Bĩa 6a wee beé lò lé bĩo 6a wee wé bĩo le
Dónbeenĩ sii vá yì bán núná sí,
lé bĩo ho wáayi b̄eenĩ bĩo sã 6a yì.
- 11 Ká 6a nùpua wee là mia, á wee beé mi lò, á wee
fũaa hã sabíoní lè mi síiwà mi d̄ání yì ìnén bĩo yì,
se mi núná sí. ¹² Mi zãmaka, mi le mi sía wa làa
sòob̄éé, lé bĩo le Dónbeenĩ b̄iá beenĩ pan mia ho
wáayi mu bĩo yì. Mu bon, lé kà sii á 6a beéraráa le
*Dónbeenĩ nĩ-cúa f̄erowà na dú mi yahó lò.

(Maaki 9.50; Luki 14.34-35)

¹³ «Minén ka lòn yámú ho d̄ímíná nùpua t̄iahũ.
Ká mu yámú yonyoró ló mu yì, á 6a à wé kaka á
mu ù b̄íní ì zoráa. Mu c̄nú máa keń ká mu yínón
à lée yénní mu kúia à 6a nùpua wé yonka.

¹⁴ «Minén ka lòn khoomu ho d̄ímíná nùpua t̄iahũ.
Ho lóhó na son le 6úee wán wé d̄in denkh̄een. ¹⁵ Ba
máa wé dé f̄intání à b̄ún yì làa láahó. Ba wé dé
le bàrá hen na le ko le bàrá yì, à bĩa wi le z̄ii yì

buénbuén keń mu khoomu yi. ¹⁶ Minén mún ko mi keń lòn khoomu ba nùpua yahó, bèra a na ká ba mən mu bè-tentewà na mi wee wé, à ba bùaaní mìn Maá na wi ho wáayi.

O Yeesu kàràna ba nùpua ho làndá bïo dání yi

¹⁷ «Mi yí leéka le í buara á wà buée búe o *Moyiize làndá le ba ji-cúa fεεrowà kàránló jùhú dé. Bùéé. Í wà buée tí mu jii lé bïo. ¹⁸ Le í mĩ ho tũía na mia: Hàrí ho wáayi le ho tá à mía kaka, á ho làndá bàn bín-za na khúekhúe á máa fá ho jii, fúaa mu bïo búenbuén véro. ¹⁹ Lé bũn nən ká yia wó khon hã làndáwá mu bàn dà-za búí dání yi, á wee kàrán ba nùpua le ba wé wé làa bũn, wón bànso khii keń cĩnú ho wáayi béenĩ yi. Ká yia bèn wee tà bè ho làndá yi, á wee kàrán ba nùpua le ba wé wé làa bũn wón bànso khii wé o nĩ-beenĩ ho wáayi bá-zàmu yi. ²⁰ Le í bío mu na mia: Ká mi yí máa bè bïo le Dónbeenĩ le mi wé yi á yí po ho *làndá bïo zéenílowa le ba *Fariziéwa, á mi máa dàń máa keń ho wáayi bá-zàmu yi.

Ho héera keńló minén le ba nùpua na ká p̄ahũ bïo

²¹ «Mi jná à ba bía bïo kà nən wàn bùaawa yi: <Yí búe nùpue.>* Yia wó nĩ-búe á bànso ba à bua á à varáa le cítii ffinii. ²² Ká ínén màhá à bío á à na mia: Yia s̄i cã mìn za yi, wón ba à bua á à varáa le cítii ffinii. Yia bía le mìn za lée bónbú, wón bànso á ho làndá tũía fεεrowà ko ba cítí. A yia bía le mìn za lé o khéero, wón bànso ko ò o dé le Dofnĩ d̄shũ yi. ²³ «Ká fo wà buée wé mu hãmu á à na le Dónbeenĩ

* **5:21** Mi loń Léró v̄uahũ (Exode) 20.13; Làndá zéeníló v̄uahũ (Deutéronome) 5.17

yi mu hāmu cīnii lahó yi, ká ũ hácírí ɓuara le fo wó khon lè mi ninza ó o sīi wee cī foñ, ²⁴ à ũ bàrá ũ hāmu mu hāmu cīnii lahó yi, ká ũ lén va a cón à mi vaá véení mu. Ká bñn wó wó, à ũ màhã ɓuee wé ũ hāmu à na le Dónbeenñ yi.

²⁵ «O ɓúi lá le fo wó khon làa mí sīi, ó o von fo le cítii flinii, à ũnén na wó khon à fèn wé le jii dà-kénii làa wo ho wōhũ wán ká mi dīn yí vaá dñn. Ká bñn mía á wón vaá dé fo o cítii-flí nii yi, á wón ɓèn á à yèrè má khii dé fo o paro nii yi o ò dé ho kàsó yi.

²⁶ Le í mĩ ho tũíá na foñ: Ho kàsó mu á fo máa lé yi huúu, ká ũ yí wã le wárí na á fo ko à ũ na ɓúenɓúen á yí tíira jii.

Mi yí le mi s̄ta vá nùpue ɓàn h̄aa yi
(Matiye 18.8-9; Maaki 9.43, 47-48)

²⁷ «Mi já à ɓa bía ɓio kà: <Yí wé hã-fé tàá bá-fé.>†
²⁸ Ká ínén màhã à ɓio ɓio kà á à na mia: Yia lora mín za ɓàn h̄aa á s̄i vá a yi, se ɓànso fó a wó mí yilera yi. ²⁹ Ká mu lé ũ nín-tiání yère wee dé fo mu bè-kohó wéró yi, à ũ còkon le lèe día. Mu s̄taaní à ũ s̄anía ɓio ɓúi yí kerí bñn, á po ɓio hã jii sú à ɓa lèera dó le Dofnii d̄shũ na máa hí lùe yi. ³⁰ Ká mu lé ũ nín-tiání nii wee dé fo mu bè-kohó wéró yi, à ũ kúii le lèe día. Mu s̄taaní à ũ s̄anía ɓio ɓúi yí kerí bñn á po ɓio hã jii sú á fo ò zoráa le Dofnii d̄shũ na máa hí lùe yi.

O ɓúi yí d̄ind̄in na mín h̄aa
(Matiye 19.7-9; Maaki 10.11-12; Luki 16.18)

† 5:27 Mi loñ Léró v̄uahũ (Exode) 20.14; Lándá zéeniló (Deutéronome) v̄uahũ 5.18

31 «Mu túara: «Yĩa le mí ì ɲa mín hǎa, á b̀̀anso ko ò o wé mu yaamu fáaró v̄uahũ à na a yi.»† 32 Ká ìnén màhǎ wee bío mu na mia: Báa na díá mín hǎa, à b̀̀an hǎa mu ɲ̀n yí f́o báa, ká a wà vaá yan bá-veere, se lé b̀̀an báa mu dó a ho bá-fénló yi. A yĩa mún f́o a hǎa na b̀̀an báa díá wo á yan, wón mún lé o hǎ-fé.

Mi wé yi báa bío hùúu

33 «Mi mún ɲ́à à 6a bíá ɲ̀n wàn 6̀̀aaawa yi: «B̀̀o fo báa le Dónbeenĩ yahó le fo ò wé à ũ yí khíní yi. Wé mu.»§ 34 Ká ìnén màhǎ wee bío mu na mia: Mi yí báa hùúu. Mi yí báa lè ho wáayi, lé bío á b̀̀n lé le *Dónbeenĩ béenĩ lùe. 35 Mi yí báa lè ho tá, lé bío á hón lé le Dónbeenĩ zení b̀̀enú. Mi yí báa lè ho Zeruzalɛmu, lé bío á hón lé 6a bá-zàwa béɛ lóhó. 36 Yáá mún pá yí báa lè ũ ɲ́uhũ, lé bío le ɲ́un-vání dà-kéní mí dòn b̀̀an cemú lè le b̀̀an bí mú á fo yí dà máa wé. 37 Mi wé le ũuu, à mi d̀̀n b̀̀n wán. Ká mi le b̀̀eé, à mi d̀̀n b̀̀n wán. Ká bío mi wee b̀̀n bíá à bè mu wán b̀̀n wee lé o *Satāni yi.

Mi wé yi d̀̀ yúaa m̀̀n wán
(Luki 6.29-30)

38 «Mi ɲ́à à 6a bíá: «Ká yĩa fía mí nɲza ỳ̀ere á 6a mún ñ fío b̀̀anso ỳ̀ere. Yĩa kéra mí nɲza ɲ́in-kéza á 6a mún kén b̀̀anso ɲ́in-kéza.»* 39 Ká ìnén màhǎ wee bío na mia le ká a ɲ́-sũmú wi ò o wé mu bè-kora làa mia, à mi díá le o wé. Hen ká a 6̀̀úí dó ũ

† 5:31 Mi loĩ Lándá zéeníló v̄uahũ (Deutéronome) 24.1 § 5:33 Mi loĩ Levii nùwá v̄uahũ (Lévitique) 19.12; Míló v̄uahũ (Nombres) 20.3; Lándá zéeníló v̄uahũ (Deutéronome) 23.22-24 * 5:38 Mi loĩ Léró v̄uahũ (Exode) 21.24; Levii nùwá v̄uahũ (Lévitique) 24.20; Lándá zéeníló v̄uahũ (Deutéronome) 19.21

nín-tiánǎ sáahó yi, ũ ɲǎ mu yi ká ũ yèrémá hía so dá a yi. ⁴⁰ Hen ká a ɓúí le mí ì cítí làa fo á à féréaa ũ báká, ũ bè ũ kánɓun ho wán na a yi. ⁴¹ Ká ho pánká ton-sá ɓúí kíkkaa foñ le ũ sè ɓio ɓúí à varákaráa ho kilomεεtere dà-kéní, à ũ sè mu à varákaráa hã kilomεεterewa ɓio ɲun làa wo. ⁴² Yia flora ɓio ũ cón, à ũ na mu wo yi. Yia le mí ì ke ɓio ũ cón à ũ yí pǎ.

*Mi wé wañ mi zúkúsa
(Luki 6.27-28, 32-36)*

⁴³ «Mí ɲá à ɓa bía: «Fo ko à ũ wañ mí ninza ká ũ ɲin ũ zúkúso.» ⁴⁴ Εε ká ñén wón wee ɓio mu na mia: Mi wañ mi zúkúsa. Mi wé fio na bía wee beé mi lò yi, ⁴⁵ lé ɓún á à zéení le mi lé mǎn Maá na wi ho wáayi zàwa. Orén lé yia wee wé à le wii hà ɓa ɲi-sūmáa lè ɓa ɲi-tentewà wán. O wee wé à ho viohó tè bía térénna làa bía yí térénna cón. ⁴⁶ Ká bía wa mia lé bán mí dòn á mi wa, á mi wee leéka le mi so pá à ɓíní ì yí cǎnú mu món le? Hàrí ɓa *lànpo féwá wee wé ká síi. ⁴⁷ Ká mǎn zàwa lè mǎn hǎnni lé bán mí dòn mi wee tèení yí, se mi so pá yú ɓio wó lé? Hàrí bía yí zū le Dónbeenǎ wee wé ká síi. ⁴⁸ Mi wé ɓa nùpua na ɲii tun làa ɓio á mǎn Maá na wi ho wáayi tentemu ɲii tunnáa ɓio síi.»

6

*O Yeesu kàránlò na ó o nɔn mu hãmu wéró dǎni
yi*

¹ «Héyǎ! Hen ká mi wé le mi ì wé ɓio le Dónbeenǎ làndá bò, à mi yí wé mu le ɓa nùpua mi. Ká mi wó mu ɓa mɔn, á mi máa yí cǎnú mǎn Maá na wi ho wáayi cón. ² Hen ká fo wé le fo ò hã mu ɓio lè ɓa ɲi-khenia, à ũ yí yényení mu le ɓa nùpua ɲí làa ɓio

6a ñi-khàwa wee wéráa mu ho kàránlò zíní lè há ònfúaa yi bío síi. Ba wee wé mu à cà lè le yèni. Le í mí ho tũíá na mia: Bánsowa so yú mí cúnú vó.
³ Εε κά ũnén, fo wé le fo o há mu bío lè 6a ñi-khenia, à ũ yí le hárí mĩn bónlo binbirí à zŭn dèε búí mu yi.
⁴ Le mu hãmu mu à wé bío na sànkaa wó. A mĩn Maá na wee mi mu bío na sànkaa á à na mu cúnú foñ.

O Yeesu kàránlò na ó o nən ho floró lè le jii líró dānī yi

(Luki 11.2-4)

⁵ «Hen ká mi wé wee fio, à mi yí wé lè 6a ñi-khàwa bío síi. Bán wee wé ðĩn ho kàránlò zíní làa hen na há wána fò mĩn yi à wéráa mí floró, bèra a na à 6a nùpua búenbúen wé mi 6a. Le í mí ho tũíá na mia: Ba yú mí cúnú vó. ⁶ Εε κά ũnén wé le fo o fio, à ũ yòo zo ũ zĩ à pe ho zŭañii, à ũ fio mĩn Maá Dónbeenĩ yi. Le làa fo pàanía zoó wi bĩn. A lerén na zŭ bío fo zoó wee wé á à na mu cúnú foñ.

⁷ «Hen ká mi wé wee fio, à mi yí ðĩn la há minka bíoní yi làa bío á bĩa yí zŭ le Dónbeenĩ wee wéráa mu. Ba wee leéka le ká mí yí bía cèrèε á le Dónbeenĩ máa jí mí cón. ⁸ Mi yí wé bío 6a wee wé bân síi, lé bío á mĩn Maá Dónbeenĩ á fèra zŭ bío mi màkóo wi yi vó, ká mi ðĩn yí flora.

⁹ «Mi wé wee fio, à mi fio kà síi: Wàn Maá na wi ho wáayi, wé à 6a nùpua zŭn le fo lé le Dónbeenĩ na bân síi mía.

¹⁰ Dí ũ béenĩ há lùà búenbúen yi. Le ũ síi bío wé ho tá wán làa bío mu wee wéráa ho wáayi bío síi.

¹¹ Há wɛn lè mu bè-dínii na ko làa wɛn ho zuia.

12 Sén wa bè-kora díá, làa bïo á warén mún wee tà sén díá à na bïa wó khon làa wén yi.

13 Pa wén bïo wee khà wén dé mu bè-kohó wéró yi bïo yi. Kǎní wén o *Satāni níi yi.

[Le béēni, lè ho dànló, lè ho cùkú bïo sǎ foñ fέεε. *Amiina.]

14 «Ká bïa wó khon làa mia bïo á mi wee tà sén díá, á mǐn Maá na wi ho wáayi mún wé è sén mi bè-kora á à díá. 15 Ká mi yí máa tà sén díá na ba yi, á mǐn Maá na wi ho wáayi mún máa wé è sén mi bè-kora máa díá.

16 «Hen ká mi wé lù mi jini, à mi yí sè mi yara làa bïo á ba ñ-khàwa wee wé wéráa mu. Ba wee wé sè mí yara à ba nùpua búenbúen zǔn le ba lù mí jini. Le í mǐ ho tǔiá na mia: Ba yú mí cǔnú wó. 17 Εε ká ũnén wé le fo ò lí ũ jii à ũ σεε ũ yahó, à wíoka ũ júhǔ sese, 18 bèra a na à ba nùpua yí zǔn le fo lù ũ jii. Mǐn Maá Dónbeenǐ mí dòn na wi le lùe na sǎnkaa yi á mǎn bïo fo sǎnkaa wó. Orén lé yǎa á à na ho cǔnú foñ.»

Ho nǎfòró binbirí bïo

(Luki 12.33-36)

19 «Mi yí sá ho nǎfòró ká lè miten ho ðimíjǎ yi. Ba sǔnbowa lè ba làkàbúaaawa wi bǐn á à yáa ho. Ba kǎnlowà wee wé háaka hǎ wonna ká ba zoo nuaa ho. 20 Ho wáayi lé bǐn á mi sá ho nǎfòró binbirí bàrá yi à ká lè miten. Bǐn á sǔnbowa tàá làkàbúaaawa máa yí ho máa yáa. Kǎnlowà mún yí dà máa yòó háa woohǔ bǐn á máa nuaa bïo. 21 Mu bon, hen na á ũ nǎfòró wi yi lé bǐn á ũ sǐi búenbúen á à dé yi.

22 «O nùpue yǐo lé o sǎnía fintǎní. Ká ũ yǐo se, á ũ sǎnía búenbúen á à keń mu khoomu yi. 23 Ká ũ yǐo

yí se, á ù sǎnía búenbúen á à keńí le tǐbírí yí. Hen ká mu khoomu na wi fon hǎa yèrèmaa wó le tǐbírí, á ù loń bío le tǐbírí mu á à keńínaa cícící.»

(Luki 16.13)

²⁴ «Nìi woon yí dà máa sá máa na ɲúnása nùwǎ ɲun yí. O ò ɲin o nǐ-kéní ká a wań yǎa so. O wé è ɲí o nǐ-kéní bióní, ká yǎa so ó o máa kǝnbi. Mi yí dà máa sá máa na le Dónbeení yí ká mi mún pá henía le wáńí càró bío.»

Mi dé mi sǎa le Dónbeení yí

(Luki 12.22-31)

²⁵ «Lé bǔn nɔn á ǐ wee bíoráa bío ká á à na mia: Mi wé yí yáa mi yilera mi mukǎní bío yí, le mi ì yí mu bè-dínii lè mu bè-ɲunii wen, táa mi sǎnía bío yí, le mi ì yí hǎ sǎ-zǐnia wen á à zǐ. Le mukǎní bío po mu bè-dínii, á hǎ sǎnía bío po hǎ sǎ-zǐnia, mu so yí bon le? ²⁶ Mi loń ɓa ɲínzàwa. Ba yí máa dĩ bío á mún yí máa lá dĩnló. Ba náa mía, ká mǎn Maá na wi ho wáayi mǎhǎ pá wee dĩnín ɓa. A minén so bío ɲúhǔ yí wi yí po ɓa ɲínzàwa le? ²⁷ Minén tǎahǔ á yǎa dà mí mukǎní wízoní á à dé wán cǐnú mí yilera yáaró bío yí so wi le?

²⁸ «Á mi yilera yáaró hǎ sǎ-zǐnia bío yí so ɲúhǔ wi le? Mi loń le púíflè. Le yí máa sá dèè, á mún yí máa tǐ sǎa. ²⁹ Le ǐ bío mu na mia: Hǎri o *Salomɔn lè mí cùkú búenbúen ká wón pá yí zǎ sǎa na se yú lerén búí yí. ³⁰ Ká le Dónbeení wee donkhueé le ɲíní ká síí, dĩo wé keńí ho zuia ká ho yǐró à ɓa cǐí le, à sǝnkú minén á le è wé kaka máa zǐníní. Mi siadéro le Dónbeení yí bèntǐn fòora.

³¹ «Àwa, á mi wé yí yáa mi yilera à dĩn bío le lée webio mi ì dí táa lée webio mi ì ɲu, táa le mi ì yí hǎ sǎa wen á à zǐ. ³² Mu bon, ɓǎa yí zǔ le Dónbeení

óúenóúen wee ðin cà bún féεε, ká minén mìn Maá na wi ho wáayi wón zū bïo ko làa mia. ³³ Mi le mi yara sí le Dónbeenĩ béenĩ bïo làa bïo téréna le cón, á bïo ká óúenóúen á le Dónbeenĩ á à na mia. ³⁴ Mi cén yí yáa mi hácirí ho yïró bïo yi. Lé ho yïró bïo wi lè mi wǎhũ. Hã wizooní lè mí dà-kéní kéní bè-wénia á à kǎna hã.»

7

Mi wé yi cití nùpue à siiní ñuhũ

(Luki 6.37-38, 41-42)

¹ «Mi wé yí cití nùpue à siiní ñuhũ, á le Dónbeenĩ mún máa cítí mia á máa síinía ñúná. ² Lé bïo á bïo mi wee siiní lè 6a nùpua ñúná, lé bún 6àn sii le Dónbeenĩ khii síinínáa mi ñúná. Le wíló dèε na á mi wee mǎnzǎ lè mu bïo, lé dén 6àn sii á le Dónbeenĩ á à mǎnzǎ lè mí bïo. ³ Le zóore na wi ũ yère yi á fo yí zū bïo, à le zàn-dèε na wi mi ninza yère yi á fo màhá mǎn wee zéení. ⁴ Fo dà à wé kaka à bío le mi ninza díá le ũ lén le zàn-dèε na wi o yère yi, ká le zóore na wi ũnén yère yi á fo yí zū bïo le?

⁵ Yí mǎn á ũten na le! Le zóore na wi ũ yère yi lé ðio á ũ ko à ũ lén vé, á ũ yïo màhá à mi wéréwéré á à dàń ñ lénnáa le zàn-dèε na wi mi ninza yère yi.

⁶ «Mi yí lá mu bïo na bïo sã le Dónbeenĩ yi à na 6a booní yi. Nún-sí, á 6a dà à yèrémá à cúaaka mia. Mi mún yí kúia ho lóró na yáwá here 6a nǎnbùεenĩ tá le 6a yonka.»

Mi wé cà mu bïo le Dónbeenĩ cón

(Luki 11.9-13)

⁷ «Mi wé fio le Dónbeenĩ cón, á le è hã mia. Mi wé cànká mu bïo le Dónbeenĩ cón, á mi ì yí. Mi wé

6úan6úa ho woohú á le è hén ho mi ì zo. ⁸ Lé bïo á yïa wee fio á le è hã, yïa wee cà bïo le cón, ó ò yí mu, yïa wee 6úan6úa ho woohú á le è hén ho ó ò zo.

⁹ «Minén ñahú ó o 6úi za flora ho búurú o cón, ó o so ò na huee wo yi le? ¹⁰ Tàá ká a flora a ceza o cón ó o so na háa wo yi? ¹¹ Awa, á bïo minén na yí seka á zū bïo se naló mi zàwa yi, à s̀̀nkú m̀̀n Maá na wi ho wáayi á à wé kaka máa nanáa mu bè-tentewà bïa wee fio mu o cón yi?»

¹² «Bìo mi wi à 6a n̄-vio wé na mia 6úen6úen à mi mún wé mu 6àn síi na 6a yi. B̄n lé bïo ó o M̄yize làndá lè le *Dónbeen̄ ñi-cúa f̄erowà zéenia.»

*Mi bánbá à mi cà le mukāñi na máa vé
(Luki 13.24)*

¹³ «Mí zo lè ho zūajii na f̄nía. Lé bïo á h̄ia 6úaa w̄h̄ú bèró sí, ká 6a n̄pua na màh̄á wee bè ho á à hí mu húmú binbir̄i. B̄ia wee bè ho á boo. ¹⁴ Ho zūajii na f̄nía hón w̄h̄ú bèró do, ká b̄ia màh̄á wee bè ho á à yí le mukāñi binbir̄i na máa vé. B̄ia wee bè ho á yí tà yí boo sese.»

*Ba ñi-cúa f̄erowà na bïo yí bon wee zūñ kaka?
(Luki 6.43-44)*

¹⁵ «B̄ia le mí lé le *Dónbeen̄ ñi-cúa f̄erowà ká mu yí bon, á mi pa miten bïo yi. Ba wee wayí miten lòn pia bïo síi, ká 6a yiwa yí se lòn dakh̄inkh̄inwa. ¹⁶ Mí ì zūñ 6a bïo 6a wárá yi. N̄ia máa wé khé k̄ikahó wán. A lunkúnsòró mún máa wé fáa bódíohó wán. ¹⁷ Le v̄ind̄èè na se wee wé ha h̄ã bia na se. A le v̄ind̄èè na yí se wee wé ha h̄ã bia na yí se. ¹⁸ Le v̄ind̄èè na se máa wé ha bia na yí se, á le v̄ind̄èè na yí se máa we ha bia na se. ¹⁹ V̄ind̄èè lée v̄ind̄èè na yí máa ha h̄ã bia na se, dén ñ kúii á à sía à

kúee mín wán á à cǐí. ²⁰ Lé kà síi á mi ì zǔrínáa bǐa le mí lé 6a jǐ-cúa fεεrowà à 6a yí nǎn 6a, hǎ wára na 6a wee wé yi.»

(Luki 13.25-27)

²¹ «Bia búenbúen na wee ve mi le «Núhúso! Núhúso!» yínǎn bǐa khíi keń le Dónbeenǐ béeń yi. Bǐa wee wé wán Maá na wi ho wáayi síi bǐo lé bán khíi keń mu yi. ²² Le cítii fi nǎnzoń, á nùpua cèrèe á à bío ò na mǐi: «Núhúso, wa buera le Dónbeenǐ bíonǐ, á nǎn 6a cǐnáwa léra 6a nùpua yi, á wó mu yéréké bíowa cèrèe lè ũ yèni.» ²³ A ĩ wáa à bío ò na 6a yi: I yí zǔ mia hùúu. Mi vá lé ĩ nǐsǎní, bè-kora wérowà yén.»

Hǎ zǐní bío jún wǎhiire

(Luki 6.47-49)

²⁴ «Àwa. Nùpue léee nùpue na wee jí ĩ bíoní à bè hǎ yi wón 6ǎnso bío 6onmín làa nùpue na hácírí wi, á son mí zǐi ho 6úaa hó wán. ²⁵ Ho vǐohó bueé tò, á hǎ bǎnnáa sú cáa, á ho pinpiró và lè mí pánká le zǐi mu wán à le yí tò, lé bío le jǐhú fǎrá ho 6úaa hó wán. ²⁶ Ká nùpue léee nùpue na wee jí ĩ bíoní, ò o yí máa bè hǎ yi, wón 6ǎnso bío 6onmín là a nùpue na lé o bǎnbú, á son mí zǐi le hǎnlè wán. ²⁷ Ho vǐohó bueé tò, á hǎ bǎnnáa sú cáa, á ho pinpiró và lè mí pánká le zǐi mu wán, á le tò pùpè.»

²⁸ Bío ó o Yeesu bía vó, á 6a zǎamáa wó coon làa sòobéé bío ó o wee kǎrán lè 6a nùpua bío yi. ²⁹ Lé bío ó o yí kǎrána 6a nùpua lè ho *làndá bío zéenílowa bío síi. Orén wó mu lè ho pánká na le Dónbeenǐ nǎn wo yi.

8

O Yeesu wéeera a bùeré búi
(Maaki 1.40-45; Luki 5.12-16)

¹ O Yeesu yòó ló le búee wán lion, á ba zâamá-kúii bô a yi. ² O o *bùeré búi vá bueé bó a yi, á líí fàrá mí nɔ̀nkóɔ̀núná wán o yahó, ò o bía: «Núhũso, fo dà à wéé mí ká fo tà.» ³ O o Yeesu líí bô mi níi o wán ò o bía nɔ̀n wo yi: «Í tà mu, wáa wa.» Mí lahó yi, ó o n̄ii dèenía wan. ⁴ Bún món ó o Yeesu bía nɔ̀n wo yi: «Bìo wó fon á ù yí bío le nùpue jí. Ká ù màhá vaa zéení ùten lè le *Dónbeen̄i yankaro. A ù mún wé mu h̄amu b̄io na ó o *Moyiize bô le ba wé wé mu d̄ání yi, à ba búenbúen z̄ún ká ù wan b̄io bon.»

O Yeesu wéeera ba dásíwá jùhũso ton-sá
(Luki 7.1-10)

⁵ B̄io ó o Yeesu vaá wee zo ho *Kapεεnayuumu lóhó yi, á ho Oroomu dásíwá jùhũso búi vá bueé bó a yi, á flora a le o séení mí. ⁶ O bía: «Núhũso, í ton-sá dũmaná le z̄ii yi. O lé o mùamúa, á lò wee be dàkh̄ína.» ⁷ O o Yeesu bía nɔ̀n wo yi: «Í bueé wéé wo.» ⁸ A ba dásíwá jùhũso bía nɔ̀n wo yi: «Núhũso, ù buenló í z̄ii lée b̄io na á ù yí koráa. Na le j̄ii mí dòn, á ù ton-sá pá à wa. ⁹ Inén í beere júnása wi á ù wee bè bióní yi. A inén mún wi ba búí jùhũ wán, á bán mún wee jí í c̄n. Í le ȳia va hen à wón va b̄in. Í le o búí buen ò o dèení buen. Í le í ton-sá wé b̄io na, ò o dèení wé mu mí lahó yi.»

¹⁰ B̄io ó o Yeesu j̄á h̄n̄ bióní so, ó o wó coon, ò o bía nɔ̀n b̄ia bô a yi: «Le í mí ho t̄iá na mia: O *Isirayεele n̄ipomu búenbúen yi á ù d̄in̄ yí fò mín làa nùpue na síidéro m̄i yú ȳia ká yi. ¹¹ Nùpua cèrèè kh̄ii lé lè le wii h̄en̄ii lè le t̄en̄ii, á bueé k̄en̄ii

ká 6a à dí ho sánú le *Dónbeenĩ béeñĩ díníi là a *Abarahaamu, là a *Izaaki, là a *Zakoobu. ¹² Ká bía lá ko à 6a níni kéń le Dónbeenĩ béeñĩ yi, bán 6a à ɲa lée kúia ho khũuhũ le tíbírí yi, á 6a lée wá á yiwa à vá bín.»

¹³ Bún món ó o Yeesu wáa bía nɔn 6a dásiwá ɲúhũso yi: «Lén khíbo, bío fo flora á à wé, lé bío fo dó ũ sii mi.» Lé hón pòn-kéní so yi, á 6a dásiwá ɲúhũso ton-sá á wan yi.

O Piere bân hio hãa lè 6a vânvârowâ búii wééró bío (Maaki 1.29-34; Luki 4.38-41)

¹⁴ O Yeesu van o Piere zii. O vaá yú a Piere mu bân hio hãa le dâmu dèe yi à le tènĩ wee zèé wo. ¹⁵ O o Yeesu buan o nii yi á le tènĩ khíina. O o hãa mu dèenía hínɔn nɔn ho dínló wo yi. ¹⁶ Ho tá yuuní, á 6a buan 6a núpua cèrèe na 6a cínáwa wi yi á buararáa o Yeesu cón, ó o wee bío à ɲa 6a cínáwa lén 6a yi. O mún wéera 6a vânvârowâ búenbúen na 6a buan buararáa o cón. ¹⁷ O wó mu bèra a na à le *Dónbeenĩ ɲi-cúa fεero *Ezayii bío na ó o bía à wé: «O lá wa lònbee. O fó wa vâmú bò mí wán.»*

Ba núpua nùwã ɲun búii na wi 6a bè là a Yeesu bío (Luki 9.57-62)

¹⁸ O Yeesu mɔn 6a zâamáa na kínia wo yi, ó o nɔn le ɲii mí ñi-kenínia yi le 6a le mí khí lè ho vũ-beenĩ món. ¹⁹ A ho làndá bío zéenilo búii bueé bó a yi, á bía nɔn wo yi: «Nì-kàránlo, í ì bè fon á à varáa hã lùà búenbúen na á ũ wee va yi.» ²⁰ O o Yeesu bía nɔn wo yi: «Ba cawanwá yú hã kãna wee zo. A 6a ɲínzàwa mún yú mí lenna. Ká a *Núpue Za wón

* **8:17** Mi loń Ezayii vũahũ 53.4

màhá yí yú ho lahó na ó o dà à vūn̄ yi.» ²¹ O o n̄i-kenínia n̄i-kéní b̄uí bía n̄on wo yi: «Ĩ ì bè fon̄. Ká ũ màhá díá le 1̄ vaa n̄uu wàn maá vé.» ²² O o Yeesu bía n̄on wo yi: «Díá le 6a n̄i-hía à n̄uu mí n̄i-hía, ká ũn̄én b̄uee bè miĩ.»

*O Yeesu d̄n̄ia ho pinpi-beeni
(Maaki 4.35-41; Luki 8.22-25)*

²³ O o Yeesu yòó zon ho wooh̄ú lè mí n̄i-kenínia á 6a wà. ²⁴ Cúa-yen à ho pinpi-beeni wee và ho vū-beeni wán á wee yànbónka mu ñumu kúee ho wooh̄ú yi fúaa ho wi ho lí. Mu wee wé ká a Yeesu dūma. ²⁵ O o n̄i-kenínia vá b̄ueé b́ó a yi, á s̄n̄ia wo, à 6a bía n̄on wo yi: «Núh̄úso, wa à hí. K̄n̄i w̄en.» ²⁶ O o Yeesu bía n̄on 6a yi: «Lée webio n̄on á mi z̄ananáa? Mi s̄ia d̄eró miĩ b̄ènt̄ín f̄ora.»

O o w̄aa líí h̄in̄on, á yòó n̄amaka a ho pinpiró lè mu ñumu na wee yànbónka yi, á mu wó t̄ét̄é. ²⁷ Ba b̄úenb̄úen á mu wó coon, á 6a wee b́io mín yi: «Páa! O n̄upue mu lé o yén s̄ii kà? H̄arí ho pinpiró lè mu ñumu ó o bíaráa, á mu pá b̄ò a bíon̄i yi.»

*Ba n̄upua n̄uw̄a ñun c̄n̄áwa ña lénl̄ó b̄io
(Maaki 5.1-20; Luki 8.26-39)*

²⁸ B̄io ó o Yeesu kh̄ii d̄on ho Kadaraa k̄oh̄ú yi, á n̄upua n̄uw̄a ñun b̄uí ló 6a n̄i-hía n̄un̄ii wee s̄í a yahó. Ba n̄upua mu 6a c̄n̄áwa wi yi á 6a z̄an̄ii wi fúaa n̄ii woon yí máa khà miten à lá ho w̄oh̄ú mu. ²⁹ B̄io 6a m̄on o Yeesu á 6a wee b́io kà p̄ónp̄ón: «Dónbeen̄i Za, lée webio fo lon làa w̄en. Fo b̄uara wà b̄ueé beé wa lò ká mu p̄ah̄ú d̄in̄ yí d̄on le?»

³⁰ Mu wee wé à n̄onb̄uε-6ooh̄ú b̄uí kh̄era vaá wee dí. ³¹ Á 6a c̄n̄áwa mu yankaa o Yeesu kà s̄ii: «Hen

ká ũ wi ũ ja wɛn, ũ wǎa bío le wa vaa zo ho nònɔ̀bù-
 60ohũ na kà yi.» ³² O o Yeesu le 6a vaa zo. A 6a
 cínáwa mu ló 6a nùpua nùwǎ jun mu yi á vaá zon
 6a nònɔ̀bùɛnǐ yi. A 6a búenbúen yóó lùwa le búee
 wán á kùenkaa líi zon ho vǔ-beenǐ yi á húrun.

³³ A bǐa lá wee pa 6a á lùwǎ lion ho lóhó, á líi lá
 bǐo wó búenbúen á fɛera, sònkú bǐo wó 6a nùpua
 nùwǎ jun na 6a cínáwa lá wi yi. ³⁴ A ho lóhó
 nùpua búenbúen ló wà lée sí a Yeesu yahó. Bǐo 6a
 lée yú a, á 6a yanka wo le o sáberé ò o lé mín kòhũ
 yi á lén.

9

O Yeesu wɛ́era a nǐi búii na sǎnta húrun (Maaki 2.1-12; Luki 5.17-26)

¹ O Yeesu yóó zon ho woohũ á yèrémáa kǎa ho
 vǔ-beenǐ á khú mí lóhó.* ² A 6a 6uan o mùamúa
 búii lè mí dǎmu dɛɛ á buararǎa o cón. Bǐo ó o Yeesu
 mǎn bǐo 6a dórǎa mí sía wo yi, ó o bǐa nǎn o nǐi
 mu yi: «Wán bónlo, hení ũ síi, ũ bè-kora séra día.»
³ A ho *lándá bǐo zéenílowa nùwǎ yɛn búii wee
 bío mín yi: «O nǐi na kà wee mǎnǐ míten lè le
 Dónbeenǐ.» ⁴ O o Yeesu zǔna 6a yilera ó o bǐa nǎn
 6a yi: «Lée webio nǎn á hǎ yile-kora wirǎa mia.
⁵ Lé mu yén bioró wayi? Lé à bío le o bè-kora
 séra día lée, tàá lé à bío le o hǐnǐ varáka? ⁶ Ká í
 màhá wi mi zǔn le o *Nùpue Za yú ho pánká ho
 tá wán à sénnǎa mu bè-kora día.» O o wǎa bǐa bǐo
 kà nǎn o mùamúa yi: «Lii hǐnǐ, lá ũ dǎmu dɛɛ à ũ
 khí6o.» ⁷ O o nǐi mu hǐnǎn yóó ðin, á wà van mí zǐi.

* **9:1** O Yeesu 6àn lóhó na ó o Matiye bǐa bǐo hen lé ho
 Kapɛɛnayuumu. Mi loń Matiye vǔahũ 4.13

⁸ Bïo 6a zâamáa mɔn mu, á 6a zâna, á wee khòoní le Dónbeení ho pànká na kà bàn síi na le nɔn 6a nùpua yi bïo yi.

O Yeesu von o Matiye le o bè mí yi
(Maaki 2.13-17; Luki 5.27-32)

⁹ Bún mɔn ó o Yeesu ló hón lahó so yi wà. Bïo ó o wee khíí, ó o mɔn o ñii búii na 6a le Matiye ká a kará mí tonló lahó yi, á wee fé ho làn pó. Ó o bía nɔn wo yi: «Híní bè mií.» Ó o Matiye líi hínɔn bò a yi.

¹⁰ O Matiye von o Yeesu lè ho ðínlò mí zii. Ho *làn pó féwá lè 6a ñi-kora cèrèè wi ho ðínlò mu ðiiníi là a Yeesu lè mí ñi-kenínia. ¹¹ Bïo 6a *Farizéewa mɔn mu kà, á 6a bía nɔn o ñi-kenínia yi: «Lée webio nɔn á mi ñi-kàránlo wee dí lè ho làn pó féwá lè 6a ñi-kora na kà?» ¹² Ó o Yeesu já bïo 6a bía, ó o bía nɔn 6a yi: «Héyíi! Minén! Nùpua na lò hereka so wee wé cà tñi bânso ðání le? Bùeé. Ba vánvárowà lé bía wee wé cà a ðání. ¹³ Mi lén vaa kàrán le Dónbeení bíoní na kà à zún kúará: «Bïo á ñi màkóo wi yi lé le yi na se. Ká 6a bà-kúio na 6a wee wé lè mu hãmu á ñi pã bïo.»† Mi zún mu sese. Inén yí 6uara bía wee leéka le mí téréinna bïo yi dé. Bía zū le mí lé 6a bè-kora wérowà lé bía á ñi 6uara bïo yi.»

O Yeesu bía hã jini líró bïo
(Maaki 2.18-22; Luki 5.33-39)

¹⁴ O Zán Batiisi ñi-kenínia vá 6ueé 6ó a Yeesu yi à 6a wee tùa wo yi: «Lée webio nɔn á warén lè 6a *Farizéewa wee lí wa jini túntún, ùnén ñi-kenínia yí máa lí mí jini?» ¹⁵ Ó o Yeesu bía nɔn 6a yi: «Mi wee leéka le bía 6a von mu yaamu sánú ðiiníi yara

† 9:13 Mi loñ Ozee vūahú 6.6

so dà à sè ká a há-fia bàn báa làa ba páanía wi le? Bún yí dà máa wé. Éε ká p̄ahũ búí khií dǎ, ó o há-fia bàn báa ba à lén ba t̄ahũ, bún ká ba màhǎ wé è lí mí j̄iní. ¹⁶ Nùpue máa lá nín-ké-finle b̄io búí máa là làa báká k̄inle. Lé b̄io ká a wó mu, á le nín-ké-finle á a wíoka a lèε ho. ¹⁷ Làa bún síi, nùpue máa wé kúee *d̄ivén fia s̄umàni-k̄ia yi. Lé b̄io ká a kúaa ho bún, ká ho h̄ia wee za, á há à nàma, á ho d̄ivén á à kúia, á há s̄umàniwa mún ñ yáa. Ho d̄ivén fia ba wé kúee há s̄umàni-fia yi. Ká mu wó kà, á mu búenbúen á à wé se.»

*Ba zúifùwa ya-dí h̄inló
là a háa búí weéró b̄io
(Maaki 5.21-43; Luki 8.40-56)*

¹⁸ P̄ahũ na ó o Yeesu wee b̄io lè ba nùpua yi, à bún ba *zúifùwa ya-dí búí bueé d̄ǎn, á bueé líí b̄urá a tá ò o b̄ia: «Í h̄inló h̄urun yí míana, ká ù màhǎ buen buee bè ù níi o wán o ò vèe.» ¹⁹ Ó o Yeesu lè mí n̄i-kenínia h̄in̄on bò làa wo. ²⁰ Hón p̄ahũ so yi, à bún ò o háa búí wee mí mí s̄eéró féεε á d̄ǎn há lúluío píru j̄un à ho máa f̄i, á vá bueé bó a yi, á zoó túaa o dà-z̄inii j̄i-k̄ání yi là a m̄ón. ²¹ Ó wee b̄io b̄io ká mí yi: «Hen ká í dàńna túaa o dà-z̄inii yi mí dòn, á ì ì wa.» ²² B̄io ó o Yeesu yèrè máa khií m̄on wo, ó o b̄ia: «Wàn h̄inló, yí z̄ǎn dèε. B̄io fo dó ù síi mií, lé bún weéra fo.» Ó o háa mu dèenía wan mí lahó yi.

²³ B̄io ó o Yeesu w̄aa vaá d̄ǎn ba zúifùwa ya-dí z̄i, ó o w̄aa m̄on ba sí-búawá à ba wíokaa míten vó o ñi-hío nùuló b̄io yi, lè ba z̄amáa na wee wá ká ba a zúnzúrá. ²⁴ Ó o b̄ia: «Mí lé lè ho khũuhũ. O h̄inzoza mu yí h̄urun, o léé ȳia na d̄ũma.» Á ba wee yáa mí j̄iní yi na a yi. ²⁵ B̄io ba z̄amáa ló vó, ó o Yeesu

yóó zon le zǐi yi, á zoó fù o hínzo-za níi yi, ó o líí hínǎn, ²⁶ á mu nǎ ho kǎhǔ búenbúen yi.

Ba muiiwà là a níi na o cǐná wi yi wééró bío

²⁷ Bún mǎn ó o Yeesu ló bǐn wà. Bío ó o wee khǐí, á muiiwà nùwǎ nǎn búí bò a yi ká ba a wǎamaka: «*Daviide Za, màkǎrí wɛn.» ²⁸ Bío ó o Yeesu vaá dǎn le zǐi, á ba muiiwà mu búéé bó a yi, ó o tǔara ba yi: «Mi láa mu yi le í dà wee wéé mia le?» A ba le: «Ũuu, Núhǔso, fo dà mu.» ²⁹ Ó o Yeesu wǎa dǎn ba yǐo, ò o bía: «Le mu wé làa bío mi láaráa mu yi.» ³⁰ A ba yǐo dèenía wee mi. Ó o Yeesu henía bío ká nǎn ba yi: «Háyà, nùpue yí ko ò o ní bío wó mia ká.» ³¹ Ká bío ba wà, á ba wee bío o Yeesu bío ho kǎhǔ búenbúen yi.

³² Pǎahǔ na á bán wee lén yi, à bǐn ba buan o níi búí buararáa o Yeesu cǐn, cǐná búí wi o yi, ó o yí dà máa bío. ³³ Ó o Yeesu nǎn o cǐná mu léra, ó o níi níi dèenía fá á wee bío. A ba zǎamáa wó coon mu bío yi, á ba wee bío: «Warén *Isirayɛle nǐpomu yi á wa dǐn yí mǎn bío ká bǎn síi hùúu.» ³⁴ Ká ba *Farizíɛwa bán bèn wee bío: «Mu lé ba cǐnáwa nǐhǔso lé yǐa wee na ho dànló wo yi ò o nǎ lè ba cǐnáwa lén bǐa ba wi yi.»

Ba zǎamáa màkǎrí buan o Yeesu yi

³⁵ Ó Yeesu wee héé lé há ló-beera lè há ló-zàwa yi, á wee kǎrán ba nùpua ba *zúifùwa kǎránló zǐní yi. Ó wee bue le *Dónbeení béeńí bín-tente, ká a wéé mu vǎmú lè mí síiwà búenbúen na tò ba nùpua. ³⁶ Ba zǎamáa na ó o wee mi á màkǎrí buan wo yi. Lé bío ó o mǎn à ba san, á yilera lùnkaa. Ba ka lòn pia na paro mía. ³⁷ Ó o wǎa bía nǎn mí ní-kenínia yi: «Ho dǐnló bon dǐn cèrèè, ká ho lárowà lé bǐa yí

boo. ³⁸ Awa. A mi fio o mǎhǔ bǎnso yi le o wíoka na 6a ton-sáwá le 6a lá ho.»

10

O Yeesu tonkarowà píru jun yènnáa
(Maaki 3.13-19; Luki 6.12-16)

¹ O Yeesu hueekaa mí nǐ-kenínia píru jun á nǎn ho dǎnló 6a yi à 6a wé na lè 6a cínáwa lén bǎa 6a wi yi à mún wéé lè mu vǎmú lè mí síiwà búenbúen. ² Hǎa kà lé o tonkarowà píru jun yènnáa: O nín-yání tonkaro lé o Simǎn, na 6a mún có yèni làa Piere, lè mín za Andere, là a Zaaki lè mín za Zǎn na lé o Zebedee zàwa. ³ A dé o Filiipu là a Baatelemii, o Toma là a lànpo fé Matiye, o Alifee za Zaaki là a Tade, ⁴ o Simǎn na lé 6a Zelootewa* kuure nùpua nǐ-kéní, là a Zudaa Isikariote na khíi dé o Yeesu mí zúkúsa níi yi.

O Yeesu tonkaa mí tonkarowà píru jun
(Maaki 6.7-13; Luki 9.1-6)

⁵ Bán báawa píru jun so lé bǎa ó o tonkaa, á henía bǎo kà nǎn yi: «Mi yí va hǎ kǎna na á bǎa yínǎn 6a *zúifùwa kará yi, à mún yí zo ho *Samaríi kǎhǔ lórá yi. ⁶ O *Isirayeele nǐpomu na ka lòn pia na vúnun bán lé bǎa mi va cǎn. ⁷ Mi lá ho wǎhǔ wà, à bǎo kà lè bǎo mi wé bue: Le *Dónbeení béeñí á sùaráa. ⁸ Mi wéé 6a vǎnvárowà. Bǎa húrún á mi véení. Ba búeréwà à mi wéé, à na 6a cínáwa lén bǎa 6a wi yi. Mi yú mu làa kǎamáa, à mi 6èn mún wé na mu làa kǎamáa. ⁹ Mi yí lén làa sǎnú, tàá wárí. Hǎrí le wén-wíníwà à mi yí 6ua. ¹⁰ Mi yí 6ua puure.

* **10:4** Ba Zelootewa lé 6a nùpua na fù wee cǎii mín síi bio hení. Ba hǎa wee fi lè 6a Oroomusa lè tǐbíri yi.

O búí yí ɓua báká tàá nakãa à séení hĩa ó o zã. O búí yí ɓua búin-za. † bía búin lé bïo ó o ton-sá ko lè mí jii ðĩnló. ¹¹ Mi wé vaá zon lóhó léé lóhó yi, à mi cà yĩa á à tà mi ì làa o wán, à kεεní wón òanso cǎn fúaa mi léro ho lóhó mu yi. ¹² Mi wé vaá zon zĩi léé zĩi na yi, à mi bío le ho hээрà à кеñ le zĩi mu nùpua wán. ¹³ Ká bĩa wi le yi á tà mi bío, á mi hээрà á à кеñ ɓa wán. Ká ɓa pã mi bío, à mi fé mi hээрà tɛɛní. ¹⁴ Mi wé vaá zon zĩi, tàá lóhó na yi, ká bĩa wi bĩn pã mi bío á le mí máa jí mi cǎn, ká mi wee lé bĩn, à mi púaa mi zení khũnkhũnĩ kúia.† ¹⁵ Le † mí ho tũíá na mia: Le cítii fi nònzòn, á hón lóhó so nùpua bío na khíi sá ɓa yi á à poñ bío sá ho *Sodɔɔmu lè ho Komɔɔre lórása yi.»†

*O Yeesu bía le lònbee na yòɔ lua bío
(Maaki 13.9-13; Luki 21.12-17)*

¹⁶ «Mi jí bío kà: † wee tonka mia. Mi ka lòn pia na wà vaá zo ɓa dakhĩnkhĩnwa tĩahũ. Mi zũn miten ɓuaró làa bío ɓa háwá zũnáa miten ɓuaró bío síi, à wé ɓa nùpua na wayika lè ɓa ɓùaaɓúuní bío síi. ¹⁷ Mi pa miten bío. Ba nùpua khíi wé è ɓua mia á à varáa ho pànká òansowà cǎn á bán vaá cítii mia. Ba wé è ha mia lè hã làbàanĩ ɓa *zúifùwa kàránló zĩnĩ yi. ¹⁸ Ba wé è ɓua mia á vaá ðĩnĩ hã kãna júnása lè ɓa bá-zàwa yahó bío mi tà mi bío yi. Lé búin mi ì

† **10:14** Hã zení khũnkhũnĩ púaa kúiaró léé bío na ɓa zúifùwa wee wé hón pãahũ so yi ká ɓa vaá ló ho kã-veere búí yi á bĩnía wà ɓueé zo mĩn kũhũ. Ká bío hen kà búin lé ɓarén zúifùwa wee wé mu làa mín, á zéení le le páanĩ mĩa ɓarén làa bĩa pã le Dónbeenĩ béení bío pãahũ. † **10:15** Mi loñ Bío jũhũ ɓúεεníi vũahũ (Genèse) 18–19

bè yi á à zéénínáa í bïo lè ɓarén làa bïa yínón ɓa zúífùwa.

¹⁹ «Hen ká ɓa khíi wé ɓuan mia vannáa le cítii finíi, à mi yí le mi yiwa dè bïo mi ì láráa mi ɓi-cúa làa bïo mi ì bío bïo yi. Mi ì yí hã bioní na mi ì bío ho pãahũ mu yi. ²⁰ Hã bioní mu máa wé mi kùrú bioní. Mìn Maá Dónbeenĩ Hácírí lé dïo á à dé hã mi ɓiní yí á mi ì bío. ²¹ Ba nùpua ɓúi wé è dé mìn kùrú zàwa á à na ɓa à ɓúe. Hàrí ɓa maáwà ɓúi á à wé mu ɓàn síi lè mí zàwa. Ba zàwa ɓúi mún ñ híní mìn maáwà wán, á à na ɓa ɓa à ɓúe. ²² Ba nùpua ɓúenɓúen á à ɓin mia bïo mi tà miĩ bïo yi. Ká yía màhã hã mí síi fúaa mu véenii, wón á à fen. ²³ Hen ká ɓa khíi wee beé mi lò lóhó na yí, à mi lùwí va dà-veere yi. Le í mi ho túiá na mia: O *Isirayεele kōhũ lórá ɓúenɓúen á mi máa bèeni máa vé ká a *Nùpue Za yí ɓuara.

²⁴ «Nì-kenínii na po yía wee kení a wón mía. A ton-sá na po mí ɓúhũso wón mún mía. ²⁵ Ká a nì-kenínii hía ka làa yía kenía wo bïo, se ɓún á à kãɓa. Ká a ton-sá mún hía ka le mí ɓúhũso bïo, se ɓún á à kãɓa. Ká le zí-ɓúhũ ní-kínle ɓa hía wee ve là a *Belezebuule, Š á se o zii nùpua á ɓa a ve lè hã yènnáa na yí seka po dén.

*Le Dónbeenĩ lé dïo mi wé zǎn
(Luki 12.2-7)*

²⁶ «Mi cén wé yí zǎn ɓa nùpua. Mu bïo na sànkaa ɓúenɓúen khíi mi, á bïo sà yí ɓúenɓúen mún khíi zǎn. ²⁷ Bïo á ï bía nɔn mia le túbírí yí, à mi mi wéréwéré le ɓa nùpua ɓí. Bïo á ï hũmɔnkaa làa

Š **10:25** Belezebuule: Mu pãahũ ká le yèni mu á ɓa zúífùwa cèrècè hía zú le lé ɓa cínáwa ɓúhũso na lé o Satáni te le.

mia à mi yòo bue hã lòra. ²⁸ Mi wé yí zón bĩa wee búe o nùpue ká 6a yí dà máa búe o mànákã. Le Dónbeenĩ na dà a yáa hã sãnía lè ho mànákã le Dofíní dǎhũ na máa hí yí, dén lé dǎo mi wé zón. ²⁹ Ba nínzà-wíníwà bùaa ñun so yí máa wé yèé ho tǎmón dà-kéní le? Εε ká hàrí 6a yà-kéní máa kùen ká mǐn Maá Dónbeenĩ yí zũ mu. ³⁰ Ká mu lé minén, hàrí mi ñún-vǎní búenbúen á le Dónbeenĩ zũ ñii. ³¹ Mi wáa yí zón dèe, lé mi bǐo ñúhũ wi po 6a minka ñínzà-wíníwà.

*O Yeesu bǐo tàró tàd mu pǐlò
(Luki 12.8-9)*

³² «Yia dǐn 6a nùpua yahó ò o bĩa wéréwéré le mí bǐo sã miĩ, á ínén mún khíi bío mu wéréwéré wàn Maá na wi ho wáyai yahó le 6ànso bǐo sã miĩ. ³³ Ká yia 6èn bĩa wéréwéré 6a nùpua yahó le mí yí zũ mi, á ínén mún khíi bío wàn Maá na wi ho wáyai yahó le í yí zũ 6ànso.

*O Yeesu bǐo wee khéé 6a nùpua
(Luki 12.51-53; 14.26-27)*

³⁴ «Mi yí leéka le í 6uara wà 6ueé dé ho hээрà ho dǐmǐná yí. Bùeé. Í yí wà 6ueé dé hээрà ho yí. Hã fio lé hĩa á í wà 6ueé dé. ³⁵ Í wà 6ueé khéé o za lè mǐn maá, á à khéé o nu lè mí hǐnló, là a 6ùaa hĩa lè mí yàró hĩa. ³⁶ O nùpue 6àn zii nùpua lé bán á à yèrémá à wé o zúkúsa. ³⁷ Yia wa mǐn maá tàá mǐn nu á po mi, wón 6ànso yí dà máa páaní làa mi. A yia wa mí za tàá mí hǐnló á po mi, wón 6ànso yí dà máa páaní làa mi. ³⁸ Yia yí máa lá mí *kùrùwá pǐ*

* **10:38** Ho kùrùwá pǐlò bǐo wee zéení le 6ànso sã mu húmú yí. Hen ká á mu wee zéení le yia tà a Yeesu bǐo á zũ le bǐn sǎaaní orén mí bεere mukáni.

à bèráa miï, wón ònso mún yí dà máa páanì làa mi. ³⁹ Yíá wi ò o pa mí mukānī bǐo wón á à vīnì le. Ká yíá màhǎ vīnìá mí mukānī ìnén bǐo yí, wón á à bīnì ì yí le.

*Yíá òuan le Dónbeenī ton-sá cǔnú na ó ò yí
(Maaki 9.41)*

⁴⁰ «Yíá òuan mia sese, se lé ìnén á ònso òuan sese. A yíá òuan mi se, se lé yíá tonkaa mi á ònso mún òuan se. ⁴¹ Hen ká yíá òuan le *Dónbeenī òi-cúa fεero búí se lé bǐo ó o lé le Dónbeenī òi-cúa fεero, á ònso khíi yí óa òi-cúa fεerowà cǔnú na óa à yí. Hen ká a búí òuan o òupue na térénná lé bǐo ó o térénná, ó o khíi yí bíá térénná cǔnú na óa à yí. ⁴² Ká òupue nǎn hàrí ho kóo-za yimù cúee òun-wíá bíá wi hen na òúhǔ mía òi-kénì búí yí, lé bǐo ó o lé ì òi-kénìni, wón ònso á à yí mu cǔnú máa khí.»

11

¹ Bǐo ó o Yeesu zééníá mí òi-kénìniá vó, ó o ló bǐn wà, á wà vaá kàrán óa òupua ká a bue le Dónbeenī bǐo ho kǎhǔ mu lórá yí.

*O Zán Batiisi tonkaa óa òupua o Yeesu cǔn
(Luki 7.18-35)*

² Bǐo ó o Zán Batiisi wi ho kàsó yí, ó o òá bǐo ó o *Krista wee wé, ó o tonkaa mí òi-kénìniá òuwá yén búí ³ le óa va a túa wo yí: «Ūnén lé fo á wa òá bǐo le fo ko ū òuen léé, tàá wa pá ko à wa lòní òi-veere?» ⁴ O o Yeesu bíá nǎn óa yí: «Bǐo mi wee òí làa bǐo mi wee mi á mi vaa bío na a Zán yí. ⁵ Óa muuivá yǐo wee mi, á óa mùamúawà hǐnǎn wee varáka. Óa búeréwà wee wa. Óa bekewà òikǎnna wee òí mu bǐo. Óa òi-híá wee vèe. A le bǐn-tente wee bue na

6a ni-khenia yi. ⁶ Yia yí pǎ ǐ bǐo ká a tà mu yi, se wón bǎnso núhǔ sí.»

⁷ Bǐo ó o Zǎn ni-kenínia bǐnía wà, ó o Yeesu wee bǐo o Zǎn mu bǐo lè 6a zǎamá kà síi: «Lée webio á mi van vaá lora le dùure yi? Lée ho konkohó na ho pinpiró wee héε vǐnvǎ lée? Bùéé. ⁸ A lée webio mí vaá lora? Lée nùpue búí na sǎa hònbònòn le? Bǐa wee zǐ hǒn sí-seniso á wi 6a pǎamá-beera zíní yi. ⁹ A lé o yén mi van bǐo yi? Lé le *Dónbeenǐ ní-cúa fεero búí le? Ká mu lé wón, se mi túiá sí. O yàá pá po wón, le ǐ bǐo mu na mia. ¹⁰ O Zǎn mu lé yǎ á le Dónbeenǐ biónǐ vǔahǔ bía bǐo kà síi: «ǐ ì tonka ǐ tonkaro ò o dí ũ yahó á bueé wíoka ũ wǎhǔ». ¹¹ Le ǐ mí ho túiá na mia: 6a nùpua na wi ho dǐmǐná yi búenbúen á yǎ bǐo núhǔ wi po a Zǎn wón mía. Εε ká le *Dónbeenǐ béenǐ zàwa món-dí màhá pá po a. ¹² Pǎahǔ na ó o Zǎn Batiisi wee zéení le Dónbeenǐ bǐo yi à buee búe ho zuia yi, á le Dónbeenǐ béenǐ bǐo á 6a wee firáa lè mi sòobéε. A bǐa wee fi làa bún wi 6a fé mu lè ho pànká. ¹³ Le Dónbeenǐ ní-cúa fεerowà búenbúen là a *Moyiize làndá á bía le Dónbeenǐ béenǐ bǐo yi fúuu á bueé 6ó a Zǎn Batiisi pǎahǔ. ¹⁴ Ká mi tà le bǐo bía búenbúen bon, se o Zǎn mu lé yǎ lé o *Elii na buenló bǐo fèra bía. ¹⁵ Yia wee jí bǐo, à wón jí bǐo bía sese.»

¹⁶ O Yeesu pá bǐnía bía: «Ho zuia nùpua á ǐ dà à tèé lè 6a yén? Ba ka lè 6a háyúwá na lée kará 6a nùpua fémínló lahó yi, à 6a wee háaní na mí ninzàwa na zoó le bonfónii yi kà: ¹⁷ «Wa búá há sǎa san, à mi le mi máa lée yo. Wa bó le yèni, á mi le mi máa wá.» ¹⁸ Mi lorí. Bǐo ó o Zǎn buara, á yí máa dí dǐn-poni, á mún yí máa nu dǐvén, á 6a le o cǐná wi o yi. ¹⁹ O o *Nùpue Za bèn buara, á bueé wee dí ká a

μυ, á 6a wee bío bío kà: «Mi loń. O nńi na kà yí máa wé bío 6úi ká mu yínɔń đĩnló díró làa đĩvén μuló. O lé 6a *lànπό féwá lè 6a nńi-kora 6àn bńnlo.» Εε ká le Dónbeenĩ bè-zũnminĩ wee zéení mí térénló 6a bè-zũnlowà bè-wénia yi.

*Hã lórá na nùpua pǎ a Yeesu bío
(Luki 10.13-15)*

²⁰ Bũn mńn, ó o Yeesu wee zá lè hã lórá na ó o wó mu yéréké bíowa cèrèè yi, lé bío á 6a nùpua na wi hã yi á yí yèrémáa mi yilera lè mi wára. O wee bío bío kà: ²¹ «Ūnén Korazēn lóhó lè ūnén Betesayidaa lóhó, ho yéréké á à sá mia. Lé bío ká mu yéréké bíowa na wó mi cńn 6àn síi lá wó ho Tiire lè ho Sidōn lórá* yi, se hã lórá mu nùpua lá hńnɔn hàánĩ á khuiira hã pórókówá zǎ† á kúaa le sáni mi wán, á zéeníánaa le mí wi à mí khí mu bè-kora wéró yi. ²² Lé bũn nɔn á ĩ wee bíoráa mu na mia: Le cítíi fĩ nńnzɔn á ho Tiire lè ho Sidōn lórá lònbee na a yí hã, á à wé làa yi minén lònbee yi.

²³ «Èε ká ūnén *Καπεεnayuumu, fo wee leéka le 6a khíi lá fo á à yòoráa ho wáayi yi le? Bùéé. Ho nń-hńnbó-lóhó lé hĩa 6a khíi líi dé fo yi. Lé bío ká mu yéréké bíowa na wó ũ cńn 6àn síi lá wó ho *Sodɔumu yi, se ho lóhó mu pá lá wi hàrí lòn zuia.

* **11:21** Ho Tiire lóhó lè ho Sidōn lóhó: Hã hĩa le ho Fenisii kńhũ ló-beera 6úi. Lé bńn á ho wáahũ na 6a le Baale wi yi. Hón wáahũ so lé hĩa ó o bée hĩa na 6a le Zezabele fó zonnáa o Isirayeεle kńhũ yi. Hã lórá mu firó bío bía o Ezekiyεle vũahũ yi 26.1–28.19. † **11:21** Hen ká 6a zúífũwa fũ wi 6a zéení le mí wi le wée yi, tàà ká 6a wi 6a zéení le mí wi à mí khí mu bè-kora wéró yi, á 6a wé khuii hã pórókówá zǐ, ká 6a wé kúee le sáni mí wán.

24 Lé bǔn nǎn á ĩ wee bíoráa mu na mia: Le cítí fi nǎnzon á ho Sodɔmu bío á à wé làa yi ũnén bío yi.»

O Yeesu dó mìn Maá Dónbeenĩ b́arákà
(Luki 10.21-22)

25 Cǐnú bǔn mǎn, ó o Yeesu b́nía wee bío bío kà: «Ĭ Maá, ũnén lé ho wáayi lè ho tá Nùhúso, ĩ wee dé ũ b́arákà. Lé bío mu bío na fo sà mu bè-zúríminĩ b́ansowà lè le hácírí b́ansowà yi á fo tà zéénia làa b́ia bío jùhú mia. 26 I Maá, mu bon. Bío mu wóràa kà lé bío sí fon.

27 «Ĭ Maá dó mu bío búenb́uen ĩ níi yi. Nii woon yí zǔ a Za, ká mu yínǎn o Maá. Á níi woon mún yí zǔ a Maá, ká mu yínǎn o Za, làa b́ia ó o Za mu wi ò o zéení làa wo.

28 «Minén búenb́uen na ho sèró na lí wee beé lò, mi búen ĩ cón, á ĩ na há vǔrǎnà mia. 29 Mi lá ĩ zúu bè mi wán à día le ĩ kàrán mia. Lé bío á ínén wayi, á wee liíní ĩten, á minén mi beere á à yí há vǔrǎnà. 30 I zúu na á ĩ bè mi wán á yí lí, á ho sèró na á ĩ bè mi wán á mún záyi.»

12

O Yeesu lé yia á ho Sabaa bío wi níi yi
(Maaki 2.23-28; Luki 6.1-5)

1 Cǐnú bǔn mǎn, ó o Yeesu wee kǎa há mana búii yi ho *Sabaa zon. Á le híni dà a nǐ-kenínia, á ba wee khé ho dínló na bon díni à là. 2 Bío ba *Farizíewa mǎn mu á ba wee bío là a Yeesu: «Loń ũ nǐ-kenínia. Bío ba wee wé yí ko làa wéró ho Sabaa zon. Wa làndá hò mu.» 3 O o Yeesu b́ia nǎn ba yi: «Bìo ó o *Daviide yankaa wó ká arén lè mí nùpua le híni dà á mi díni yí kàránna yí mǎn le? 4 O wà zon le Dónbeenĩ pǎnsòni búkú yi, á zoó lá ho búurú na

6a wó lè mu hãmu á 6a là. Ká 6a ɲɔn lá yí ko à 6a là ho. Le *Dónbeenĩ yankarowà mí dòn lé bĩa á ho làró ní nɔn yi.*⁵ Tàá mi so ãĩn yí kàrána mu o *Mɔyiize làndá yi, le le Dónbeenĩ yankarowà na wee sá le Dónbeenĩ pɔnsòni bùkú yi, á máa wé bè ho Sabaa làndá yi ká mu ɲɔn pá yí nɔn wé khe le?⁶ Le † bío mu na mia: Bío wi hen á ɲúhũ wi po le Dónbeenĩ pɔnsòni bùkú. ⁷ Ká le Dónbeenĩ bíonĩ vũahũ bíoní na le bía le mínén màkóo wi le yi na se yi, ká 6a bà-kùio na 6a wee wé lè mu hãmu á mí pã bío,† á mi lá zũ kúará, se bĩa yí wó yí khon á mi lá máa siiní ɲúná. ⁸ Lé bío ó o *Nùpue Za lé yia á ho Sabaa bío wi níi yi.»

*O Yeesu wéera a n̄i na bàhó húrún
(Maaki 3.1-6; Luki 6.6-11)*

⁹ Bũn mɔn ó o Yeesu ló bĩn á wà van 6a *zúifùwa mu kàránlò zii yi. ¹⁰ Mu zòh à n̄i búii wi bĩn á bàhó húrún. A bĩa wi bĩn wi 6a kooní a Yeesu yi. Lé bũn nɔn á 6a tùara a yi kà: «Wa làndá yi á nùpue so dà wee wéé *Sabaa zòh le?» ¹¹ O o Yeesu bía nɔn 6a yi: «Minén ó o búii pio yà-kéní mí dòn lá wi síi, á wó wó kùera zon le buii yi ho Sabaa zòh, ó o so máa líi lén wo le? ¹² A bío ó o nùpue bío ɲúhũ màhá wi po a pio há. A bũn wa làndá yi, á nùpue dà à wé tentemu làa nùpue ho Sabaa zòh.» ¹³ Bũn mɔn, ó o Yeesu yèrémáa bía là a n̄i: «Hóoní ũ bàhó.» O o n̄i hóonía mí bàhó, á ho ðèenía wan ãĩn làa hĩa so bío.

¹⁴ A 6a *Farizíewa wà ló, á bío 6a à wé á à yíráa o Yeesu á à búe lé bũn 6a lée wee wãaní wán.

O Yeesu lé le Dónbeenĩ ton-sá na le mɔn léra

* **12:4** Mi loĩ Samuwéle nín-yání vũahũ 21.2-7 † **12:7** Mi loĩ Ozee vũahũ 6.6

15 Bïo ó o Yeesu zūna mu, ó o ló bïn wà. A 6a minka zāamāa bō a yi. Ó o wéera 6a vānvárowà búenbúen na wi bïn, ¹⁶ ká a màhǎ henía mu nān 6a yi le 6a yí bá mí bïo na nùpua yi. ¹⁷ Mu wó kà síi, bèra a na ò o ñi-cúa fεero *Ezayii bióní na kà à ñii sí. ¹⁸ Le le Dónbeení bía:

«Yia kà lé í ton-sá na á ï mōn léra,
yia á ï bō í tàká wán.
Í síi wan o bïo yi.

Í ï liiní í Hácírí o wán,
o ò bue í cítii bïo á à na hǎ síiwà yi.

19 O làa nùpue máa wǎaní.

O máa wǎamaka bïo.
Ba máa ñí a sǎ bonfúaa yi.

20 Le nāaninle na ñumaa
ó o máa khé máa día.
A le fíntǎní na wee hí
ó o mún máa búe.

O ò 6ua mítēn kà síi,
fúaa bïo ó o térénló bïo yòó có ló,

²¹ á hǎ síiwà búenbúen màhǎ à dé mí sía wo
yi.»†

*O Yeesu pànká á yí ló Satāni cǎn
(Maaki 3.22-30; Luki 11.14-23)*

²² Ba 6uan o ñii búii buararāa o Yeesu cǎn ò o cíná wi o yi, ó o lé o muui á mún yí dà máa bío. Ó o Yeesu wéera a, ó o ñii dēnía fá á wee bío, á mún wee mi.

²³ A 6a zāamāa wó coon mu bïo yi, á 6a wee bío:
«Yia kà màhǎ lé o *Daviide Za lée?»

²⁴ Ká bïo 6a *Fariziéwa ñá mu, á 6a wee bío: «O ñii na kà á wee ña 6a cínáwa lén bía 6a wi yi là a *Belezebuule pànká, yia lé 6a cínáwa ñúhúso.»

† 12:21 Mí loń Ezayii vūahú 42.1-4

²⁵ Ká a Yeesu màhǎ zūna 6a yilera, ó o bía nɔn 6a yi: «Kǎhǔ lée kǎhǔ na nùpua wee fi mín yi á à fi ì vé. Lóhó lée lóhó, tàá zǐi lée zǐi na nùpua wee fi mín yi á nùhǔ á à búe. ²⁶ Ká bǐo ó o *Satāni te ó o wee bǐnǐ na se o wee fi lè mítén. A bǐa bǐo sǎ a yi nùhǔ so máa búe le?

²⁷ «Mí wee bío le í wee na 6a cínáwa lé bǐo ó o Bezebeuule wee na mu bǎn pànká mií. Ká lé bǔn mu wórǎa, á yǐa bèn wee na ho pànká minén nùpua yi à 6a na lè 6a cínáwa lé o yén? Bǐa làa mia lée dà-kéní bǎn mí beere yàá wee zéení le mi bǐo yí bon. ²⁸ Ká le Dónbeenǐ Hácírí lé dǐo wee na ho pànká ínén yi, à í na lè 6a cínáwa, se bǔn wee zéení le le *Dónbeenǐ béenǐ á dèenǐa bueé 6ó mia.

²⁹ «Nìi woon yí dà máa zo pànká bǎnso zǐi á máa zoó khuui o nùi bǐo, ká a yí can o pànká bǎnso mu yí vó. Ká a màhǎ can wo vó, ó o zoó khuui bǐo wi o zǐi búenbúen.

³⁰ «Yǐa yí wi làa mi, se wón wee fi làa mi. A yǐa mún yí máa séení mi ho vá kúeemínwánló yi, se wón wee saawaní. ³¹ Lé bǔn nɔn á í wee bío mu na mia: Ba nùpua bè-kora na 6a wó búenbúen lè hǎ bín-kora na 6a bía búenbúen, á bǐo khíi sén n dǐa á à na 6a yi. Ká yǐa bía khon le Dónbeenǐ Hácírí dǎnǐ yi, wón 6a khíi máa sén bǐo máa dǐa. ³² Yǐa bía le bín-kohó o *Nùpue Za dǎnǐ yi, wón 6a à sén n dǐa á à na yi. Ká yǐa bía khon le Dónbeenǐ Hácírí dǎnǐ yi, wón 6a khíi máa sén máa dǐa máa na yi, hàrí ho zuia.»

*Le vǐndèè semu wé zūrí hǎ bǐa na le wee ha yi
(Luki 6.43-45)*

³³ «Hen ká le vǐndèè se, à le bǐa wé sí. Ká le vǐndèè yí se, à le bǐa máa wé sí. Le vǐndèè semu wé zū hǎ

bĩa na lé wee ha yi. ³⁴ Díhioni yén! Bïo mi yí se, á mi dà à wé kaka á à bíoráa mu bïo na se. O nùpue bïo na wi o sïi yi, bïn lé bïo ó o wee wé bío. ³⁵ O nùpue na se wón wee wé bío hã bín-tentewà, lé bïo á bïo wi o sïi yi se. Ká yĩa yí se wón wee wé bío hã bín-kora lé bïo á bïo wi o sïi yi yí se. ³⁶ Le í mĩ ho tũiá na mia: Le Dónbeenĩ cítii fi nònzoñ, á hã bín-conconwà na 6a nùpua bía á 6a à zéeni jũhũ. ³⁷ Lé bïo á ù ji-cúa lé hĩa 6a à ñin wán á à fináa le cítii á à zũínáa ká ù téréna, tàá ká ù yí téréna.»

*Ba le o Yeesu wé yéréké bïo búii à mi mi
(Maaki 8.11-12; Luki 11.29-32)*

³⁸ A ho *lándá bïo zéeni lowa lè 6a *Fariziéwa nùwã yen búii wãa bía nòn o Yeesu yi: «Nì-kàránlo, wa wi à ù wé bïo búii à wa mi.» ³⁹ O o Yeesu bía nòn 6a yi: «Ho zuia nùpua na yí se, na wee bíní le Dónbeenĩ món à wé mu bè-kora, á wee cà à 6a mi yéréké bïo. Εε ká 6a máa mi yéréké bïo búii ká mu yínón le *Dónbeenĩ ji-cúa fεero Zonaasi bïo. § ⁴⁰ Mu bon. O Zonaasi wó hã wizooní bïo òn lè mí ònna bïo òn o ceza píohó yi. Lé kà sïi ó o Nùpue Za mún khii wéráa hã wizooní bïo òn lè hã ònna bïo òn ho tá yi. ⁴¹ Ho Niniivesa yèrémáa mí yilera lè mí wárá, lé bïo 6a jã a Zonaasi bíoni. A yĩa wi minén ñahũ, wón bïo jũhũ wi po a Zonaasi. Lé bïn nòn á le Dónbeenĩ cítii fi nònzoñ, á ho Niniivesa mu á à híní ò ñin ho lònbïo nùpua yahó, á à kooní 6a yi. ⁴² O béε hãa na hĩa wi ho Saba kòhũ jũhũ wán á hĩa ló lùe na ñání nà yi làa sòobéε, á

§ 12:39 Zonaasi: O bïo bía le Dónbeenĩ páanii kñle vùahũ na 6a le Zonaasi vùahũ yi.

6ueé n̄á a *Salom̄on bè-zūr̄minī bionī.* A yīa wi min̄én t̄fahū, wón b̄io n̄úhū wi po a Salom̄on. Lé b̄ún n̄on á le Dónbeenī c̄ítīi fī n̄onzoñ, ó o b̄éé h̄áa mu á à h̄ĩnī ì ãĩn ho lòn̄b̄io n̄úpua yahó á à koonī 6a yī.

*B̄io ó o c̄íná wee b̄inī 6uee zordá yīa ó o lá ló yī
(Luki 11.24-26)*

⁴³ «Hen ká a c̄íná ló a n̄úpue na ó o lá wi yī, ò o vaa h̄éé vará le dùure yī, à cà ho lahó na ó ò k̄eēnī á à v̄ũn yī ká a máa yī ho. Ká a h̄ía cà san, ⁴⁴ ò o b̄ío mí yī: «Ì ì b̄inī ì va hen na á ì ló yī.» Ká a b̄inīa van b̄in ò o vaa yī ho lahó mu mí k̄āamáa ká ho sàara, á wíokaa sesese. ⁴⁵ Ká a m̄on mu, ò o b̄inī vaa fé 6a c̄ínáwa bùaa h̄è̄n̄un na 6èn̄ n̄ii po arén, à 6a páanī 6uee zoo k̄eēnī c̄icákà ho lahó mu yī. Ká mu wó kà, à wón n̄úpue so b̄io wíoka yáa poñ b̄io mu fù karáa. Lé làa b̄ún s̄ii á ho lòn̄b̄io n̄úpua na yī se b̄io kh̄ii wéráa.»

*O Yeesu 6àn nu lè 6àn zàwa lé 6a yén?
(Maaki 3.31-35; Luki 8.19-21)*

⁴⁶ O Yeesu wee b̄ío lè 6a z̄āmáa, à b̄ún à 6àn nu lè 6àn zàwa 6ueé ãñ. Ba lée ãĩn ho kh̄ũuhū, á wi 6a b̄ío làa wo. ⁴⁷ O o b̄úi b̄ía là a Yeesu: «Loñ. M̄in nu lè m̄in zàwa lée ãĩn ho kh̄ũuhū á wi 6a b̄ío làa fo.» ⁴⁸ O o Yeesu b̄ía lè 6ànso: «Wàn nu lé o yén? A wàn zàwa lé 6a yén?» ⁴⁹ B̄ún m̄ón ó o dá mí n̄ii mí n̄i-kenīnia yī ò o b̄ía. «Mi loñ. Wàn nu lè wàn zàwa wi hen. ⁵⁰ Lé b̄io á yīa wee wé wàn Maá na wi ho wáayi s̄ii b̄io, wón lé wàn za, lè wàn h̄ĩnló, lè wàn nu.»

* **12:42** Mi loñ Bá-zàwa n̄in-yání v̄ũahū (1 Rois) 10.1-13; Wizoónī bè-wénia c̄úa-n̄un n̄ii v̄ũahū (2 Chroniques) 9.1-12

13

O òro wàhiire (Maaki 4.1-9; Luki 8.4-8)

¹ Bún zòn ó o Yeesu hínòn le zii yi ló, à wà vaá kará ho vū-beenĩ nii, á wee kàrán 6a nùpua. ² Ba minka zãamãa kɪnía wo yi, ó o wó san zon ho woohú á zoó kará, à 6a zãamãa bán ðɪn mu ɲumu nii.

³ O wee wà hã wàhio à kàránnãa 6a nùpua làa bïo cèrɛɛ. O bía: «Nii búii ló van mí mɔhũ yi, á wà vaá dé mí bè-dà. ⁴ Bïo ó o wee dé mu á mu búii lion ho wɔhũ nĩsãní, á 6a ɲínzàwa sèekaa bún vã. ⁵ Mu búii lion ho búaa hó na le tɪní wi wán ká le yí lí, á mu ðɛnía ló, lé bïo le tɪní yí boo bɪn. ⁶ Bïo le wii ɲá lè mí sòobéɛ, á ho ðɪnló na ló wɪnɪwɪnɪ á hon, lé bïo ho naní yí vá yí lion. ⁷ Mu búii lion hen na hã kíkara bia héra yi, á mu ló, á hɔn kíkara so hínòn yòó pà mu. ⁸ Mu búii bún lion ho tá na se yi, á mu ló, á yòó han mí bia. Hã búii yú khimàni khimàni, hã búii yú búará-tɪn tɪn, hã búii yú 6óní làa píru píru.»

⁹ O Yeesu pá bɪnía bía bò mu wán: «Yia wi ò o ɲí bïo, á wón ɲí bïo bía sese.»

Lée webio nɔn ó o Yeesu wee wàrdã hã wàhio (Maaki 4.10-12; Luki 8.9-10)

¹⁰ O o nĩ-kenínia vá 6ueé 6ó a yi, á wee tùa wo yi. «Lée webio nɔn fo wee wàrdã hã wàhio na 6a yi?» ¹¹ O o Yeesu bía nɔn 6a yi: «Le Dónbeenĩ wó á le béenĩ bïo na sà yi á mi yú zũna, à 6a nĩ-vio yí zũna mu. ¹² Lé bïo á yia bïo wi á 6a khii bɪnɪ yòó bè mu búii wán á à na a yi, ó o bïo á à wé boo. Ká yia ðɛɛ búii mía, wón á hàrí mu bè-za na ó o wee leéka le mu wi mi cɔn á 6a pá à fé. ¹³ Lé bún nɔn á ɪ

wee wàráa hã wàhio na 6a yi. Ba wee loń coon, ká 6a yí máa mi. Ba wee ní mu bïo ká 6a yí máa 6ua mu à zūń kúará. ¹⁴ Lé kà síi á le *Dónbeenĩ ni-cúa fεero *Ezayii bïo na ó o bía 6a dǎní yi á jii súrása. O bía bïo kà:

«Mi khii wee ní mu bïo
ká mi máa zūń mu kúará.

Mi khii wé è loń coon
ká mi máa mi hàrí dèε.

¹⁵ Mu nípomu na kà 6èntín bǎnbúra.

Ba tun mí jikǎnna,
á muunía mí yïo.

Ba yí wi à 6a mi bïo.

Ba mún yí wi à 6a ní bïo.

Ba yí wi à 6a zūń mu bïo

à yèrémá buen ínén Dónbeenĩ cǎn à ĩ wéé 6a.)*

¹⁶ «Èε ká minén bán júná sí. Mi yïo wee mi, á jikǎnna mún wee ní mu bïo. ¹⁷ Le ĩ mĩ ho túiá na mia: Le Dónbeenĩ ni-cúa fεerowà cèrèε lè 6a nùpua búii na téréna á sía hía vá à 6a mi bïo minén wee mi, à 6a yí mǎn mu. Ba sía hía vá à 6a ní bïo minén wee ní, à 6a yí jǎ mu.

*O Yeesu zéenia o ðïro wàhiire kúará
(Maaki 4.13-20; Luki 8.11-15)*

¹⁸ «Mi wǎa jí yia wee dé mu bè-dà wàhiire kúará.

¹⁹ Bía wee ní le *Dónbeenĩ béeni bïo á 6a yí zū mu kúará á ka lè ho wǎhũ nǎsání na mu bè-dà lion yi. O *Satāni wee 6uee lén mu 6a sía yi. ²⁰ Ba búii ka lòn búaaahó. Ba wee ní le Dónbeenĩ bionĩ, à tà le yi fùafùà, à zāmaka le bïo yi. ²¹ Ká 6a màhá yí máa díá à le zo 6a. Ba wee tà le bïo ho pǎahũ na cǎnú

* **13:15** Mi loń Ezayii vūahũ 6.9-10

yi mí dòn. Ká le lònbee, tàà ho kúará lénló yú 6a le Dónbeenĩ bíonĩ bïo yi, à 6a dɛɛní pĩ le Dónbeenĩ bïo. ²² Ba 6úi ka lè ho tá na hã kíkara bia héra yi á mu bè-dà lion yi. Ba jíá le Dónbeenĩ bíonĩ, ká ho ðímíjá bïo yilera, lè ho nàfòró poni na wee khà 6a nùpua, á wee hè le bíonĩ mu, à le máa wé bïo 6a yi. ²³ Ba 6úi 6èn ka lè ho tá na se bïo, na mu bè-dà lion yi. Ba wee jí le Dónbeenĩ bíonĩ, à zúń le kúará, á 6a 6èn wee ha hã bia. Ba 6úi khĩmàni khĩmàni, 6a 6úi 6úará-tĩn tĩn, 6a 6úi 6óní làa píru píru.»

Le jí-kohó wahiire

²⁴ O Yeesu bínía wà le wahiire 6úi nòn 6a yi: «Ho wáayi béenĩ bïo 6onmín làa bïo kà: Nii 6úi dó mu bè-dà tente mí mǎhũ yi. ²⁵ A ho tĩnàahũ 6úi ká 6a nùpua 6úen6úen dũma, ó o nĩi mu zúkúso 6uara, á 6ueé dó le jíńí bia ho mǎhũ mu yi, ò o bínía wà. ²⁶ Pàahũ na ho ðĩnló ló á yòó wee te yi, á le jíńí mún líí ló. ²⁷ A ho mǎhũ 6ànsò ton-sáwá bía nòn wo yi: «Núhũso, fo yí dó mu bè-dà tente ũ mǎhũ yi le? A le jíńí 6èn ló wen bĩn.» ²⁸ O o bía nòn 6a yi: «Lé í zúkúso wó mu.» O o ton-sáwá bía: «Fo wi à wa vaa dɛɛ le jíńí mu le?» ²⁹ A ho mǎhũ 6ànsò bía nòn 6a yi: «Bùéé. Mi díá, lé bïo ká mi le mi ì dɛɛ le jíńí ká mi yí wó sese á mi ì dɛɛ le á à lɛé lè ho ðĩnló. ³⁰ Mi díá le mu páaní dā fúaa ho ðĩnló láró pàahũ. Hón pàahũ so yí, ká í bío ò na 6a ton-sáwá na à lá ho ðĩnló yi le 6a dɛɛ le jíńí vé, à kúia lè mí kúnkúwá à ǎí. Bũn món à 6a màhá lá ho ðĩnló kúee í nání yi.»

Ho mútáàdè bɛɛre lè le ja-fĩni wáhio (Maaki 4.30-34; Luki 13.18-19)

³¹ O Yeesu tĩn bínía wà le wahiire 6úi nòn 6a yi: «*Le Dónbeenĩ béenĩ bïo 6onmín lè ho mútáàdè

bεere na ó o ñii búii vaá dù mí mǎhǔ yi. ³² Lé ka cǐínú po hǎ bia na ká búenbúen. Ká le mǎhǎ ló, à le dǎ poń ho zen-buahó bè-vànii búenbúen, à wé mí vǐndè-kùure, à 6a jǐnzàwa wé buée tá mí lenna lakara wán.»

(Luki 13.20-21)

³³ O Yeesu bǐnía wà le wǎhi-veere búii nǎn 6a yi: «Ho wáayi béenǐ bǐo 6onmǐn lè le ja-fǐni na ó o hǎa búii zúnzúio kúaa mu dǔmu kiloowa 6óní làa hònú yi á khan bàrá á mu ló.»

O Yeesu wee wà hǎ wǎhio á zéenǐnda mu biowa yara

(Maaki 4.33-34)

³⁴ Bǔn búenbúen ó o Yeesu wee wà lè hǎ wǎhio à na 6a zǎamǎa yi. O hǎa yí mǎa wé kàrán 6a ká a yí wà wǎhio. O hǎa wee wé ká síi, ³⁵ bèra a na à le *Dónbeenǐ jǐ-cúa fεero bǐo na ó o bía à jǐi sí:

«ǐ khǐi wé è bǐo làa ba
lè hǎ wǎhio.

Mu bǐo na sǎ yi

hàrí ho dǐmǐná jǐhǔ búεenǐi

á ǐ khǐi zéenǐ yara làa ba.»†

O Yeesu zéenia le jǐ-kohó wǎhiire kúarǎ

³⁶ Bǔn mǎn ó o Yeesu wà vaá zon le zǐi yi ò o día 6a zǎamǎa. O ò ñi-kenǐnia wà zon o cǎn, á zoó bía làa wo: «Le jǐní na ló ho mǎhǔ yi wǎhiire kúarǎ á ù zéenǐ làa wεn.» ³⁷ O o Yeesu bía nǎn 6a yi: «Yia wee dé mu bè-dà tente lé o *Nùpue Za.

³⁸ Ká ho mǎhǔ lé ho dǐmǐná. Mu bè-dà tente lé bǐa bǐo sǎ le Dónbeenǐ béenǐ yi. Ká le jǐ-kohó lé bǐa bǐo sǎ o *Satǎni yi. ³⁹ O zúkúso na dó le jǐ-kohó

† 13:35 Mǐ loń Lení vǔahǔ (Psaumes) 78.2

bia lé o Satāni. Ho dīnló láró wee zéeni ho dīmíjǎ véro bǐo. Ká ǎa ton-sáwá na wee lá ho dīnló lé le Dónbeenǐ wáayi tonkarowà. ⁴⁰ Bǐo ǎa wee dεεráa le jǐní à kúee ho dǎhǔ yi, lé bǔn ǎàn síi mu khǐi wéráa ho dīmíjǎ véro pǎahǔ. ⁴¹ O Nùpue Za khǐi tonka mí wáayi tonkarowà, á ǎa ǒueé lén ǎia wee khà ǎia ká dé mu bè-kora wéró yi, làa ǎia wee wé mu bè-kora. ⁴² Ba khǐi kúee ǎa ho dǎ-sǔmúí yi, hen na le minka yi véε wi yi, á ǎa à wá bǐn. ⁴³ Ká ǎia téréenna bán á à juiika lè le wii bǐo síi mín Maá Dónbeenǐ béeni yi. Yǐa wi ò o jí bǐo, à ǎànso jí bǐo ǎia sese.

Ho nǎfòró na sǎnkaa lè ho lóró wǎhio

⁴⁴ «Ho wáayi béeni bǐo ǒonmín lè mu bè-seni ǒuí na ǎa lú ho mǎhǔ yi. O o ǒuí zǔna mu dǎní vaá khéra á bǐnía sǎ vaá lú. O síi wan wan, á vaá yéera bǐo wi o cǔn ǒúenǒúen, ò o ǒueé yà ho mǎhǔ mu.

⁴⁵ «Ho wáayi béeni bǐo ǒonmín là a duanlo ǒuí na wee cà ho lóró na yàwá here. ⁴⁶ Bǐo ó o yú ho ǒuí na yàwá here, ó o vaá yéera bǐo wi o cǔn ǒúenǒúen, ò o yà ho lóró mu.

Ho zùán wǎhiire

⁴⁷ «Ho wáayi béeni bǐo pá bǐnía ǒonmín lè ho zùán na ǎa wee lèe dé ho muhǔ yi à vǐnǎa ǎa cewà lè mí síiwà. ⁴⁸ Ká ho sú, à ǎa ce-pawà vá ho léráa mu jumu jii, à lée keeni ká ǎa hueeka ǎa. A ǎia se ǎa wee kúee mí sàkíwá yi, ká ǎia yí se bán ǎa wee kúia. ⁴⁹ Lé bǔn ǎàn síi khǐi wé ho dīmíjǎ véro pǎahǔ. Le Dónbeenǐ wáayi tonkarowà á ǒueé lén ǎia yí téréenna ǎia téréenna tǎahǔ, ⁵⁰ á à kúee ho dǎ-sǔmúí yi, hen na le minka yi véε wi yi, á ǎa à wá bǐn.»

51 Bún mǎn ó o Yeesu t̀àara 6a yi: «Bìo kà búenbúen mi zũ kúará le?» A 6a le ũuu. 52 O o Yeesu wáa bía n̄n 6a yi: «*Làndá b̄io zéenilo lée làndá b̄io zéenilo na kenía mítén á zũ ho wáayi b̄éen̄i b̄io n̄úh̄ũ á ka lòn z̄i b̄anso búii na n̄àf̄oró á mu b̄e-fla lè mu b̄e-k̄ia wi yi.»

*Ho Nazar̄ete lóhósa yí tà a Yeesu b̄io
(Maaki 6.1-6; Luki 4.16-30)*

53 B̄io ó o Yeesu wà h̄n wàhio so wó, ó o ló b̄in, 54 á wà van ho lóhó na ó o d̄n yi. O wà vaá wee kàrán 6a n̄pua 6a *zúifùwa kàránló z̄iní yi. A 6a n̄pua na w̄i b̄in búenbúen wó coon á 6a wee b̄io: «Bún b̄e-z̄ur̄imin̄i so ó o yú wen? O wó kaka wee wéráa mu yéréké b̄iowa na kà? 55 Ȳin̄ó o búen-kh̄ero te mí za le? A b̄àn nu ȳin̄ó o Mari le? O Zaaki là a Zoz̄efu là a Sim̄on là a Zude so ȳin̄ó b̄àn zàwa le? 56 A b̄àn h̄inni so làa wen yí wi mín wán hen le? A lé wen ó o yú h̄n p̄anká so búenbúen yi?» 57 Lé b̄in b̄io yi á 6a yí wi à 6a dé mí s̄ia wo yi. O o Yeesu wáa bía n̄n 6a yi: «Le *Dónbeen̄i n̄i-cúa f̄ero wé yí le k̄n̄bii h̄ã lùà búenbúen yi. Ká 6a lóhósa lè b̄àn kùrú z̄i n̄pua bán máa wé k̄n̄bi o.» 58 O Yeesu yí dàina yí wó yéréké b̄io c̄èr̄e b̄in lé b̄io 6a s̄iàd̄eró wo yi f̄ora.

14

*O Z̄an Batiisi búeró
(Maaki 6.14-29; Luki 9.7-9)*

1 Mu p̄ah̄ũ ó o *Heroode* na wi ho Kalilee k̄h̄ũ n̄úh̄ũ wán á n̄á b̄io 6a wee b̄io o Yeesu d̄ání yi. 2 O o

* 14:1 O Heroode mu lé ȳia 6a wee ve làa Heroode Antipaasi.

bía nɔn mí mónsa na làa wo páanía wi yi: «O nùpue mu na kà lé o Zān bíníà vèera. Lé bǔn nɔn ó o dà wee wéráa mu yéréké biowa.»³⁻⁴ Mu bon. O Heroode hía nɔn le jii le 6a wíi o Zān. A 6a wíira a can dó ho kàsó yi. O Heroode wó mu lé bǐo ó o Zān bía nɔn wo yi le o lá yí ko ò o fé mín za Filiipu 6àn hǎa Herodiade à ya.⁵ O Heroode lá wi ò o 6úe o Zān ká a màhǎ zǎna 6a zǎamáa lé bǐo 6a búen6úen wee leéka le o Zān lé le *Dónbeenǐ jii-cúa fεero.⁶ Εε ká a Heroode teró wizonle sǎnú díró yi, ó o Herodiade hǐnló yon bǐa 6a von yahó. O o Heroode mu sǐi wan mu yi,⁷ ó o báa le ká a hǐnzoró mu flora bǐo na mí cǔn á mí ì na mu wo yi.⁸ O o hǐnzoró vaá bía mu nɔn mín nu yi, á 6àn nu le o bío le o Zān Batiisi jǐhǔ lé hǐa à 6a dé ho len6uen yi à na a yi.⁹ Bǐo ó o hǐnzoró 6ueé bía mu, ó o bée sǎnía tò mu bǐo yi. Ká bǐo ó o báa bǐa ó o von yahó, ó o nɔn le jii le 6a wé mu na a yi.¹⁰ O o tonkaa o 6úí le o va ho kàsó yi à vaa kúii o Zān Batiisi jǐhǔ.¹¹ A 6a vaá kúio ho dó ho len6uen yi 6ueé nɔn o hǐnzoró yi ó o 6uan vaá nɔn mín nu yi.¹² O o Zān mu ñi-kenínia 6ueé lá a nùuna, à 6a wà vaá bía bǐo mu wóráa á nɔn o Yeesu yi.

*O Yeesu ðíiníà 6a minka zǎamáa
(Maaki 6.30-44; Luki 9.10-17; Zān 6.1-14)*

¹³ Bǐo ó o Yeesu ná bǐo wó kà, ó o zon ho woohǔ wà, á wi ò orén mí dòn va ho lahó 6úí na á nùpue mía yi. Ká 6a nùpua màhǎ zūna mu. A 6a lóka hǎ lórá yi á vará mu jumu jii bò a Yeesu yi.¹⁴ Pǎahǔ na ó o zoó ló ho woohǔ yi, ó o mɔn 6a minka zǎamáa. A 6a màkárí 6uan wo yi, ó o 6úakáa wee wée 6a vǎnvárowà na wi 6a tǎahǔ.¹⁵ Bǐo ho zǐihǔ ðɔn, ó o ñi-kenínia wà 6ueé 6ó a yi, á bía nɔn wo

yi: «Le wii tò, à ho lahó na kà á bïo búu mún mía yi. Bïo le 6a nùpua lén va hã lórà yi, à vaa yí mu bïo yà dí.» ¹⁶ O o Yeesu bía nòn 6a yi: «Ba varó bïn jùhũ mía. Minén miten na mu bè-dínii 6a yi.» ¹⁷ A 6a bía nòn wo yi: «Bïo wi wa cón hen, lée búurú bi-zàwa bïo hònú làa cezàwa bùaa jùn.» ¹⁸ O o Yeesu bía: «Mí 6ua mu buennáa.» ¹⁹ O o bía nòn 6a zãamáa yi le 6a líi kɛɛní le jíní wán. O o fó ho búurú bïo hònú lè 6a cezàwa bùaa jùn, ò o hoonía mí yahó ho wáyai, ò o dó le Dónbeenĩ bárákà, ò o cɛɛkaa ho búurú nòn mí nĩ-kenínia yi. A bán fó sankaa nòn 6a zãamáa yi. ²⁰ A 6a búenbúen dú sù. A bïo dú ká 6a khuiira á mu sú hã sàkíwá píru jùn. ²¹ Bía búenbúen na dú mu, á 6a báawa mí dòn á à yí ho muaaseé hònú síi, ká 6a hãawa lè 6a háyúwá níi ló.

*O Yeesu wee varáka mu jumu wán
(Maaki 6.45-52; Zãn 6.16-21)*

²² Bún món, ó o Yeesu dɛɛnía kíkãa mí nĩ-kenínia yi le 6a zo ho woohũ dí mí yahó khi ho vũ-beenĩ món ká mínén ñ na ho wãhũ 6a zãamáa yi á 6a à 6oka. ²³ Bïo ó o wó bún vó, ó o wà yòora le búee wán mí dòn, á yòó wee wé mí floró á ho tá hũn yú bïn. ²⁴ Bún pãahũ à ho woohũ vá zon mu jumu yi, á ho pinpi-beenĩ hĩnòn wee và lè mí pànká á wee lá mu jumu 6uee hénka lè ho woohũ. ²⁵ Hã tá-tĩa yi, ó o Yeesu zoó wee varáka mu jumu wán á mà mí nĩ-kenínia. ²⁶ Bïo 6a mòn wo ò o wee varáka mu jumu wán, á 6a zãna dàkhíina, á 6a wee bïo: «O lée nĩ-hónbóní.» A 6a wee wãamaka. ²⁷ O o Yeesu dɛɛnía bía kà síi nòn 6a yi: «Mí hení mí sía, mu lé ínén, mi yí zón bïo.» ²⁸ O o Piere wãa bía nòn wo

yi: «Núhúso, ká mu lé fo bïo bon, ù bío le í varáka mu jummu wán à buen ù cón.» ²⁹ O o Yeesu bía nòn wo yi: «Buen!» O o Piere ló wee varáka mu jummu wán á wee va a Yeesu cón. ³⁰ Ká bïo ó o mòn bïo ho pinpiró wee wéráa ó o zãna. A bïo ó o wà lí lí mu jummu yi, ó o wãamaa: «Núhúso fení mi.» ³¹ O o Yeesu देंनिया dá mí níi cãna a, ò o bía nòn wo yi: «Û síidéro fòora. Lée webio nòn á fo titikaarãa?» ³² Bïo ba mí nùwã jun yòó zon ho woohú yi, á ho pinpiró ðin. ³³ A ba ñi-keninia na wi ho woohú yi á fãrá mí nònkórúná wán o Yeesu yahó, à ba bía nòn wo yi: «Fo ðèntin lé le Dónbeení Za bïo bon.»

O Yeesu wéera ba vánvárowà búii
(Maaki 6.53-56)

³⁴ Bïo ba kãa ho vù-beení khíi ðon ho Zenezareete kòhú, ³⁵ á ba nùpua na wi bín zũna a Yeesu, á ba bía a buenló bïo nòn bía sùarãkaa bín búenbúen yi. A ba buan ba vánvárowà búenbúen buararãa o cón. ³⁶ A ba wee fio wo le o día le ba pá wãa yí o dà-zinii ñi-kãní túii yi. A bía búenbúen na wee yí le túii yi á wee wa.

15

O Yeesu lè ba Farizéwa wee wãani
(Maaki 7.1-13)

¹ Ba *Farizéwa búii lè ho *làndá bïo zéenílowa búii ló ho Zeruzalému yi buara a Yeesu cón á buéé tũara a yi: ² «Lée webio nòn á ù ñi-keninia yí máa wé bïo á wàn maáwà bò nòn wen le wa wé wé? Ba yí máa sèe mí níni à bè yi díráa làa bïo mu korãa.» ³ O o Yeesu bía nòn ba yi: «Lée webio nòn á minén ðèn yí máa wé bïo le Dónbeení henía nòn mia, à mi bò mi kùrú kàránló yi? ⁴ Le Dónbeení bía bïo

kà: <K̀̀nbi m̀̀n maá lè m̀̀n nu>* le m̀̀n b́́a: <Ý́a b́́a khon m̀̀n maá tàá m̀̀n nu d́́nń́ yí, wón ko làa búeró.>† 5 Ká minén wee kàrán 6a nùpua le ká a búí b̀̀n maá lè b̀̀n nu ó o b́́a b́́o kà ǹ̀n yí: <B́́o á ĩ ko à ĩ na à séení làa fo á ĩ h́́n lè le Dónbeenĩ,> 6 se wón b̀̀nso màkóo ḿ́a ò o séení m̀̀n maá. Mi wee ṕ́í le Dónbeenĩ b́́onĩ ká ś́í à wé le làa b̀̀-káamáa ká mi b̀̀ mi kùrú kàránló yí. 7 Mi yí m̀̀n miten na le? Yaa o *Ezayii tṹ́iá ś́í mi wán p̃́́ahú na ó o fεera le *Dónbeenĩ j́́i-cúa na ká mi d́́nń́ yí:

8 <Ba nùpua na ká wee búaaní mi lè mí j́́iní ká 6a yiwa yí á 6a khèra làa mi.

9 Le búaaní na 6a wee na mi j́́uhú ḿ́a.

Lé b́́o 6a nùpua làndáwá lé h́́a 6a wee kàrán làa m̀̀n.‡»

*B́́o wee tíi o nùpue
(Maaki 7.14-23)*

10 B́́n m̀̀n ó o Yeesu von 6a z̃́́amáa á b́́a ǹ̀n 6a yí: «Mí j́́í b́́o ká à z̃́́n kúará. 11 B́́o wee zo a nùpue j́́ii yí máa tíi wo. Hã b́́oní na wee lé là a nùpue j́́ii, h́́n lé h́́a wee tíi wo.» 12 O o Yeesu ñ́́-kenínia vá búeé bó a yí, á b́́a ǹ̀n wo yí: «Fo z̃́́ le ṹ́ b́́oní mu á vá 6a *Farizíewa yí le?» 13 O o Yeesu b́́a ǹ̀n 6a yí: «B̀̀-fánii lée b̀̀-fánii na á ĩ Maá na wi ho wáayi á yí fá, á khíi deε á à kúia. 14 Mi díá 6a. Ba lé 6a muiiwà na tò 6a muiiwà búaa wán. Ká a muii tò mí ninza muii búini wán, á 6a à páaní vaá zo ho k̃́́hú.» 15 O o Piere wáa b́́a ǹ̀n wo yí: «Zéení le wáhiire mu kúará làa wεn.» 16 O o Yeesu b́́a ǹ̀n wo yí «Éee! Lé minén pá ð́́n yí z̃́́ mu b́́iowa yara

* 15:4 Mi loń Léró ṽ́́ahú (Exode) 20.12; Làndá zéeníló (Deutéronome) ṽ́́ahú 5.16 † 15:4 Mi loń Léró ṽ́́ahú (Exode) 21.17 ‡ 15:9 Mi loń Ezayii ṽ́́ahú 29.13

le? ¹⁷ Mu bïo búenbúen na wee zo a nùpue jii, à lii zo a píohó yi, búñ ó o wee bñí léé ní kúia. ¹⁸ Εε ká há bioní na ó o wee bío lè mí jii, á wee lé o sñi yi, hñn lé háa wee tíí o nùpue. ¹⁹ Mu bon. Há yile-kora wee lé le sñi yi. Lé búñ te le ñ-6úee, lè ho há-fénló lè ho bá-fénló lè mí sñiwà, lè ho kñnló, làa bío yí bon bíoró o nùpue jii, lè 6a nùpua yènnáa yáaró. ²⁰ Búñ bïowa so lé bío wee tíí o nùpue, ká ho dí le há níni na yí σεερα, búñ yí máa tíí nùpue.»

*O sñi veere háa na tà a Yeesu yi bío
(Maaki 7.24-30)*

²¹ Búñ món ó o Yeesu ló bñn wà, á van ho kñhú búí na sùaràa ho Tiire lè ho Sidón lórá yi. ²² A ho Kanan kñhú háa búí na wi ho kñhú mu yi, á wà buara a cón, á 6ueé wee bío pónpón ká síi: «Núhúso, *Daviide Za, màkárí mi. I hñnló á cíná búí wi yi á wee beé o lò làa sòobéε.» ²³ Ó o Yeesu yí dó mí jii wo yi. Ó o ñ-kenínia vá 6ueé bó a yi, á wee bío làa wo: «O háa mu na bò wá món wee wãamaka féεε á ù bío le o bñí.» ²⁴ Ó o Yeesu bía: «O *Isirayεele ñipomu na ka lòn pia na vñnun lé bán 6a tonkaa mi bío yi.» ²⁵ Ó o háa yàá wãa wà 6ueé líí fàrá mí ñnknórná wán o Yeesu yahó, ò o bía: «Núhúso, séení mi.» ²⁶ Ó o Yeesu bía ñn wo yi: «Mu yí se à 6a lá 6a háyónzàwa dñnló à yénni kúia na 6a booní yi.» ²⁷ Ó o háa bía ñn wo yi: «Núhúso, búñ bon. Εε ká 6a booní wee wé sèeka ho dñnló na wee kùenka líi kúia mín so tá à dí.» ²⁸ Ó o Yeesu wãa bía ñn o háa mu yi: «Fo 6èntñn dó ù sñi mi làa sòobéε.» Mu ù wé làa bío fo lonnáa mu. Ó o hñnló dèenia wan búñ wán.

*O Yeesu wɛ́ɛra ɓa v́ánv́arowá c̀èr̀èè
(Maaki 7.31)*

²⁹ Bún món ó o Yeesu ló hón lahó so yi á van ho Kalilee vū-beenĩ jii, á vaá yòora le búee wán yóó kará. ³⁰ A ɓa minka z̄amáa ɓuara a c̄n̄ lè ɓa lóní, lè ɓa muiiwà, làa ɓia s̄anía ɓio ɓúii m̄ía ɓín, lè ɓa bekewà, lè ɓa v́ánv́arowá c̀èr̀èè ɓúii. Ba ɓueé b̄aráka ɓa o Yeesu tá, ó o wɛ́ɛra ɓa. ³¹ ɓio ɓa z̄amáa m̄on à ɓa bekewà na lá yí dà m̄aa ɓío á wee ɓío, á m̄on à ɓia s̄anía ɓio ɓúii lá m̄ía ɓín á wan, á m̄on à ɓia lá lé ɓa lóní wee varáka sese, á m̄on à ɓia lá lé ɓa muiiwà á wee mi, á mu wó ɓa coon dàkh̄ina, á ɓa wee ɓ̀aani o *Isirayɛle ɓàn Dónbeenĩ yèni.

*O Yeesu ɓ́inia ɗ́inia ɓa minka z̄amáa
(Maaki 8.1-10)*

³² O Yeesu von mí n̄i-ken̄inia á ɓía n̄on ɓa yi: «Ba nùpua na kà màkárí ɓuan miĩ. ɓio kà lé ɓa wizooní t̄in ká ɓa wi làa mi, á ɓa bè-d̄inii w̄aa vó. Í yí wi à ï ɗ́ia ɓa à ɓa ɓo ká ɓa yí yú ɓio yí dú. Lé ɓio ɓa dà vaá lé è lùiorá ho w̄h̄ũ wán lé le h̄ini.» ³³ O o n̄i-ken̄inia t̀uara a yi: «Wa à yí mu bè-d̄inii wen le dùure na kà yi á à na ɓán minka z̄amáa so yi?» ³⁴ O o Yeesu t̀uara ɓa yi: «Lée búurú ɓio yɛn wi mi c̄n̄?» A ɓa ɓía n̄on wo yi: «Lée búurú ɓio h̄ɛn̄un làa cezàwa ɓ̀aa yɛn ɓúii.» ³⁵ O o Yeesu w̄aa ɓía n̄on ɓa z̄amáa yi le ɓa lii kɛn̄í, ³⁶ ò o fó ho búurú ɓio h̄ɛn̄un lè ɓa cezàwa, ò o dó le Dónbeenĩ b̄arákà, ò o c̀ekaa mu n̄on mí n̄i-ken̄inia yi á ɓán sankaa n̄on ɓa z̄amáa yi. ³⁷ Ba ɓúenɓúen dú sù, ó o n̄i-ken̄inia khuiira ɓio ká, á mu sú h̄ã s̄akíwá ɓio h̄ɛn̄un. ³⁸ ɓia ɓúenɓúen na dú mu, á ɓa ɓáawa mí dòn á à yí muaaseé náa sii, ká ɓa h̄áawa lè ɓa háyúwá níi ló.

³⁹ Bũn mǎn ó o Yeesu nǎn ho wǎhũ 6a zǎamǎa yi le 6a 6oka, ò o zon ho woohũ mí dòn á van ho Makadan kǎhũ.

16

*Ba wi ò o Yeesu wé yéréké bïo
(Maaki 8.11-13; Luki 12.54-56)*

¹ Ba *Farizíewa lè 6a *Sadusíewa wi à 6a khúaa o Yeesu jii yi, á 6a vá 6ueé 6ó a Yeesu yi á bía nǎn wo yi le o wé yéréké bïo 6úi na wee zéeni le o dànló ló le Dónbeenĩ cǎn. ² O o Yeesu bía nǎn 6a yi: «Hen ká le wii líi wee zo, á ho wáyai mùia, à mi le ho tá hía wé se. ³ Ká le yĩnbii bùirĩi, ká ho wáyai mùiamu á dó mí yuumu, à mi le ho viohó á à buen. Ká mi wee loń ho wáyai à zũrnáa bïo a à wé, á lée webio nǎn á bïo wee zéeni bïo wee wé bïo kà wán á mi yí zũ? ⁴ Ho zuia nùpua na yí se, na wee biní le Dónbeenĩ mǎn à wé mu bè-kora wee cà à 6a mi yéréké bïo. Eε ká 6a máa mi yéréké bïo 6úi ká mu yínǎń le *Dónbeenĩ jii-cúa fεero Zonaasi bïo.*» Bũn mǎn ó o wà ò o díá 6a.

*Ba Farizíewa lè 6a Sadusíewa bïo
(Maaki 8.14-21)*

⁵ Bïo 6a nĩ-kenínia wee khí lè ho vũ-beeni mǎn o Yeesu cǎn, á 6a nǎnsǎa yí 6uan ho búurú. ⁶ O o Yeesu wǎa bía làa ba: «Mi pa miten 6a *Farizíewa lè 6a *Sadusíewa bïo yi. Ba bïo 6onmín lè le ja-fni.» ⁷ O o nĩ-kenínia wee bío làa mín: «O wee bío kà sii lé bïo wa yí 6uan ho búurú.» ⁸ O o Yeesu zũna bïo 6a wee bío, ó o tũara 6a yi: «Lée webio nǎn mi wee bíorǎa le lé bïo mi yí 6uan ho búurú? Mi siadéro miĩ 6èntĩn fòora. ⁹ Mi pá dĩń yí máa jí

* 16:4 Mi loń Matiye vǎahũ 12.39

mu bïo à zūń mu kúará le? Ho búurú bïo hònú na á ĩ cèekaa nɔn ɔa báawa muaaseé hònú yi, lè hã sàkíwá na mi khuiira bïo ká kúaa yi ɔii á mi nɔnsãa bïo yi le? ¹⁰ A ho búurú bïo hẹ̀nun na á ĩ cèekaa nɔn ɔa báawa muaaseé náa yi, lè hã sàkíwá na mi khuiira bïo ká kúaa yi ɔii á mi nɔnsãa bïo yi le? ¹¹ A lée webio nɔn á mi le mu lé ho búurú bïo á ĩ wee bío? Mi pa miten ɔa Farizíewa lè ɔa Sadusíewa na bïo ka lòn ɔa-fini bïo yi.» ¹² O o nĩ-kenínia màhá wãa zūna le o lá yí bía le ɔa pa míten le ɔa-fini na ɔa wee wé lè ho búurú bïo yi, ká lé ɔa Farizíewa lè ɔa Sadusíewa kàránlò na ɔa wee na ó o le ɔa pa míten bïo yi.

*O Piere bía le o Yeesu lé yia le Dónbeenĩ mɔn léra
(Maaki 8.27-30; Luki 9.18-21)*

¹³ O Yeesu wà van ho kòhũ na sùarãa là a Filiipu ló-fáránii na ɔa le *Sezaaree yi. O o tùara mí nĩ-kenínia yi: «Ba nùpua wee bío webio o *Nùpue Za dǎní yi?» ¹⁴ A ɔa bía nɔn wo yi: «Ba ɔúí le fo lé o Zǎn Batiisi. Ba ɔúí le fo lé o *Elii. Ba ɔúí yàá ɔèn le fo lé o Zeremii, tàá le *Dónbeenĩ ɔi-cúa fεero ɔúí.» ¹⁵ O o Yeesu tùara ɔa yi: «Minén cǎn á ĩ ɔèn lée wée?» ¹⁶ O o Simɔn Piere bía nɔn wo yi: «Fo lé o *Krista, le Dónbeenĩ na wi fεεε Za.» ¹⁷ O o Yeesu wãa bía nɔn wo yi: «Zǎn za Simɔn, ũ ɔúhũ sí. Mu yínɔn nùpue zéenia ho tũíá poni na kà làa fo. Lé wàn Maá na wi ho wáyai á zéenia mu làa fo. ¹⁸ A ínén ɔèn ñ bío bïo ká á à na foñ: Fo lé o Piere bũn kúará le huee. A lé dén huee so á ĩ ñ fǎrá ĩ kuure wán, á hàrí mu húmú máa dǎn bïo ɔúí máa wé làa de. ¹⁹ Ho wáyai béenĩ won-zàwa á ĩ ñ na foñ. Bïo lée bïo na á fo khíi wé pǎ bïo ho tá wán, á le Dónbeenĩ mún ñ pǐ mu bïo ho wáyai. A bïo na fo khíi wé

tà bïo ho tá wán, á le Dónbeenì mún ò tà mu bïo ho wáayi.» ²⁰ O o Yeesu wáa henía mu nòn mí ñ-kenínia yi le 6a yí bïo le mí lé o Krista.

*O Yeesu wee bïo mi húmú là mi vèeró bïo
(Maaki 8.31–9.1; Luki 9.22-27)*

²¹ A lá bñn jii wán, ó o Yeesu búakáa wee bïo bïo kà wéréwéré là mí ñ-kenínia: «Í ko à í va ho Zeruzalεmu, à lò vaa be bñn làa sòobéε 6a *ñi-kía, là 6a yankarowà júnása là ho *làndá bïo zéenílowa ní yi. Ba à 6úe mi, ká há wizooní tñn zon á í ì vèe.» ²² O o Piεre wáa fó a 6a vá ló, ò o wee bïo: «Ébé! Nuhúso, bñn máa wé làa fo. Le Dónbeenì á à kání fo mu yi.» ²³ Ká a Yeesu màhá yèrémáa bía nòn wo yi: «Vá lé í ñisání là ù *Satāni bíoní. Fo wee búmaka í tonló. Ū yilera yínón Dónbeenì yilera. Há lé 6a nùpua yilera.» ²⁴ Bñn món ó o Yeesu bía nòn mí ñ-kenínia yi: «Yia wi ò o bè mií, à 6ànsò khí mí kùrú sli bïo wéró yi, ká a wé lá mí *kùrùwá pñ à bèráa mií. ²⁵ Lé bïo á yia wi ò o kání mí mukāñí wón á à vñiní le. Ká yia màhá tà le mí ì vñiní le ínén bïo yi, wón á à yí le. ²⁶ O nùpue lá yú ho ðímíjñá bïo búenbúen, ò o khon le mukāñí binbirí yi, se lé ho cñnú yén á 6ànsò yú? O nùpue lá khon le mukāñí binbirí yi, ó o so dà à na bïo 6úí á à bñn ì yíráa le le? ²⁷ Mu bon. O *Nùpue Za khii 6uen mín Maá cùkú beenì yi là mí wáayi tonkarowà, á 6ueé sàání 6a nùpua ñ-kéní kéní yi, á à héha làa bïo 6a wó. ²⁸ Le í mi ho túiá na mia: Ba nùwá yen zàwa 6úí na wi bía hen tñahú máa hí ká 6a yí mòn o Nùpue Za 6uenló là mí béenì.»

17

O Yeesu minikaa le búee wán (Maaki 9.2-9; Luki 9.28-36)

¹ Wizooní bïo hëzïn bïn món, ó o Yeesu fó a Piere là a Zaaki là a Zân na ló o Zaaki bân za á yòoraráa le búee búii na dñn wán. Bïo ba yòò wi bïn mí dòn, ² ó o Yeesu minikaa ba yïo yi, á yahó wee juiíka lè le wii bïo síi, á sï-zínia ka púiapúia lòn khoomu. ³ A ba ñi-kenínia le mí ì loń, á ba mən o *Moyiize là a *Elii* à ba dñn wee tà hã láakáwá là a Yeesu. ⁴ O o Piere wáa bía nən o Yeesu yi: «Núhúso, mu wó se á wa wi hen. Ká fo tà á ì ì tá hã bùkú zàwa bïo tïn. Ünén dà-kéní, o Moyiize dà-kéní, o Elii dà-kéní.» ⁵ Bïo ó o wee bío, à bïn le dùndúure búii na wee juiíka á yòò ló líí pon ba yi. A mu tãmu búii sã ná le dùndúure mu yi: «Yia kà lé í Za na á ì bò í tàká wán. O bïo sí mií. Mi wé jí a cñn.» ⁶ Bïo ó o ñi-kenínia ná mu tãmu mu sã, á ba zónkaa dàkhíina, á líí búrá mí yara ho tá yi. ⁷ O o Yeesu búee bó ba yi, á bò mí nii ba wán, ò o bía: «Mi líi híni. Mi yí zón bïo.» ⁸ A ba wáa hoonía mí yara á ba yí mən núpue ká yínɔń o Yeesu mí dòn. ⁹ Bïo ba ló le búee wán wee líi, ó o Yeesu henía bïo kà nən ba yi: «Bïo mi mən kà à mi yí bío le núpue jí fúaa o *Núpue Za húrun á vèera ló ba ñi-hía tñahú.»

(Maaki 9.10-13)

¹⁰ O o ñi-kenínia tùara a yi: «Lée webio nən ho *làndá bïo zéenílowa le o Elii ko ò o buen ho yahó?»† ¹¹ O o bía nən ba yi: «Mu bon. O Elii ko ò o buen vé, à búee kúee mu bïowa búenbúen mí lara yi. ¹² Le í bío mu na mia: O Elii mu yáá buara

* **17:3** Mi loń Luki vñahú 9.31 † **17:10** Mi loń Malasii vñahú 3.23

vó. Ká 6a nùpua màhã yí zūna le lé orén. A 6a wó a làa bïo 6a sĩa vá yi. Lé bűn síi 6a mún ñ beéráa o Nùpue Za lò.» ¹³ O o ñi-kenínia wãa zūna le lé o Zãn Batiisi ó o wee bío bïo.

*O Yeesu wéera a háyónza na le dándàhionĩ wi yi
(Maaki 9.14-29; Luki 9.37-43a)*

¹⁴ Bïo 6a líi dŏn hen na 6a zãamãa wi yi, ó o ñii búii vá buée 6ó a Yeesu yi á líi fãrá mí ñonkóñúná wán o yahó, ò o bía: ¹⁵ «Nì-kàránlo, loí ñ za màkárí yi. Le dándàhionĩ wi o yi. Le wee beé o lò. Pŏnna cèrèè le wee lá a dé ho dŏhũ tàá mu ñumu yi. ¹⁶ A ñ buan wo buararãa ũ ñi-kenínia cŏn, ká 6a màhã yí dàña yí wéera a.» ¹⁷ O o Yeesu wãamaa: «Éee! Mi zuia nùpua bèntĩn yí máa dé mí sĩa le Dónbeenĩ yi bïo bon, á mi mún yí máa ñí hàrí dèè. Mi wee leéka le ñ kéenĩ làa mia á wé è kàrán mia fúuu le? Mi bua a háyónza mu buennãa.» ¹⁸ Bïo 6a buara làa wo, ó o Yeesu nãmakaa o cĩná yi, ó o ló. O o háyónza dèenía wan mí lahó yi.

¹⁹ Bűn mŏn ó o Yeesu wà. O o ñi-kenínia wà vaá 6ó a yi à 6a tũara a yi: «Lée webio ñon á warén yí dàña yí ñonnãa o cĩná mu.» ²⁰ O o Yeesu bía ñon 6a yi: «Lé bïo mi síidéro mĩ ka cĩnú dàkhĩna. Le ñ mĩ ho tũiá na mia: Hen ká mi síadéro mĩ na khúekhúe lè ho mútàadè beere bïo á mi yàá pá lá tà le mĩ wé làa bïo, á mi lá dà à bío ò na le búee na kà yi le le lé ho lahó na le wi yi, à va lòn-veere, á mu ù wé. Bïo woon á mi lá máa wé è wé máa sa. ²¹ [È ká mu màhã lé ho fioró lè le ñii líró mí dŏn le bïo dà à ña a cĩná na kà bãn síi á à lén.]»

*O Yeesu wlokãa wee bïo mí húmú lè mí vèeró bïo
(Maaki 9.30-32; Luki 9.43-45)*

²² Wizonle 6úi ká a Yeesu lè mí nǐ-kenínia 6úen6úen páanía wi ho Kalilee kǎhú yi, ó o bía nǎn 6a yi: «O *Nùpue Za á 6a à dé 6a nùpua níní yi. ²³ Ba à 6úe o, ká mu wizooní tǐn zon ò ò vèe.» A 6a nǐ-kenínia yilera yáara làa sòobéε.

Le Dónbeenǐ zǐ-beenǐ lànπό cǎló bǐo

²⁴ O Yeesu lè mí nǐ-kenínia wà van ho *Kapεεnyuumu lóhó. A le *Dónbeenǐ zǐ-beenǐ *lànπό féwá wà 6ueé 6ó a Piεre yi à 6a tùara a yi: «Mi nǐ-kàránlo so wee sàání le Dónbeenǐ zǐ-beenǐ lànπό le?» ²⁵ O o Piεre bía: «Ūuu o wee sàání ho.» Pǎahú na ó o Piεre wà vaá zo le zǐi na ó o Yeesu wi yi, ó o Yeesu dèenía wee tùa wo yi: «Simǎn, lée wée ko ò o wé sàání ho lànπό lè mí síiwà à na ho dǐmǐná na kà bá-zàwa yi? Fo wee leéka webio mu dǎní yi? Lé ho kǎhú nùpua mí bεεre lée tàá lé bǐa 6a funnáa á dàǎna?» O o Piεre le lé bǐa 6a dàǎna. ²⁶ O o Yeesu bía nǎn wo yi: «Áwa, bǔn wee zéení le ho kǎhú nùpua yí ko 6a wé sàání ho lànπό. ²⁷ εε ká wa màhá máa lúnka 6a nùpua mu yilera. Lén lii ho vǔ-beenǐ yi, à lii pa le ce-hǐnǐ. O o nín-yání ceza na fo ò ví à ũ lén à lée hén jii, á fo ò yí le wén-hǎnló le yi na dà warén wa nùwǎ jun lànπό á à sàání. A ũ wǎa 6ua dén à ũ va 6a cǎn vaa sàání wa lànπό.»

18

Lée wée po bǐa ká

(Maaki 9.33-37; Luki 9.46-48)

¹ Hón pǎahú so yi, ó o Yeesu nǐ-kenínia wà 6ueé 6ó a yi, à 6a wee tùa wo yi: «Yia bǐo jǐhú wi po bǐa ká le Dónbeenǐ béeenǐ yi lé o yén.» ² O o Yeesu von o háyónza 6ueé dǐnía 6a yahó, ³ ò o bía: «Le í mǐ ho túiá na mia: Hen ká mi yí yèrémáa á yí ka lè 6a

háyúwá bïo síi, á mi máa zo le *Dónbeenĩ béenĩ yi.
⁴ Yĩa bïo ñúhũ wi po bĩa ká le Dónbeenĩ béenĩ yi lé
 yĩa wee liiní miten à wé là a háyónza na ká bïo síi.
⁵ Yĩa ñuan háyónza búii na ka làa yĩa ká bïo síi sese,
 se mu lé ínén ì bεεre á ñanso ñuan sese.

Mu bè-kohó wéró yí se

(Maaki 9.42-48; Luki 17.1-2)

⁶ «Ba háyúwá na dó mí sĩa miĩ ñĩ-kéní á ñúpue
 khà dó mu bè-kora wéró yi, se mu sũaaní á ña ca
 le hue-beenĩ ñanso fonle yi à lèe dé ho mu-beenĩ yi
 ò o lii lí. ⁷ Ho ñimíñá á ho yéréké khíi sá yi, lé bïo á
 bïo wee khà ña ñúpua dé mu bè-kora wéró yi á wi
 ho yi. Mu bon, mu lée bïo na wéró máa khí ho yi.
 εε ká yĩa níi wee bè mu, á ho yéréké khíi sá yi. ⁸ Ká
 mu lé ũ níi tàá ũ zeñ wee dé fo mu bè-kora wéró yi,
 ũ kúio hã lèe kúia. Fo zon le mukāñĩ na máa vé lùe
 yi lè ũ nín-kéní tàá lè ũ zeñ-kéní, se mu sũaaní bïo
 ña à lèe fo á à dé ho ñhũ na máa hí máa mi yi lè ũ
 níni mí bïo ñun tàá ũ zení mí bïo ñun. ⁹ Ká mu lé ũ
 yère wee dé fo mu bè-kora wéró yi, ũ còkon le lèe
 díá. Fo zon le mukāñĩ na máa vé lùe yi lè ũ yèn-
 kéní, se mu sũaaní bïo ña à lèe fo ò dé le *Dofñí
 ñhũ yi lè ũ yïo mí bïo ñun.

O pio na vñnun bñta yú wahiire

(Luki 15.3-7)

¹⁰ «Mi pa miten bïo, à ña háyúwá na ká ñĩ-
 kéní ò o búii yí zuañ yi. Lé bïo ña háyúwá mu
 wáayi tonkarowà wi lè wàn Maá Dónbeenĩ fεεε.
¹¹ [O *Ñúpue Za ñuara wà ñueé cà bĩa khèra lè le
 Dónbeenĩ á à fení.] ¹² Le ñ tũa mia. Hen ká a búii pia
 khímàni lá wi síi, ó o yà-kéní wó wó séra vñnun,
 ó o so máa kúia ña khímàni yà-kéní mía na ká le

6úee yi ká a máa cànká yíà vùnun le? ¹³ Le í bío mu na mia: Ká a hía yú a, ó o síi á à wa wa a bío yi á à porí 6a khímàni yà-kéní mía na yí vùnun. ¹⁴ Lé làa búnn síi á mǐn Maá na wi ho wáayi mún yí wi à 6a háyúwá na kà nǐ-kéní à vǐ.

Ká mǐn za búni wó khon làa fo

¹⁵ «Hen ká mǐn za wó khon làa fo, à ù vaa zéení a wékheró na a yi, ùnén làa wo mi nùwá òun mi dòn. Ká a tà, á mi ì bǐnǐ ì wé 6a zàwa. ¹⁶ Ká a pǎ, à ù cà nùpue nǐ-kéní tàá nùwá òun dé ù wán, à héha làa bío le Dónbeenǐ biónǐ vǐahǐ bíaráa mu: «Mu bío búnnbúnn á wa à lén yíò 6a sèéràsa nùwá òun tàá nùwá tǐn bè-bíonii wán.»* ¹⁷ Ká a pá pǎ le mí máa jí bán cǔn, à ù bío mu lè mǐn zàwa na kúaa mǐn wán. Ká a pǎ le mí máa jí bàn cǔn, à ù wǎa wé o lòn làn pó fé, tàá nǐ-veere búni na yí zǔ Dónbeenǐ. ¹⁸ Le í mǐ ho tǔiá na mia: Bío léee bío na mi khíi wé pǎ bío ho tá wán, á le Dónbeenǐ mún nǐ pǐ mu bío ho wáayi. A bío léee bío na á mi khíi wé tà bío ho tá wán, á le Dónbeenǐ mún nǐ tà mu bío ho wáayi.

Mi wé bun6ua fio

¹⁹ «Le í mún bío mu na mia. Hen ká nùwá òun búni wé ló mi tǐahǐ á bun6uaa fíora bío léee bío ho tá wán, á wán Maá na wi ho wáayi á à na mu 6a yi. ²⁰ Mu bon, hen na á nùwá òun tàá nùwá tǐn kúaa mǐn wán yi í yèni yi, se í wi 6a tǐahǐ.»

O ton-sá na pǎ ho séndíaró bío

²¹ Ó o Piere wǎa vá bueé 6ó a Yeesu yi ò o tùara a yi: «Núhǔso, ká wán za wee wé khe làa mi féee, á í ko à í sén día na a yi cúa-yen? Léee cúa-hèòun

* **18:16** Mi loǐ Lándá zéeníló vǐahǐ (Deutéronome) 19.15

lée?» ²² O o Yeesu le bùeé. «Í yí bía le cúa-hèṅun mí dòn. I le búará-tín làa píru píru cúa-hèṅun. ²³ Lé bún nòn á ì tée ho wáayi béenì làa bío kà: Bée búí le mí ì càtí mí kení na wi mí ton-sáwá yi. ²⁴ Bío ó o búakáa wee càtí hã, á ba buan o búí buararáa, à le wárí na ó o ko o ò wí mí ṅúhúso yi á boo dàkhíina. ²⁵ O nii mu yí dà le máa wí. A ba ṅúhúso nòn le nii le ba wáa yèé wo ò o wé o wobá-nii, à yèé bàn háa, là a zàwa, làa bío wi o cón búenbúen, à màhã wínáa le kee. ²⁶ O o ton-sá mu líí fàrá mí nònkóṅúná wán mí ṅúhúso yahó ò o wee yanka a: «Sabéré ũ ṅí ũ yi. I ì wí le kee mu búenbúen.» ²⁷ A ba ṅúhúso zūna a màkárí, ó o séra mu díá nòn wo yi ò o le o lén.

²⁸ «Ó o ton-sá mu wà lée sã mí ninza búí yahó ò orén kee bèn wi wón yi. Le lée wén-hãani khímàni. O o wíira mí ninza mu tun kònlè ò o wee bío: «I wárí na wi foñ á ũ wí.» ²⁹ A ba ninza mu líí búrá à tá, á wee yanka a kà: «Sábéré ũ ṅí ũ yi. I ì wí le kee mu.» ³⁰ Ká a màhã pá, ò o vaá dó a ho kàsó yi á pannáa o kee wíló. ³¹ Bío ba ton-sáwá na ká mòn bío wó, á mu vá ba yi làa sòobéé. A ba wà vaá lá mu búenbúen fɛera nòn mí ṅúhúso yi. ³² A ba ṅúhúso von o ton-sá mu á bueé bía nòn yi: «Yí kohó bánso yén! Unén á ì séra bío díá lé bío fo yankaa mi. ³³ Fo bèn mún lá ko à ũ zūn mi ninza màkárí làa bío á ínén zūnanáa à ũ màkárí.» ³⁴ Ba ṅúhúso síi cã dàkhíina, ó o le ba bua a ton-sá mu vaa dé ho kàsó yi à pa le kee na wi o yi búenbúen wí véro.» ³⁵ Bún món ó o Yeesu bíníá bía: «Lé kà síi á wàn Maá na wi ho wáayi á khii wé làa mia, ká mi yí máa tà sɛn díá na mìn zàwa lè mìn hínni yi lè mi sía búenbúen.»

*Bïo ó o Yeesu bía mu yaamu fáaró dǎní yi
(Maaki 10.1-12)*

¹ Bïo ó o Yeesu kàráanna 6a nùpua kà síi vó, ó o ló ho Kalilee kǎhǔ yi á wà khú ho *Zudee kǎhǔ sǎn-kéní na wi ho Zurudēn muhǔ mǎn. ² Nùpua cèrèè nǎn o mǎn khú bǐn lè mí vǎnvárowà, ó o wééra 6a.

³ A 6a *Farizíewa búí wi 6a khǔaa o Yeesu nǐi yi, á 6a wà buéeé 6ó a yi, à 6a tùara a yi: «Wa làndá yi, ká nùpue bǎn háa dá wó khon làa wo, á nǐi so nǎn wo yi ò o dèení na a le?» ⁴ Ó o Yeesu bía nǎn 6a yi: «Mi so yí kàráanna bïo kà yí nǎn le Dónbeenǐ biónǐ vǔahǔ yi le? «Mu nǔhǔ búeení, á le Dónbeenǐ léra a báa á léra a háa.» ⁵ Lé bǔn nǎn ó o báa á à díá mín maá lè mín nu, ká à léé lè mín háa. A 6a mí nùwǎ nǔn á à wé sǎnía dà-kéní.† ⁶ Ba wǎa yí nǎn nùwǎ nǔn, 6a léé nǐ-kéní. Bïo le Dónbeenǐ cèéra mín yi à nùpue yí fáa.» ⁷ A 6a *Farizíewa bía nǎn wo yi: «Lée webio nǎn ó o Mǎyiize bíaráa le ká báa le mí ì na mín háa, o ò wé mu yaamu fáaró vǔahǔ na a yi?»‡ ⁸ Ó o Yeesu bía nǎn 6a yi: «O Mǎyiize nǎn le nǐi le mi dà a na mi háanání, lé bïo mi yí máa jí dèe. Éé ká mu nǔhǔ búeení á mu lá yí ka kà síi. ⁹ Le í bïo mu na mia: Báa na díá mín háa à bǎn háa mu nǎn yí fó báa, ò o kǔn fó há-veere yan, se wón léé há-fé.»

¹⁰ Ó o Yeesu nǐ-kenínia bía nǎn wo yi: «Ká mu lé kà síi ó o báa ko ò o búaráa miten mín háa dǎní yi, ká nùpue wǎa yí yan se mu sǔaaní.» ¹¹ Ó o Yeesu bía nǎn 6a yi: «Hón kàránló so na kà á báawa búenbúen yí dà máa tà yi. Bǐa le Dónbeenǐ nǎn mu

* **19:4** Mi loǐ Bïo nǔhǔ búeení vǔahǔ (Genèse) 1.27; 5.2 † **19:5** Mi loǐ Bïo nǔhǔ búeení vǔahǔ (Genèse) 2.24 ‡ **19:7** Làndá zéeniló vǔahǔ (Deutéronome) 24.1

pánká yi, bán mí dòn lé bĩa dà à tà mu yi. ¹² Bïo wee hè 6a báawa 6úi à 6a máa ya á síwà boo. Ba 6úi wee te ká 6a bámu húrun. Ba 6úi lé 6a nùpua 6ó 6a bámu. Ba 6úi 6èn wee pĩ mu há-yaamu ho wáayi béenĩ bïo yi. Yia dà hón kàránlò so á à tà yi, à wón tà ho yi.»

*O Yeesu dúbuua 6a háyúwá yi
(Maaki 10.13-16; Luki 18.15-17)*

¹³ Nùpua 6úi buan 6a háyúwá buararáa o Yeesu cón le o bè mí níní 6a wán, ò o fio na 6a yi. O o ñi-kenínia wee zá làa ba. ¹⁴ O o Yeesu wáa bía nòn 6a yi: «Mi díá 6a háyúwá le 6a buen ì cón. Mi yí hè 6a. Lé bio ho wáayi béenĩ bïo sã bĩa ka lè 6a bïo síi yi.» ¹⁵ O o Yeesu wáa bò mí níní 6a wán. Bũn món ó o ló hón lahó so yi wà.

*Ho nàfòró lè le Dónbeenĩ béenĩ bïo
(Maaki 10.17-31; Luki 18.18-30)*

¹⁶ Yïo buée tí, à nùpue 6úi vaá vá buée 6ó a Yeesu yi, á tùara a yi: «Nì-kàránlò, lée webio á ì ko à ì wé ká mu se à yíráa le mukānĩ binbirĩ na máa vé?» ¹⁷ O o Yeesu bía nòn wo yi: «Lée webio nòn á fo wee tùaráa miĩ lè mu bïo na se bïo? Le Dónbeenĩ mí dòn lé dïo se. Ká fo wi à ù yí le mukānĩ binbirĩ na máa vé, à le Dónbeenĩ bioní na le henía bïo à ù bè yi.» ¹⁸ O o ñii tùara: «Hón lé há bioní yén?» O o Yeesu bía: «Yí 6úe nùpue. Yí wé há-fénlò tàá bá-fénlò. Yí juua bïo. Yí fi sabéré mi ninza jii.» ¹⁹ Kònbi mĩn maá lè mĩn nu. Warí mi ninza làa bïo á fo waráa úten bïo síi.» § ²⁰ O o yàrónza bía nòn o

§ 19:19 Mi loń ho Léro vūahũ (Exode) 20.12-16; Lándá zéeníló vūahũ (Deutéronome) 5.16-20; Levii nùwā vūahũ (Lévitique) 19.18.

Yeesu yi: «Bún búenbúen á ì bọ̀ yi. Lé mu yén á ì pá bíníá ko à ì wé.» ²¹ O o Yeesu bía nɔn wo yi: «Ká fo wi ũ wé o nùpue na bïo jii sú, à ũ lén vaa yèé bïo wi ũ cón búenbúen, à na wárí ɓa nǐ-khenia yi, á fo khii yí ho nàfòró ho wáayi. Bún món à ũ bíní ɓuee bè mií.» ²² Bïo ó o yàróntza jíá hǎn bioní so, ó o bíníá wà ká a sǎníá tò, lé bïo ó o níi bïo boo dà.

²³ O o Yeesu bía nɔn mí nǐ-kenínia yi: «Le ì mí ho tǔiá na mia: Ho nàfòró ɓàntso zoró le *Dónbeenǐ béenǐ yi ɓèntǐn do. ²⁴ I pá à bíní ì bío bïo ká á à na mia: O cón-júmúkú zoró lè ho mísímí kǎhǔ á à wé wayi á à poń o nàfòró ɓàntso zoró le Dónbeenǐ béenǐ yi.» ²⁵ Bïo ɓa nǐ-kenínia jíá hǎ bioní mu, á ɓa wó coon dàkhíina, á ɓa bía: «Éee! A yia wǎa dà à fen lée wée?» ²⁶ O o Yeesu yòó fá mí yïo ɓa yi ò o bía: «Ba nùpua cón á mu yí dà máa wé, èe ká le Dónbeenǐ cón á bïo búenbúen dà wee wé.» ²⁷ O o Piere wǎa bía nɔn o Yeesu yi: «Loń, warén ló díá bïo lá wi wa cón búenbúen à wà bọ̀ foń, á wa bïo khii wé kaka?» ²⁸ O o Yeesu bía nɔn ɓa yi: «Le ì mí ho tǔiá na mia: Hen ká a *Nùpue Za khii kará mí cùkú beenǐ kanmúini wán ho díimǐjá finle yi, á minén píru jɔn na bọ̀ mií á mún ñ kèenǐ ɓa bá-zàwa kanmúini wán, á à cítíráa o *Isirayeele zǐ-júná píru jɔn. ²⁹ A bǐa búenbúen na ló díá mí zǐní, lè mín zàwa, lè mín hínni, lè mín maáwà, lè mín nuwà, lè mí zàwa tàá mí manawà ínén bïo yi, bán khii yí mu ɓàn cúa-khímàni khímàni á mún ñ yí le mukǎnǐ binbirǐ na máa vé. ³⁰ Èe ká bǐa dú ho yahó hǎ làa na ká wán, á cèrèè khii wé ɓa món-díwá. A bǐa dú ho món hǎ làa na ká wán, á cèrèè khii wé ɓa ya-díwá.

20

Ho èrèzén vɪnsɪa buahó vàrowà wàhiire

¹ «Mi loń, ho wáayi béenĩ bïo ka làa bïo ó o nĩ ɓúí na èrèzén vɪnsɪa buahó wi á hɪa wó. Wizonle ɓúí ó o fèra hɪnɔn ló le yɪnbíi bùirri, á wà lée cà ɓa vàrowà á à kúee mí èrèzén vɪnsɪa buahó yi. ² A ɓa vàrowà mu làa wo wãanía tò le wén-hɔnló dà-kéní na lé o nùpue nĩ-kéní wizon-kùure sàmú sàánii wán, ó o le ɓa wãa vaa sá mí èrèzén vɪnsɪa buahó yi. ³ Bɪn mɔn ó o bɪnía ló le yɪnbí-wi-bee yi, á lée yú ɓa ɓúí ɓa nùpua fèmínló lahó yi à ɓa yí máa wé dèε. ⁴ Ó o bía nɔn ɓa yi: «Minén mún lén vaa sá í èrèzén vɪnsɪa buahó yi, ká í na le wizon-kùure sàmú sàánii mi nĩ-kéní kéní yi.» ⁵ A bán wà van. Bɪn mɔn á ho mɔhũ ɓànsò tɪn bɪnía ló ká le wii yòó fàrá, á kũn ló le wi-háarè, á lée wó bïo ó o wó kɦíina ɓàn síi. ⁶ Mu véenii ó o bɪnía ló ho ziihũ jii, á tɪn lée yú ɓa nùpua ɓúí ho fèmínló lahó yi. Ó o tùara ɓa yi: «Mi kará hen á tò le wii kãamáa le we?» ⁷ A bán bía nɔn wo yi: «Lé bïo á nùpue yí lá wɛn.» A ho mɔhũ ɓànsò bía nɔn ɓa yi: «Minén mún lén vaa sá í mɔhũ yi.»

⁸ «Bïo le wii tò, á ho mɔhũ ɓànsò bía nɔn mi ton-sáwá jùhũso yi le o ve ɓa vàrowà ɓuee sàání yi. Le o ɓúaká làa ɓia ɓuara ho mɔn, à vaa véení làa ɓia ɓuara ho yahó. ⁹ A ɓia van ho mɔhũ yi ho ziihũ á ɓuara. A ɓa lè mí nĩ-kéní kéní yú le wén-hãani dà-kéní kéní. ¹⁰ A ɓia van ho mɔhũ yi ho yahó wee leéka le mínén n̄ yí á à poń ɓa. Bïo ɓa ɓuara, á ho mɔhũ ɓànsò mún nɔn le wén-hãani dà-kéní kéní ɓa yi. ¹¹ Bïo ɓa fó mí sàánii, á ɓa sɪa yí wan le bïo yi, ¹² á ɓa wee bïo là a mɔhũ ɓànsò: «Bia kà sá ho ziihũ jii

mí dòn. A ù pá sàáníá 6a yi á màníá lè warén na tà le wizon-kùure sàmú lònbee yi le wiso-hádōhū yi.»
 13 A ho mōhū bānsō bía nōn 6a vārowā mu nī-kéní yi: «Wán bōnlo, í yí tò ù wán. Wa so fù yí wāanía yí tò le wén-hōnló dà-kéní wán le wizon-kùure sàmú bīo yi le?» 14 Awa, fé ù wárí ù lén. Yīa 6uara ho mōn á í mún wi à í sàání yi à màní lè ùnén. 15 Inén lé yīa te í wárí. Ká í le í wé le làa bīo na, á í ì wé. Tàá lé bīo á í wó mu sāamu lé bīn wee vá foñ le?» 16 O o Yeesu bīnía bīa bō mu wán: «Ba mōn-díwá khíi wé 6a ya-díwá, á 6a ya-díwá khíi wé 6a mōn-díwá.»

*O Yeesu wíokaa wee bīo mí húmú lè mí vèeró bīo
 (Maaki 10.32-34; Luki 18.31-34)*

17 Bīo ó o Yeesu wee va ho Zeruzalεemu, ó o fó mí nī-kenínia pírú ñun mí ñii yi, á wee bīoráa làa bīo ká ká 6a wi ho wōhū wán varákaa wá: 18 «Mí loñ, wa wee yòo ho Zeruzalεemu. Lé bīn ó o *Nùpue Za 6a à dé le *Dónbeení yankarowā ñúnása lè ho *làndá bīo zéenílowa níi yi. Ba à siíní a ñúhū á à 6úe. 19 Ba à na a bīa yí zū le Dónbeení yi á 6a à zùaríka yi, á à ha a lè há làbàaní. Bīn mōn, á 6a à 6úεε wo ho *kùrùwá wán o ò hí. Ká mu wizooní tīn zòñ o ò vèe.»

*Bīo ó o Zaaki là a Zān bān nu flora a Yeesu cōn
 (Maaki 10.35-45; Luki 22.25-27)*

20 O Zebedee bān hāa lè mí zàwa nùwā ñun wá 6ueé 6ó a Yeesu yi, ó o hāa mu líí fàrá mí nōnkóñúná wán o yahó, á wi ò o fio bīo 6úí o cōn.
 21 O o Yeesu bía nōn wo yi: «Lée webio á ù màkóo wi yi?» O o bía: «Dé ù ñii na mií le í zàwa nùwā ñun na ká ò o nī-kéní khíi keñ ù nín-tiání, ká a nī-kéní

keńĩ ũ nín-káahó* ũ béenĩ yi.» ²² O o Yeesu bía non 6a yi: «Bío mi wee flo mi yí zũ. Le lònbee na á ï ï lá 6àn síi á mi so dà à lá le?» A 6a le ũuu le mí dà mu. ²³ O o Yeesu bía non 6a yi: «Mu bon, mi lò á à be. Ká ïnén màhã yí dà máa bío wéréwéré le lé yĩà kà á à keení ï nín-tĩání tàá ï nín-káahó. Hón lùà so bío sã bĩa á wàn Maá wíokaa hã káráa yi.»

²⁴ Bío 6a nĩ-kenĩnia nùwã pírú na ká ñá mu, á 6a sía cã 6a nùwã ñun mu yi làa sòobé. ²⁵ O o Yeesu wãa von 6a búenbúen á bía non yi: «Mi zũ le hã kãna ñúnása wee wé mí pànká bĩa 6a wi ñúhũ yi wán. A bĩa lé 6a nĩ-beera wee zéení làa bĩa ká le mí po 6a. ²⁶ Éé ká minén bío yí ko mu wé kà síi. Hen ká minén nĩ-kéní búii wi ò o bío ñúhũ wé porĩ bĩa ká, ó o ko ò o wé 6a ton-sá. ²⁷ Ká minén nĩ-kéní búii wi ò o dí bĩa ká yahó, á 6ànso ko ò o wé mi wobá-nĩ. ²⁸ Lé kà síi ó o *Nùpue Za bío karáa. O yí 6uara à 6a sá na a yi. O 6uara wà 6ueé sá á à na 6a nùpua yi, á mún ñ na mí mukāñĩ á à lénnáa 6a nùpua cèrèe ñúná.»

*O Yeesu héra 6a muiiwà nùwã ñun yĩò
(Maaki 10.46-52; Luki 18.35-43)*

²⁹ Bío 6a ló ho Zerikoo lóhó yi, á 6a zãamá-kúii bò a Yeesu yi. ³⁰ Mu wee wé à muiiwà nùwã ñun búii kará ho wõhũ nĩsání, á ñá à 6a le o Yeesu wee khíi. A 6a wee bío pñnpñn: «Núhũso, *Daviide Za, màkárí wen!» ³¹ A 6a zãamáa wee zá làa 6a le 6a wé tété. A 6a yàá wãa wíokaa wee bío pñnpñn: «Núhũso, Daviide Za, màkárí wen!» ³² O o Yeesu ñin ò o von 6a tũara yi: «Lée webio á mi wi à ï wé

* **20:21** Nín-tĩání làa nín-káahó: Mu wee zéení le hõn lara bío ñun so lé hĩa bío ñúhũ wi.

na mia?» ³³ A ɓa bía: «Núhúso, wé le wa yïo à wé mi.» ³⁴ A ɓa màkàrí ɓuan o Yeesu yi, ó o dǎn ɓa yïo lè mí níní. Mí lahó yi á ɓa yïo dèɛnía wee mi, á ɓa bò a Yeesu yi.

21

O Yeesu zoró ho Zeruzalɛmu lóhó yi

(Maaki 11.1-11; Luki 19.28-40; Zán 12.12-19)

¹ O Yeesu lè mí nǐ-kenínia vaá sùaráa ho Zeruzalɛmu yi. Bïo ɓa wi le ɓúee na ɓa le Oliivewa vǐnsia ɓúee wán, ho Betefazee lóhó jii, ó o fèra tonkaa mí nǐ-kenínia nùwǎ jun á bía nɔn ɓa yi: ² «Mí lén va ho lóhó na vaá mi yahó yi. Mi vaa dèɛnii bǐn, á mi ì mi sǔnpè-nu ká a can dǐn lè mí za. Mi fee ɓa ɓuee na mií.» ³ Ká ɓa tùara mia à mi bío le o Núhúso màkóo wi ɓa yi, á ɓa à dèɛní ì día ɓa mi ì lènnáa.

⁴ Bǔn wó kà síi bèra a na le *Dónbeenǐ ji-cúa fɛero bíoní na kà à bïo wéráa.

⁵ «Mí bío na ho Sion lóhó nǐpomu yi:

«Loí, lé ũ bée na bò o ɓuen ũ cǎn.

O wayi.

O yòora a sǔnpè-nu

lè mí za.»*

⁶ A ɓa nǐ-kenínia wǎa wà, á vaá wó bïo ó o Yeesu le ɓa wé. ⁷ Ba vaá ɓuan o sǔnpè-nu lè mí za ɓuararáa, á bò mí kánɓunwà ɓa wán ó o Yeesu yòo kará wán. ⁸ Ba minka zǎamáa na bò a yi á ɓa cèrèe wee bá mí kánɓunwà ho wǎhú wán o yahó. Ba ɓúí lé hǎ vǐnsia vǔnna ɓa wee khé à bá. ⁹ Ba minka zǎamáa na varákaa dú a Yeesu yahó làa ɓia bò a yi á wee bío pǎnpǎn:

* 21:5 Mi loí Zakari vǔahú 9.9

«Le ho cùkú à dé o *Daviide Za yi.
Le le Dónbeenĩ wé mu bè-tentewà làa yĩa bò o
buen o Nùhũso yèni yi.

Le le Dónbeenĩ na wi ho wáyai à ho cùkú dé yi.»†

¹⁰ Bĩo ó o Yeesu vaá zon ho Zeruzalεemu, á ho
nĩpomu búenbúen kánkáa. Ba wee tũaka mín yi:
«Yĩa kà lée wée kà?» ¹¹ A ba nũpua wee bío: «O lé
o Yeesu, le *Dónbeenĩ ni-cúa fεero. O ló ho Kalilee
kõhũ lóhó na ba le Nazarεete yi.»

O Yeesu zon le Dónbeenĩ zĩ-beeni yi

(Maaki 11.15-19; Luki 19.45-48; Zán 2.13-16)

¹² O Yeesu vaá zon le *Dónbeenĩ zĩ-beeni yi, á
zoó n̄n bĩa wee yèé mu bĩo làa bĩa wee yà mu
bĩn. Ba wén-pũarilowà tàbáriwa làa bĩa wee yèé
ba bùaaabúunĩ kanmúinĩ ó o dónkaa kúaa, ¹³ ò o bía
n̄n ba yi: «Le Dónbeenĩ bíonĩ vũahũ bía bío kà:
«I zĩi ba wé è ve làa fioró zĩi.»†» O o bĩnĩa bía: «Á
minén bèn wó le lè ba k̄nlowà lùè há?»§ ¹⁴ Ba
muiiwà lè ba mùamúawà búu wà bueé bó a Yeesu
yi, ó o weéra ba. ¹⁵ A ba yankarowà núnása lè ho
*lândá bío zéenílowa yiwa cá bío ba m̄n ò o Yeesu
wee wé mu yéréké biowa bío yi làa bío ba háyúwá
wee bío p̄np̄n kà síi bío yi: «Ho cùkú à dé o
*Daviide Za yi.» ¹⁶ A ba wáa bía n̄n o Yeesu yi:
«Fo wee ní bío ba wee bío le?» O o Yeesu le: «Ũuu, †
wee ní mu. Minén so yí kàrána bío kà le Dónbeenĩ
bíonĩ vũahũ yi yí m̄n le? «Fo wó, á hàrí ba háyúwá
lè ba kúnkúzàwa wee khòonĩ fo.»*»

† **21:9** Mi loĩ Lenĩ vũahũ (Psaumes) 118.25-26 ‡ **21:13** Mi loĩ
Ezayii vũahũ 56.7 § **21:13** Mi loĩ Zeremii vũahũ 7.11 * **21:16**
Mi loĩ Lenĩ vũahũ (Psaumes) 8.3

17 Bũn mɔn ɔ o ló ho lóhó yi wà díá 6a, á van ho Betanii lóhó vaá cãana bĩn.

*O Yeesu dánkánia le v̄nd̄εε na 6a le f̄k̄iyée
(Maaki 11.12-14, 20-25)*

18 Mu tá na lée t̄sn yĩnbii, ká a Yeesu bĩnia bò o buen ho Zeruzalεemu, á le h̄ini dà a. 19 O o mɔn le v̄nd̄εε b̄ui na 6a le *f̄k̄iyée ho w̄sh̄ũ n̄is̄ání. O o wà vaá 6ó le yi, ká a m̄ah̄á yí yú b̄ia le wán, lée v̄ɔnna mí dòn. O o w̄ãa b̄ia n̄ɔn le yi: «Fo m̄aa b̄iní m̄aa ha b̄ia h̄uúu.» A le v̄nd̄εε mu d̄ɛn̄ia hon mí lahó yi. 20 B̄io ɔ o n̄i-ken̄inia mɔn mu, á mu wó 6a coon. A 6a t̄uara a Yeesu yi: «Le v̄nd̄εε mu d̄ɛn̄ia wó kaka honn̄aa k̄a?» 21 O o Yeesu b̄ia n̄ɔn 6a yi: «Le 1̄ m̄i ho t̄uía na mia: Hen ká mi dó mi s̄ia m̄i, á yí m̄aa titika, á b̄io á 1̄ wó lè le v̄nd̄εε na k̄a b̄an s̄ii á mi wé è wé. Ká mi mún pá dà à b̄io ò na le búee na k̄a yi: «H̄iní hen na fo w̄i yi à vaa zo ho mu-been̄i yi, á mu ù wé. 22 Ká mi dó mi s̄ia m̄i, á b̄io búen̄b̄uen na mi wee fio le Dónbeen̄i c̄n, á mi ì yí.»

*O Yeesu p̄anká ló wen?
(Maaki 11.27-33; Luki 20.1-8)*

23 O Yeesu yòó zon le *Dónbeen̄i z̄i-been̄i yi zoó wee k̄ar̄án 6a n̄upua. A 6a yankarowà n̄únása lè 6a *z̄uíf̄uwa *n̄i-k̄ia wà b̄ueé 6ó a yi, à 6a t̄uara a yi: «Fo yú le níi wen wee wér̄aa b̄io k̄a? Lé wée n̄ɔn mu wér̄ó níi foñ?» 24 O o Yeesu b̄ia n̄ɔn 6a yi: «Ìn̄én b̄èn mún ò t̄ua mia làa b̄io dà-kéní mí dòn. Ká mi z̄éénia mu, á ìn̄én mún ò z̄éení ȳia n̄ɔn le níi m̄i á 1̄ wee wér̄aa b̄io k̄a. 25 Ȳia tonkaa o Z̄an le o wé bátízé 6a n̄upua lée wée? Lé le Dónbeen̄i lée, tàà lé 6a n̄upua?» A 6a ñ̄in wee w̄aaní mín yi: «Ká wa le lé le Dónbeen̄i tonkaa wo, o ò b̄io le lée

webio nɔn á wa yí tàráa o bio. ²⁶ Ká wa mún le lé ba nùpua tonkaa wo, á ba zãamãa máa día wen. Lé bïo ba búenbúen wee leéka le o Zãn lé le *Dónbeenĩ ñi-cúa fero.» ²⁷ A ba wãa bía nɔn o Yeesu yi: «Wa yí zũ yã tonkaa wo.» O o Yeesu bía nɔn ba yi: «Àwa, á ìnén mún máa zéení yã nɔn le níi mií á ì wee wérãa bïo kà.»

Ba zàwa nùwã ñun wãhiire

²⁸ O Yeesu pá bíníá bía: «Mí ñí bïo kà: Níi búí zàwa nùwã ñun hía wi. O o von o ñi-kéní á bía nɔn yi: «Ì za, lén vaa và ho èrészén vînsîa buahó yi ho zuia.» ²⁹ O o le mí máa va. O o hía bíníá lon mi yi, ó o wà van á vaá và. ³⁰ Bún món, ó o maá mu bía mu bïo dà-kéní mu làa yã so. A wón le mí ì va, ó o màhá yí van. ³¹ Awa, ba nùwã ñun mu tãhũ, á lé o yén wó bïo á bàn maá lá wee cà?» A ba bía: «Lé yã ó o bíaráa ho yahó.» O o Yeesu bía nɔn ba yi: «Le ì mí ho tũíá na mia: Ba *lànpo féwá lè ba háawa na wee yèé mítén á à zo le *Dónbeenĩ béení yi á à dí mi yahó. ³² Lé bïo ó o Zãn Batiisi buara, á buéé wee zéení ho wã-tente bïo làa mia, á mi yí tà mu yi. Ká ba lànpo féwá lè ba háawa na wee yèé mítén bán tà mu yi. A bïo mi yàá pá mɔn bún, à mi pá yí yèrémãa mi yilera lè mi wárá, á yí tà a bïo.»

Ho èrészén vînsîa buahó vãrowã wãhiire (Maaki 12.1-12; Luki 20.9-19)

³³ «Mí wíoka ñí wãhiire búí: Mɔhũ bànso búí hía fá ho èrészén vînsîa mí mɔhũ yi, á son ho dándá kíníá yi. O o có ho kôhũ á wíokaa, hía ho èrészén wee ñaa yi. O mún son o paro lùè. Bún món ó o wãanía tò lè ba nùpua búí na à và ho, ò orén wà

van le khúii. ³⁴ Pãahũ na ho èrèzén wee be yi, ó o tonkaa mí ton-sáwá le 6a va 6a nùpua mu cón le 6a khé bïo bïo sã mí yi à na. ³⁵ Ká 6a nùpua mu màhã vaá wĩikaa 6a, á han o ñi-kéní, á 6ó a ñun ñii so, á mún lèekaa o tĩn ñii so lè hã huua 6ó. ³⁶ Ó o mǎhũ 6ànso bĩnía tonkaa 6a ton-sáwá mu 6úii. Bán boo po bĩa lè ho yahó. Ká 6a nùpua mu màhã vaá wó bán làa bïo 6a wó làa bĩa so. ³⁷ Mu véenii, ó o tonkaa mí za, ò o wee leéka: «I za wón 6a à kónbi.» ³⁸ Ká bïo 6a nùpua mu yère dá a wán, á 6a wee bío mín yi: «Yia lua kà lé yĩa á ho mǎhũ bïo khii sĩ yi. Mi wa 6úe o, á ho mǎhũ bïo wãa à sĩ wen.» ³⁹ A 6a hĩnǎn wĩira a, á khèra léé 6ó díá.»

⁴⁰ Ó o Yeesu tùara 6a yi: «Àwa, ká a mǎhũ 6ànso khii 6uara, ó o 6ueé wé 6a nùpua mu kaka?» ⁴¹ A 6a bía nǎn wo yi: «O máa cèe 6a bïo máa díá. Ba ñi-sũmáa mu o ò 6úe, ká a cà ñi-vio á à kúee mí mǎhũ mu yi. Ó orén làa bán á à wãaní ì tètè bïo 6a khii na a yi wán, ho pãahũ na 6a dó nǎn mín yi.» ⁴² Bũn món, ó o Yeesu bía nǎn 6a yi: «Mi ñĩn yí kàráanna bío kà yí mǎn hùúu le Dónbeenĩ bíonĩ vũahũ yi le? «Le huee na 6a so-sowa fù pã díá lé ñio hĩa 6uee 6uan ho soró ñĩnía. Bío kà lé bío ó o Nũhũso Dónbeenĩ wó, mu léé bè-tente wa yèn-dǎnĩ yi.»†» ⁴³ Ó Yeesu pá bĩnía bía: «Lé bũn nǎn á ñi ì bíoráa mu á à na mia. Le *Dónbeenĩ béenĩ á à fé mi cón á à na ñi-vio yi, bĩa á à ha le béenĩ mu 6àn bia mí beere. ⁴⁴ Yia lùwá le huee mu wán, á 6ànso sãnía á à yáa. Ká yĩa á le 6èn kùera lion wán, á 6ànso á à fufúuka.»

⁴⁵ Bío 6a yankarowà ñúnása lè 6a *Farizíewa ñá a Yeesu wàhio na ó o wà, á 6a zũna le lé 6arén ó o

† 21:42 Mi loĩ Lení vũahũ (Psaumes) 118.22.

wee bío bío. ⁴⁶ A ɓa wáa wee cà bío ɓa à wé wé á à búeráa wo, ká ɓa màhá zána ɓa zâamáa na wee lá a Yeesu lè le *Dónbeenì jì-cúá fεero.

22

Mu yaamu sánú dínló wàhiire (Luki 14.15-24)

¹ O Yeesu pá bíníà wà há wàhio á bíaráa làa bíà wee jí a cǎn. O bía bío kà nǎn ɓa yi: ² «Ho wáayi béenì bío ɓonmín làa bío kà: Bée búí sá ho dínló mí za yaamu yi. ³ O o tonkaa mí ton-sáwá le ɓa vaa yí bíà ó o vonka ho dínló mu bío yi le ɓa ɓuen. Ká ɓa màhá yí wi ɓa ɓuen. ⁴ O o bíníà tonkaa mí ton-sáwá búí á nǎn le jii na kà ɓa yi: «Mi vaa bío bío kà à na bíà á ì von yi: I dǎanì lè ì bùaa na jini wi á fúaaana, ì dínló bío búenbúen wíokaa wó. Mi wáa ɓuen mu yaamu sánú dínló díníi.» ⁵ Ká bíà ɓa von màhá yí cǎtio mu, á ɓa wà vaá wee sáka mí tonni. Ba búí vanka mí mana. Ba búí vaá wee duan. ⁶ A bíà ká wíira ɓa ton-sáwá mu han lè mí sòobéé, à ɓa ɓó ɓa. ⁷ O o bée sli cǎ, ó o tonkaa mí dásíwá le ɓa vaa búe bíà wó mu, à cǎí ɓa lóhó. ⁸ Bún mǎn ó o bía nǎn mí ton-sáwá yi: «Mu yaamu sánú dínló sá wó, ká bíà á ì von lé bíà yí ko ɓa dí ho. ⁹ Mi wáa lén zo ho lóhó ɓonfúaa yi, à bíà mi zoó yí bín búenbúen à mi ve le ɓa ɓuee dí ho dínló mu.» ¹⁰ A ɓa ton-sáwá wà zoó von bíà ɓa fòráa mín búenbúen, ɓa nǎ-kora lè ɓa nǎ-tentewà. A ho sánú díníi zii ɓueé sú lè ɓa nùpua.

¹¹ «Ó o bée yòó zon le zii yi, á zoó wee loñ bíà ɓa vonka. O o mǎn o nǎ-kení búí ɓa tǎhǎ ò o yí zǎ ho sánú báká. ¹² O o bía nǎn wo yi: «Wàn ɓónlo, fo wó kaka zonnáa hen à ù yí zǎ ho sánú báká?» O o

n̄i yí dàrna dèe yí bía. ¹³ O o bée n̄n le jii mí ton-sáwá yi: «Mi w̄i wo ca zení là a n̄n̄í, à lée lèe díá ho kh̄uh̄u le t̄bírí yi, hen na le w̄é le le minka yi véé wi yi.»

¹⁴ O o Yeesu b̄n̄ia bía «B̄ia von boo. Ká b̄ia hueekaa bán yí tà yí boo.»

*Ho làn̄pó c̄l̄ó à na ho Oroomu bée yi b̄io
(Maaki 12.13-17; Luki 20.20-26)*

¹⁵ Ba *Fariz̄iEwa wà vaá w̄ãnía tò b̄io ba à tùa là a Yeesu yi wán, á à yír̄aa o n̄i ì ɓua yi. ¹⁶ A ba tonkaa mí n̄i-ken̄inia n̄w̄ã ȳen b̄ui là á *Heroode m̄on n̄upua n̄w̄ã ȳen le ba vaa b̄io b̄io kà na a Yeesu yi: «N̄i-kàrán̄lo, wa z̄u le fo wee m̄i ho t̄uía. B̄io le Dón̄been̄i le ba n̄upua ɓua le miten, lé b̄un b̄an kàrán̄ló binbir̄i á fo wee na. Fo yí máa z̄on n̄upue. Fo mún yí máa kà n̄upue ȳio. ¹⁷ Awa, á ù z̄eení b̄io fo wee leéka b̄io kà d̄án̄i yi: Wa làndá yi á ho làn̄pó ko ho wé c̄ã na ho Oroomu bée yi lée, tàã mu yí ko làa wéró?»

¹⁸ O o Yeesu z̄una h̄ã yile-kora na wi ba yi, ó o bía n̄n̄ ba yi: «Mi yí m̄on miten le. Mi wee cà ì n̄i á à ɓua yi le we? ¹⁹ Le wárí na á mi wee s̄án̄i le ho làn̄pó á mi na le ì loí.» A ba ɓuan le w̄én-h̄on̄ló ɓueé n̄n̄ wo yi. ²⁰ O o Yeesu tùara ba yi: «Ho yahó le le yèni na wi le w̄én-h̄on̄ló mu wán á wée te?» ²¹ A ba b̄ia: «Lé o bée Sezaare.» O o Yeesu w̄ã b̄ia n̄n̄ ba yi: «Àwa. B̄io s̄ã a bée yi, à mi na mu wo yi. Ká b̄io ɓèn s̄ã le Dón̄been̄i yi, à mi na b̄un d̄en yi.» ²² B̄io ba ná b̄io ó o Yeesu bía kà, á ba wó coon, á ba w̄ã díá wo à ba wà.

*Ba n̄i-h̄ia v̄èeró b̄io
(Maaki 12.18-27; Luki 20.27-40)*

23 Mu zoñ, á 6a *Sadusiεwa wà 6uara a Yeesu cǎn. (Barén lé bǎa le 6a nǐ-hía máa vèe.) 24 Ba tùara a Yeesu yi làa bǐo kà: «Nì-kàránlo, bǐo kà lé bǐo ó o *Mǎyǐize bía: «Hen ká báa 6úí yan mín háa á húrún ò o yí yú za làa wo, á 6àn za 6úí ko ò o ya a maháa mu, à te 6a zàwa yi mín za mu yèni yi.»* 25 Mu ù wé à zàwa nùwǎ hẹ̀nún 6úí háa wi làa wɛn. Yǎ nín-yání yan á húrún ò o yí yú za lè mín háa. 26 A yǎ sǎ fó a maháa mu yan á wón húrún. O o tǐn ní so fó a, á wón mún húrún. Ba mí nùwǎ hẹ̀nún 6úén6úén yan wo bèenia á húrunka. 27 Bǐo 6a 6úén6úén húrún, ó o háa mu mún húrún. 28 Awa, á 6a nǐ-hía vèe nònzoñ ó o háa mu bǐo á à sǐ a yén yi 6a nùwǎ hẹ̀nún mu tǎhǔ? Bǐo 6a 6úén6úén mahá yan wo bèenia.» 29 O o Yeesu bía nǎn 6a yi: «Mi wee vǐnǐ miten. Mi yí zǔ hàrí dèε le Dónbeenǐ biónǐ vǔahǔ bǐo dǎnǐ yi. Mi mún yí zǔ le le Dónbeenǐ dà bǐo 6úén6úén wee wé. 30 Bǐo wi bǐn, hen ká 6a nǐ-hía khíi vèera, á 6a báawa lè 6a háawa máa ya mín. Ba à wé lè le Dónbeenǐ wáayi tonkarowà bǐo síi ho wáayi. 31 Ba nǐ-hía vèeró bǐo dǎnǐ yi, á mi so dǐn yí kàránna bǐo le Dónbeenǐ bía nǎn mia le? 32 Le bía le minén lé o *Abarahaamu, là á *Izaaki, là á *Zakoobu 6àn Dónbeenǐ. Le Dónbeenǐ lé bía yǐo wi lua 6àn Dónbeenǐ. Le yínǎn nǐ-hía 6àn Dónbeenǐ.»† 33 Ba zǎamáa na ná a biónǐ á wó coon o kàránló bǐo yi.

*Le Dónbeenǐ làndá na bǐo nǔhǔ wi po háa ká
(Maaki 12.28-34; Luki 10.25-28)*

* 22:24 Làndá zééníló vǔahǔ (Deutéronome) 25.5-6 † 22:32 Mǐ loń Léró vǔahǔ (Exode) 3.6

34 Bío 6a *Fariziéwa ná ò o Yeesu bía 6ó 6a *Sadusiéwa nùhù, á 6a kúaa mín wán. 35 A 6a nǐ-kéní na lé ho làndá bío zéenílo wi ò o yí o níi 6ua yi, ó o tùara a yi: 36 «Nì-kàránlo, hã bíoní na bío henía ho làndá yi, á lé le yén nùhù wi po hĩa ká?» 37 O o Yeesu bía nòn 6a yi: «Fo ko ù wañ ù Nùhùso Dónbeenì lè ù sǐi búenbúen, lè ù mànákã búenbúen, lè ù yilera búenbúen.»† 38 Dén lé dǐo bío here, á nùhù wi po hĩa ká. 39 Dǐo sã le yi na mún nùhù wi lè lerén bío síi lé dǐo kà: «Fo ko ù wañ mi ninza làa bío á fo waráa ütèn bío síi.»§ 40 O *Moyiize làndá búenbúen, lè le *Dónbeenì nǐ-cúa fεerowà kàránló búenbúen, á can hã bíoní bío nún na bò henía kà yi.»

*Yia le Dónbeenì mǎn léra bío
(Maaki 12.35-37; Luki 20.41-44)*

41 Bío 6a *Fariziéwa kúaa mín wán, ó o Yeesu tùara 6a yi: 42 «Mi wee leéka le *Yia le Dónbeenì mǎn léra nǎnkǎni can wen?» A 6a bía nòn wo yi: «O lé o *Daviide mǎnmǎnii.» 43 O o Yeesu bía nòn 6a yi: «Á bío le Dónbeenì Hácírí dú a Daviide yahó, ó o bèn wó kaka vonnáa wo le mí Nùhùso? Bío kà lé bío ó o Daviide bía:

44 «O Nùhùso Dónbeenì bía nòn í Nùhùso yi:

Buee keení í nín-tǎnǐ
fúaa ká í búrá ù zúkúsa ù tá,
á ù bò ù zení wán.»*

45 Ká a Daviide wáa wee ve o Yia le Dónbeenì mǎn léra le mí Nùhùso, ó o wé o Nùhùso ká a mún pá à bǐnǐ ì wé o mǎnmǎnii kaka?»

† 22:37 Mi loñ Làndá zéenílo vūahù (Deutéronome) 6.5 § 22:39

Mi loñ Levii nùwã vūahù (Lévitique) 19.18 * 22:44 Mi loñ Lení vūahù (Psaumes) 110.1.

⁴⁶ A 6a n̄i woon yí dàr̄na d̄εε yí b̄ía. A lá b̄un z̄on̄ ó o 6úí yí b̄in̄ía yí kh̄à m̄iten yí tùara a yí làa b̄io 6úí.

23

*Mi pa miten 6a zúifùwa ya-díwá b̄io yi
(Maaki 12.38-40; Luki 11.43, 46; 20.45-47)*

¹ O o Yeesu w̄aa yèr̄em̄aa wee b̄io lè 6a z̄am̄aa lè mí n̄i-ken̄inia: ² «Ho *làndá b̄io z̄éen̄ilowa lè 6a *Fariz̄iεwa wee k̄ar̄án o *M̄oyiize làndá làa mia. Hón lé 6a tonl̄ó. ³ Mi ko mi wé jí 6a c̄sn̄, à bè b̄io 6a wee b̄io na mia búen̄b̄uen̄ yi. Ká 6a w̄ará h̄sn̄ mi yí dé miten yi. Lé b̄io á b̄io 6a wee k̄ar̄án làa mia 6a yí m̄aa wé. ⁴ Ba wee jí ho s̄er̄ó na lí 6a n̄upua bà-ɲúná wán, ká 6ar̄én mí b̄εere màh̄á yí m̄aa dé mí n̄in̄í hàr̄í c̄in̄ú à séen̄í 6a s̄er̄áa ho. ⁵ Ba wee wé mí b̄io búen̄b̄uen̄ à z̄éen̄ináa m̄iten. O M̄oyiize làndá b̄ion̄í 6úí k̄úeen̄íi l̄uak̄ua z̄awa na 6a wee ca mí 6ur̄áa lè mí bàra yí á 6ar̄én wee wé à h̄á wé 6uaaka. Ba kán̄6unwà ɲi-k̄áa dù6úaan̄í á wee k̄εr̄í kh̄èekh̄aa. ⁶ Ho d̄in̄l̄ó d̄iin̄íi k̄εen̄ín̄ía na seka, lè ho k̄ar̄ánl̄ó z̄in̄í yahón l̄ua, á 6a wa k̄εen̄íl̄ó. ⁷ Ba wa à 6a n̄upua wé t̄εen̄í 6a yi lè le k̄on̄bii 6a z̄am̄aa f̄em̄in̄l̄ó lara yi, á m̄un̄ wa à 6a n̄upua wé ve 6a làa n̄i-k̄ar̄ánlowà. ⁸ Εε ká min̄én̄ ó o 6úí yí tà le 6a ve o làa n̄i-k̄ar̄ánl̄o. Mi búen̄b̄uen̄ lè 6a z̄awa mín̄ yi, á mi n̄i-k̄ar̄ánl̄o m̄un̄ lé o n̄i-k̄én̄í. ⁹ Mi wé yí ve n̄i woon lè m̄in̄ maá ho tá wán. Lé b̄io á m̄in̄ Maá lé o n̄i-k̄én̄í, wón̄ w̄i ho w̄aayi. ¹⁰ O 6úí yí tà le 6a ve o làa ɲúh̄uso. Lé b̄io mi ɲúh̄uso lé o n̄i-k̄én̄í. Wón̄ lé o *K̄rista. ¹¹ Yia po mi búen̄b̄uen̄ ko ò o wé mi ton-sá. ¹² Yia yòon̄ía m̄iten, á wón̄ 6a à liin̄í. Ká yia liin̄ía m̄iten, á wón̄ 6a à yòon̄í.

*Ho yéréké khii sá 6a zúifùwa ya-díwá yi
(Maaki 12.40; Luki 11.39-52; 20.47)*

¹³ «Minén *lándá bïo zéénílowa lè minén *Farizíewa ñi-khàwa yén! Ho yéréké khii sá mia. Lé bïo mi wee hè 6a nùpua lè ho wáayi béenì díró. Minén mi beree yí dà máa dí le, á bïa wi 6a dí le á mi mún wee hè.

¹⁴ [«Nì-khàwa yén! Ho yéréké khii sá mia. Mi wee fé 6a maháawa níi bïo búenbúen véení, ká mi pá bini wé ho floró na túee à zéénínaa le mi téréna. Lé bún non á minén cítii khii wé here làa sòobée.]

¹⁵ «Nì-khàwa yén! Ho yéréké khii sá mia. Mi wee vará ho tá lùu búenbúen yi, à pà hã muna héè cà 6a nùpua le 6a yèrémá mí yilera lè mí wára. Ká mi yú a ñi-kéní sãani à mi wé ò o bïo sí le *Dofiní dõhú yi poñ minén làa cúa-ḡun.

¹⁶ «Minén ya-dí muiiwà yén! Ho yéréké khii sá mia. Lé bïo mi wee bío bïo kà: Yia baa lè le *Dónbeenì zì-beenì yèni, se bún dèè búii mía. Ká a mahá baa lè le Dónbeenì zì-beenì bàn sãnú yèni, se bún yí dà máa día kà. ¹⁷ Mi lé 6a bónbúwá, á lé 6a muiiwà. Lé mu yén ḡuhú wi po mu yén? Lé ho sãnú léé, táá lé le Dónbeenì zì-beenì na non á ho sãnú mu bïo sãnaa le Dónbeenì yi? ¹⁸ Mi mún wee bío le yia baa lè mu hãmu cínii bàn yèni, se bún dèè búii mía. Ká a mahá baa lè mu hãmu na wi le wán yèni, se mu máa día kà. ¹⁹ Muiiwà yén! Lé mu yén ḡuhú wi po mu yén? Lé mu hãmu léé, táá lé mu bàn cínii na non á mu hãmu mu bïo sãnaa le Dónbeenì yi? ²⁰ Yia cén baa lè mu hãmu cínii, se bánso baa làa bïo búenbúen na wi le wán yèni. ²¹ A yia baa lè le Dónbeenì zì-beenì yèni, se bánso baa lè le zì-beenì mu, á mún baa lè le Dónbeenì na

wi le yi yèni. ²² A yĩa mún báa lè ho wáayi yèni, se ɓànsò báa lè le *Dónbeenĩ béenĩ kanmúiní yèni, á báa lè le Dónbeenĩ mí bεεre na kará lè wán yèni.

²³ «Minén làndá ɓiò zéenílowa lè minén Farizíewa ñi-khàwa yén! Ho yéréké khíi sá mia. Lé ɓiò hã vǝn-zà-wǝníwà lè mí síiwà na ɓa wee kúee le zeení yi á mi wee na ɓàn cúa-pírú níi, à ho làndá kàránlò na ɓúhú wi á mi màhã wee ɓón día. Bún na lé ho térénló, lè le hii, lè le Dónbeenĩ ɓiò tàró. A bún lé ɓiò mi ɓǝn lá ko mi wé wé, ká mi mún yi ñǝnsá ɓiò ká wéró yi. ²⁴ Ya-dí muiiwà yén! Mi wee líi mi bè-ɓunii à lén o dònwiá día, ká a cón-ɓúmúkú wón mi màhã wee ví.

²⁵ «Minén *làndá ɓiò zéenílowa lè minén Farizíewa ñi-khàwa yén! Ho yéréké khíi sá mia. Lé ɓiò mi wee sεε mu ɓumu ɓuuníi lè ho dǝnló dǝiníi sía ɓàn máa, ká hã yiwa màhã zoó sú lè mí kǝnló ɓiò, lè mi yile-kora. ²⁶ Farizíe muui yén! Ú yi lé dǝo ũ ceé vé, lé bún á à na ká ɓiò ho khúuhú á à ce.

²⁷ «Minén làndá ɓiò zéenílowa lè minén Farizíewa, ñi-khàwa. Ho yéréké khíi sá mia. Mi ka lè hã búráa na ɓa khúunía máa á hã se, ká hã yiwa màhã zoó sú lè ɓa ñi-hía hǝaa lè mu bè-sooní lè mi síiwà. ²⁸ Minén mún ka ká síi. Ho khúuhú á mi ka lè mi lé ɓa ñi-tentewà ɓa nùpua yahó, ká mi yiwa hǝn sú lè ho ñi-khènló lè mu bè-kora lè mi síiwà.

²⁹ «Minén làndá ɓiò zéenílowa lè minén Farizíewa ñi-khàwa yén! Ho yéréké khíi sá mia, lé ɓiò mi wee so le *Dónbeenĩ ɓi-cúa fεerowà na húrun búráa, á wee donkhueé ɓia fù téréenna miten búráa. ³⁰ Mi wee ɓiò: Ká wàn maáwà ɓàahú á warén lá yánkaa wi yi, se ɓa ɓi-cúa fεerowà búeró ɓiò á wa níni mía yi. ³¹ A bún mi ɓióní lè mi wára

wee zéeni le bĩa 6ó le Dónbeenĩ ƚi-cúa ƒerowà, bán m̀nmaníá lé minén mi bεere. ³² Awa á m̀n maáwà mu bĩo na á 6a 6úa ƚúhũ á mi wáa bánbá tíi ƚii. ³³ Mi ka lòn háwá, díhioni yén! Mi wee leéka le mi dà a kání le Dofíní dšhũ yi le? ³⁴ Lé bũn nɔn, á ínén á à tonka 6a ƚi-cúa ƒerowà lè mu bè-zúrmini b̀ansowà, làa bĩa kàráanna dšn mi cšn. A mi ì 6úe 6a 6úi, ká 6a 6úi mi ì 6úε hã *kùrùwáwá wán. Ba 6úi bán mi ì ha lè hã làbàaní mi kàránló zíní yi, á wé è ƚaka 6a hã lórá yi á à beé lò. ³⁵ Lé bũn á à na ká bĩa minén lè m̀n 6úaawa 6ó ká 6a bè-yáanii mía, lònbee na wi 6a 6úero món á à yí mía. Le nĩ-6úee mu 6úakáa o *Abεele nĩ-tente 6úero ƚii wán, á 6ueé 6ó a Barasii za Zakari yi, wón na 6a 6ó le sòobá-lùe lè mu hãmu cšnii ƚáahũ. ³⁶ Le í mĩ ho tũíá na mia: Ho zuia nùpua lé bán á le lònbee na wi dén nĩ-6úee so món á à yí.»

*O Yeesu bia ho Zeruzalemu lóhó bĩo
(Luki 13.34-35)*

³⁷ «Éee Zeruzalemusa! Minén na wee 6úe le *Dónbeenĩ ƚi-cúa ƒerowà, á wee lèeka bĩa le Dónbeenĩ tonkaa mi cšn lè hã huua à 6úe. Léé zen cúa-yen á ì wi à ì ve mia kúee m̀n wán làa bĩo ó o kúeerè wee wé veráa mí zàwa kúee mí mía tá bĩo síi à mi yí tà mu. ³⁸ Awa, le Dónbeenĩ á à ƚí mia á mi zĩi á à dšn coon. ³⁹ Le í bío mu na mia: A lá ho zuia ƚii wán, á mi máa bĩnĩ máa mi mi, fúaa ǹnzoñ na mi khíi wee bío bĩo kà: «Le ƚé Dónbeenĩ dú6ua yĩa bò o 6uen o Núhũso yèni yi.»*

* **23:39** Mi loń Lení vūahũ (Psaumes) 118.26.

24

Le Dónbeenĩ zĩ-beenĩ floró bïo (Maaki 13.1-23; Luki 21.5-24)

¹ Bũn món ó o Yeesu ló le *Dónbeenĩ zĩ-beenĩ lún yi. Bïo ó o wee lén, ó o nĩ-kenínia vá bueé bó a yi à 6a wíokaa wee zéení bïo le Dónbeenĩ zĩ-beenĩ sonnáa síi làa wo. ² Ó o Yeesu wáa bía nɔn 6a yi: «Bïo kà búenbúen mi yí mɔn le? Le 1 mĩ ho tũiá na mia: Mu búenbúen khii fi, á hàrí huee máa keń mí ninza huee wán.»

Mu bè-sũmáa na khii wé bïo

³ O Yeesu yóò kará hã Oliivewa vĩnsĩa búee wán, ó o nĩ-kenínia mí jii yi vá bueé bó a yi, à 6a tũara a yi: «Zéení ho pãahũ na le Dónbeenĩ zĩ-beenĩ mu á à fi yi làa wɛn. Lé mu bïowa yén khii zéení ũ buenló pãahũ lè ho ðĩmĩná véro pãahũ?» ⁴ Ó o Yeesu bía nɔn 6a yi: «Mi pa miten bïo. Mi yí día le nùpue khà mia. ⁵ Lé bïo á nùpua cèrèè khii buen 1 yèni yi á à bío le mí lé o *Krista. Ba à khà 6a nùpua cèrèè á à vĩnĩ. ⁶ Hã hĩa táro á mi khii wé è jí sã, hĩa bó mia làa hĩa khèra. Ká mi màhã yí zón. Lé bïo á bũn bïowa so ko mu wé ho yahó. È ká bũn dèeníá máa wé ho ðĩmĩná véro. ⁷ Ho síi búii khii wé è lé vaá fi làa síi veere. A ho kũhũ búii khii wé è lé vaá fi lè ho kã-veere. Le hĩni, lè ho tá dèkéro á khii wé è wé hã lùá búii yi. ⁸ Bũn bïowa so búenbúen wéro á khii keń làa bïo ó o hã-sániso sání vía wee wé búakaráa bïo síi.

⁹ «Hón pãahũ so yi, á 6a nùpua á à dé mia á à na 6a à beé lò, á à búe. Hã síiwà nùpua búenbúen khii jin mia bïo mi tà miĩ bïo yi. ¹⁰ Hón pãahũ so yi, á nùpua cèrèè á à khĩnĩ mí siadéro miĩ. Ba wé è bĩnĩ mín máa, á wé è jin mín. ¹¹ Bĩa le mí lé le

*Dónbeenĩ ƶi-cúa fεεrowà ká mu yí bon á khíi keń cèrèε. Ba à vɪnínì nùpua cèrèε. ¹² Mu bè-kora khíi dé wán, á ba nùpua cèrèε waminĩ á à tĩ yi. ¹³ Ká yĩ màhã hã mí sɪí fúaa mu véenii, wón á à fen. ¹⁴ Le *Dónbeenĩ béenĩ bín-tente mu ko le bue ho ðímíjǎ lùà búenbúen yi, à hã sɪíwà búenbúen jí le, à ho ðímíjǎ màhã bè yi véráa.

¹⁵ «Mi khíi mi mu bè-sũmúí na wee yáa mu bío ká mu wi le Dónbeenĩ zĩ-beenĩ yi, bío á le *Dónbeenĩ ƶi-cúa fεero Daniyεele bía bío.* (Yĩa wee kàrán bío kà, à zũn mu kúará sese.) ¹⁶ Hón pãahũ so yi ká bía wi ho Zudee yi à bán lùwí yòo hã búaa. ¹⁷ Yĩa á à keń mí zii lòho yí ko ò o lii zoo lá mí bío búí mí zii. ¹⁸ Yĩa á à keń hã mana yi mu pãahũ yí ko ò o bɪnɪ ɓo à lii lá mí kánɓun mí zii. ¹⁹ Ho yéréké khíi sá ba hã-sɛenasa lè ba hã-ɲàawa yi mu zoñ. ²⁰ Mi fio le Dónbeenĩ yi à mi lùwíló mu yí wé hã yio pãahũ, tàá ho *Sabaa zoñ. ²¹ Lé bío á hón pãahũ so yi ká le lònbee á à wé búaa á à poń ðio khíina, à lá ho ðímíjǎ ɲúhũ búeenii na le Dónbeenĩ léra mu bío búenbúen yi à buee búe ho zuia yi. A le ɓàn sɪí mún máa bɪnɪ máa keń hùúu. ²² Ká le Dónbeenĩ lá yí khò hã wizooní mu yi, á ɲii woon lá máa kǎní. εε ká le màhã khò hã yi ba nùpua na le hueekaa bío yi.»

O Nùpue Za bɪnɪ buenlɔ bío

(Maaki 13.24-31; Luki 17.23-24; 21.25-31)

²³ Ká a búí khíi bía nɔn mia: «Mi loń, lé o *Krista na hen, tàá nín-yĩa vaá hen, à mi yí tà mu. ²⁴ Mu bon. Ba kristawa lè ba ƶi-cúa fεεrowà na bío yí bon

* **24:15** Mi loń Daniyεele vǎahũ 9.27; 11.31; 12.11.

khíi keń. Ba khíi wé è wé mu yéréké biowa lè mí síwà na ka lè mu wee zéeni le Dónbeenĩ pànká á à v̄inínáa 6a nùpua. Hàrí b̄ia le Dónbeenĩ hueekaa ká mu lá dà à wé, á 6a mún ñ v̄iní bán. ²⁵ Awa, ñ 6èn w̄aa fèra bía mu ñon mia.

²⁶ «Ká 6a w̄aa khíi bía ñon mia le o Krista wi ho tá henĩ yi, à mi yí va b̄in. Tàá ká 6a bía le lé hen ká ó o sànkaa míten yi, à mi yí tà mu. ²⁷ Làa b̄io ká ho v̄iohó j̄uiina ho wáayi lùe búí à mu khoomu dèeni keń lùe búenbúen, lé b̄un bán síi ó o *Nùpue Za b̄iní buenlò b̄io khíi wéráa. ²⁸ Hen na ó o yà-híni día yi, lé b̄in 6a dùbúawá wee wé fè mín yi.

²⁹ H̄sn wizooní so bán lònbee khíiló món, á le wii á à dé mí yuumu. Ho p̄ihũ khoomu máa b̄iní máa keń. Há mànàayio á à kùenka à lii. Ho wáayi b̄io búenbúen á à dèké.† ³⁰ B̄un ká b̄io wee zéeni a Nùpue Za buenlò á à mi ho wáayi. A ho ðimíná nùpua búenbúen wé è wá ká 6a à zúnzúra. Ba à mi a Nùpue Za buenlò h̄a dùndúio wán ho wáayi lè mí dàrló lè mí cùkú beenĩ. ³¹ Le b̄uaa-beeni s̄a á à jí. O mún ñ tonka mí wáayi tonkarowà ho tá kónbúaa mí b̄io náa yi, á 6a à ve b̄ia le Dónbeenĩ hueekaa á à kúee mín wán.

³² «Mí loń ho fikiyée v̄indèe b̄io le wee wéráa. Hen ká le bán lakara h̄ia wee nàma, á wee sà mí v̄on-yórówà, se mi zū le ho v̄iohó t̄eró ð̄on. ³³ Lé làa b̄un síi ká mi khíi wee mi b̄un biowa so búenbúen wéró, à mi mún zún le o Nùpue Za buenlò s̄aráa. O ò buen máa khí. ³⁴ Le ñ m̄i ho t̄iá na mia: Ho p̄aahũ na ká nùpua máa hí máa vé ká b̄un b̄io so búenbúen yí wó. ³⁵ Ho wáayi lè ho tá khíi vé, ká ñ b̄ioní h̄sn ñ keń b̄in f̄ééé.»

† 24:29 Mí loń Ezayii v̄uahũ 13.10; 34.4

*Le Dónbeenĩ mí dòn zū ho ðĩmĩná véro p̃ahũ
(Maaki 13.32-37; Luki 17.26-30, 34-36)*

³⁶ «Nĩi woon yĩ zū ho ðĩmĩná véro wizonle lè ho p̃ahũ máa zéení. Le Dónbeenĩ wáayi tonkarowà yĩ zū mu, hàrí le Dónbeenĩ Za mí bæere yàá pá yĩ zū mu. O Maá mí dòn lé yĩa zū mu. ³⁷ Bĩo wó a Nõwee p̃ahũ lé bĩo b̃àn sii khĩi wé o *Nùpue Za bĩnĩ ßuenlò p̃ahũ. ³⁸ P̃ahũ na mu ñun-beenĩ ðĩn yĩ ßuara, ká ßa nùpua wee dí ká ßa a ñu, á wee ya mín ká ßa a yéé mí hĩnni. Fúaa ñnzoñ na ó o Nõwee zon ho won-beenĩ yi. ³⁹ Ba yĩ zūna bĩo ßuĩ yahó fúaa bĩo mu ñun-beenĩ ßuara ßueé lá ßa ßuenßuen. Lé b̃un b̃àn sii mún khĩi wé o Nùpue Za ßuenlò p̃ahũ.† ⁴⁰ Mu p̃ahũ ká báawa nùwã ñun wi mana yi, ó o nĩ-kénĩ á à fé è lénnáa, ká yĩa so á à día. ⁴¹ Ká háawa nùwã ñun páanía ðĩn wee ni mu bĩo, ó o nĩ-kénĩ á à fé, ká yĩa so á à día. ⁴² Mi cén tĩnĩ mí yĩo, lé bĩo mi yĩ zū le wizonle na mi Nùhũso á à ßuen yi. ⁴³ Mi zū mu le ká le zĩi b̃anso lá wee wé zūnĩ o k̃nlo ßuenlò bĩo ho tĩnàahũ, se o lá wée tĩnĩ mí yĩo, á máa día ó o máa zo a zĩi. ⁴⁴ Lé b̃un ñn á minén mún tĩnĩ mi yĩo, lé bĩo ó o Nùpue Za khĩi ßuen ho p̃ahũ na mi yĩ máa dé le o ò ßuen yi.

*O ton-sá tente là a ton-sá kohó wãhiire
(Luki 12.41-48)*

⁴⁵ «O ton-sá na yĩ máa lé mí ñuhũso m̃n, na hácírí wi lé o yén? Lé yĩa ßa ñuhũso dó ßa ton-sáwá na ká bĩo níi yi, ò o wé na ho ðĩnlò ßa yi ho p̃ahũ na mu ko yi, ⁴⁶ ó o wee sá ho tonlò mu á ßa ñuhũso bĩnĩa ßueé kúaa wán. O ton-sá mu ñuhũ sí. ⁴⁷ Le ì

† 24:39 Mĩ loĩ mu Bĩo ñuhũ ßúeenĩ ṽuahũ (Genèse) 6-7.

mí ho tũíá na mia: O ñúhũso mu á à bàrá a mí bïo búenbúen ñúhũ wán. ⁴⁸ Εε ká a lé o ton-sá kohó, ó o wé è bío bío kà mí yi: «I ñúhũso míana ò o máa buen». ⁴⁹ Ká à hĩní wé è ha mí ninzàwa ton-sáwá, ká à dí ká à ñu lè ba ña-ñuwà. ⁵⁰ Wón ton-sá so ba ñúhũso khíi buen le wizonle na ó o yí zũ yi, lè ho pãahũ na ó o yí dó yi. ⁵¹ Ká a khíi bueé dñn, ó o bueé beé o lò làa sòobéε, á à dé o ba ton-sáwá na ló mí ñúhũso món tñahũ.»

25

Ba hĩnni ñuwã píru wahiire

¹ «Ho wáayi béenĩ bío bonmín làa bío kà: Hĩnni ñuwã píru búí hĩa buan mí fĩntéena wà vaá sɪnáa o há-fla bàn báa yahó. ² Ba ñuwã hònú lé ba bǎnbúwá ká ba ñuwã hònú na ká lé ba hénlowà. ³ Bĩa lé ba bǎnbúwá á buan mí fĩntéena à ba yí buan ho ñiló yí séenia. ⁴ A ba hénlowà bán buan ho ñiló á séenia hĩa wi ba fĩntéena yi. ⁵ Bío ó o há-fla bàn báa yuaanía ò o máa buen, á ba hĩnni mí ñuwã píru búenbúen dũma á mu dũmu bó.

⁶ «Ho tá tñahũ á le zèèrè sã ñá: «Lé o há-fla bàn báa lua, mi lé lée sɪ a yahó». ⁷ A ba hĩnni mí ñuwã píru sɪnkaa, á wee wíoka mí fĩntéena. ⁸ A ba bǎnbúwá wee bío làa bĩa hénkaa: «Mi há wen lè mí ñiló cɪnú. Wa fĩntéena wee hí.» ⁹ A bán bĩa ñon ba yi: «Bùéé. Wa máa wé mu. Ho ñiló na wa buan máa yí warén làa mia. Mu sũaaní à mi va ba ñi-yèerowà cǎn vaa yà mi ñiló.» ¹⁰ A ba bǎnbúwá wãa hĩnɔn wà van ho ñiló yèenii. Ba lénló món, ó o há-fla bàn báa buara. A ba hĩnni ñuwã hònú na wíokaa mí fĩntéena vó pan wo, á páania yòó zon làa wo mu yaamu sãnú

díiníi zii. A ɓa pon ho zūaɓii á dó. ¹¹ Mu ù dé mí yi, à bǔn ɓa hǐnni na so bèn ɓueé dǎn, á ɓueé wee wāamaka: «Núhúso, Núhúso, hén le wa zo.» ¹² O o há-fla ɓàn ɓía ɓía nɔn ɓa yi: «Le í mǐ ho tǔiá na mia: I yí zū mia.» ¹³ O o Yeesu ɓinía ɓía bò mu wán. «Mi cén tǐni mi yǐo. Lé ɓio mi yí zū le wizonle lè ho pǎahú na ó o *Nùpue Za á à ɓuen yi.»

*Ba ton-sáwá nùwā tǐn wǎhiire
(Luki 19.11-27)*

¹⁴ «Ho wáayi béeni ɓio ɓonmín làa ɓio kà: Nii ɓúii le mí ì va le khúii, ó o von mí ton-sáwá á kàràfáa mí níi ɓio yi. ¹⁵ O nǐ-kéní ó o nɔn ho sǎnú kùráa khiá-hònú yi. A yǐa sǎ ó o nɔn há kùráa khiá-ɓun yi. O o tǐn níi so wón ó o nɔn há kùráa khiamáni yi. Ba nǐ-kéní kéní yú á héhaa làa ɓio ɓa dà wee sáráa. Bǔn món ó o wà. ¹⁶ A yǐa yú há kùráa khiá-hònú dèenía hǐnɔn wee duan làa há, á yú há kùráa khiá-hònú bò há wán. ¹⁷ Yǐa yú há kùráa khiá-ɓun mún wó làa bǔn ɓio síi, ó o yú há kùráa khiá-ɓun séenía. ¹⁸ Ká yǐa yú há kùráa khiamáni wón wà vaá có ho kǎhú á lú mí ɓúhúso sǎnú kùráa yi.

¹⁹ «Mu míana, bǔn món á ɓa ton-sáwá mu ɓúhúso ɓinía ɓuara. O o wǎa le ɓa zéeni ɓio mí sǎnú ɓio wóráa. ²⁰ O o ton-sá na ó o nɔn há kùráa khiá-hònú yi ɓuara, á ɓueé zéenía há kùráa khiá-hònú na ó o ɓinía yú ò o ɓía: «Núhúso, fo hǐa nɔn ho sǎnú kùráa khiá-hònú mǐi. Loí, lé há khiá-hònú na á í ɓinía yú.» ²¹ A ɓa ɓúhúso ɓía nɔn wo yi: «Fobúa, fo wó se. Fo léee ton-sá tente. ɓio fo téréenna mu ɓio na ɓúhú tà mía ɓio yi, lé bǔn nɔn á ɓio ɓúhú wi po bǔn á í khii kàràfá foñ. Buen ɓuee zámaka làa mi.»

²² «Bún món á yǐa yú há kùráa khiá-ɓun ɓuara á ɓía: «Núhúso, fo hǐa nɔn ho sǎnú kùráa khiá-ɓun

miñ. Loñ, lé hã khiá-ɲun búí na á ï bíníá yú.» ²³ A ɓa ɲúhúso bía nɔn wo yi: «Fobúá, fo wó se, fo léé ton-sá tente. Bío fo téréna mu bío na ɲúhú tà mía bío yi, lé bún nɔn á bío ɲúhú wi po bún á ï khií kàràfá foñ. Buen ɓuee zámaka làa mi.»

²⁴ «Á yíá yú hã kùráa khiṃàni bèn ɓuara, á ɓueé bía: «Núhúso, ï zū le fo lé o nùpue na lònbee wi. Fo wee lá ho ñnló ho lahó na fo yí te yi, à lá ho ñnló hen na fo yí dù yi. ²⁵ A ï zána, á ï vaá lú ũ sánú kùráa ho tá yi. Awa, fé ũ sánú.» ²⁶ A ɓa ɲúhúso bía nɔn wo yi: «Ton-sá kohó yén! Fo lé o pa-dí. Bío fo zū à ï wee wé lá ho ñnló ho lahó na á ï yí dù yi, ²⁷ á fo so lá yí ko ũ vaa bàrá ï wárí ho banki yi le? Se bío á ï ɓuara, á ï lá vaá fé lé lè le ɓàn cūnú. ²⁸ Awa, mi fé ho sánú kùráa khiṃàni mu o cón, à na yíá hã kùráa khiá-pírú wi cón yi.»

²⁹ «Yíá bío wi á ɓa à na mu búí ɓànsò yi yóò bè, o ò yí á à puuní. Ká yíá bío mía, á hàrí mu bè-za na wi o cón, á ɓa pa à fé. ³⁰ Ká a ton-sá na dà-ɲíánii mía á mi lá léé lèé díá ho khūuhū, le tíbí-cūáá yi, hen na le minka yi véé lè lé wéé wi yi.»

O Nùpue Za khií ɓueé citi ɓa nùpua

³¹ «Ká a *Nùpue Za khií bíníá bò lè mí wáayi tonkarowà búenbúen ɓuara lè mí cùkú beení, ó o ɓueé kéé ní mí bá-zàmu kanmúiní wán á à fínáa le citii. ³² A hã síiwà nùpua búenbúen á à kúee mín wán o yahó, ó o wáa à sankà ɓa nùpua mín yi, làa bío ó o pi-pa wee wé sénnáa ɓa pia lén ɓa via yi bío sii. ³³ A ɓa pia ó ò kúee lè mí nín-tíání, ká ɓa via ó ò kúee lè mí nín-káahó. ³⁴ Bún món ó o bée á à bío á à na bía wi là á nín-tíání yi: «Minén na á wàn Maá dúɓua yi, mi ɓuen ɓuee fé le béeñí kía na wíokaa mi

bïo yi hàrí ho ðímíḡá lénló p̄ahũ. ³⁵ Mu bon. Le h̄ini h̄ia dà mi á mi n̄on ho ðínló mī. A le ḡu-h̄aní dà mi á mi n̄on mu ḡumu mī. A bïo á ĩ lé o ñi-h̄ani á mi tà á ĩ huera mi wán. ³⁶ A bïo á ĩ fù wee vará ĩ bírí á mi n̄on le dà-z̄inii mī. ĩ lò fù yí here á mi buan mi sese. ĩ fù wi ho kàsó yi, á mi búεé búεεkío mi. > ³⁷ A b̄ia térénna á à bío bío kà: <Núhũso, lé wen wa m̄on fo yi à le h̄ini dà fo á wa n̄on ho ðínló foñ, tàá lè ḡu-h̄aní dà fo á wa n̄on mu ḡumu foñ á ù ḡun. ³⁸ Lé ho p̄ahũ yén á wa m̄on à ù lé o ñi-h̄ani á wa tà á ù huera wa wán. Tàá lé wen á wa m̄on fo à ù wee vará ù bírí á wa n̄on le dà-z̄inii foñ. ³⁹ Lé ho p̄on-yén á ù lò yí here, tàá á ù zon ho kàsó yi á wa vaá búεεkío fo. > ⁴⁰ O o b̄éé á à bío ò na ɓa yi. Le ĩ m̄i ho t̄iá na mia: Mi wé sansan wó mu n̄on wàn z̄awa ñi-kéní búí na c̄inú yi, se mu lé ĩnén á mi wó mu n̄on yi.

⁴¹ «Bún món ó o b̄éé á à bío ò na b̄ia wi là a n̄in-káahó yi: <Minén na le Dónbeení d̄ánkánia, mi khèn làa mi. Mi lén vaa zo ho d̄õhũ na máa hí máa mi yi, h̄ia lò á pan o *Sat̄ani lè mí tonkarowà. ⁴² Mu bon, le h̄ini fù dà mi, á mi yí n̄on ho ðínló mī. Le ḡu-h̄aní fù dà mi, á mi yí n̄on mu ḡumu mī. ⁴³ ĩ fù lé o ñi-h̄ani á mi yí tà á ĩ yí huera mi wán. ĩ fù wee vará ĩ bírí, á mi yí n̄on le dà-z̄inii mī. ĩ lò fù yí here, á fù wi ho kàsó yi, á mi yí búεεkío mi. > ⁴⁴ A ɓa w̄aa à bío bío kà: <Núhũso, lé wen wa m̄on fo yi à le h̄ini lè le ḡu-h̄aní dà fo, à ù lé o ñi-h̄ani, à ù wee vará ù bírí, à ù lò yí here, à ù wi ho kàsó yi, á warén yí séenia fo? > ⁴⁵ O o b̄éé á à bío ò na ɓa yi: <Le ĩ m̄i ho t̄iá na mia: Mi wé sansan yí wó mu yí n̄on b̄ia w̄iníw̄iní kà ñi-kéní búí yi, se mu lé ĩnén á mi yí wó mu yí n̄on yi. > ⁴⁶ Bán n̄upua so á à va le

lònbee na máa vé lahó yi. Ká bĩa térénna bán á à va le mukāñĩ binbirĩ na máa vé lahó yi.»

26

*Ba zúifùwa júnása wee lè o Yeesu wán
(Maaki 14.1-2; Luki 22.1-2; Zān 11.45-53)*

¹ Bĩo ó o Yeesu bía hñn bioní so vó, ó o bía nòn mí nĩ-kenínia yi: ² «Mi zū le hen làa wizooní bĩo jùn ká ho *Paaki sánú á à dí. O o *Nùpue Za 6a à dé á à na 6a à búεε ho *kùrùwá wán.» ³ A 6a yankarowà júnása lè 6a *zúifùwa nĩ-kĩa wáa kúaa mín wán 6a yankarowà jùhũso beenĩ na 6a le Kayiifu lún yi. ⁴ Ba wāanía tò le mí ì wĩi o Yeesu ká mu yí zū, á à búε. ⁵ Ba wee bío: «Wa yí ko wa wĩi wo ho sánú pāahũ. Ká wa wó mu, á 6a zāamāa á à kánká mu bĩo yi.»

*O hĩa 6úi kúaa ho jiló o Yeesu jùhũ wán
(Maaki 14.3-9; Zān 12.1-8)*

⁶ Bĩo ó o Yeesu wi ho Betanii lóhó yi o Simōn na hĩa lé o *6ùéré nĩ zĩ á wee dí, ⁷ ó o hĩa 6úi 6ueé zon ká a 6uan ho dũukó-za na sú lè ho jiló na sāmu sĩ á yáwá here. O hĩa mu vá 6ueé 6ó a Yeesu yi, ò o kúaa ho jiló mu o jùhũ wán. ⁸ Bĩo ó o nĩ-kenínia mōn mu, á 6a yiwa cā mu yi, á 6a wee bío: «Bĩo ká yí nòn bè-yáarè le? ⁹ Ho jiló mu jòn lá dà à yèé ho yáwá na here yi á à sanká 6àn wárí á à na 6a nĩ-khenia yi.» ¹⁰ O o Yeesu zūna bío 6a wee bío, ó o bía nòn 6a yi: «Mi wee zá là a hĩa mu le we? Bĩo ó o wó làa mi á se. ¹¹ Ba nĩ-khenia bán làa mia á a keń mín wán fēεε, èε ká ínén wón máa keń làa mia fēεε. ¹² Ho jiló mu ó o kúaa ì wán á fèra wíokaarāa ì sánía ì nùuló bĩo yi. ¹³ Le ì mĩ ho tũíá na mia:

Le Dónbeenĩ bín-tente wé buera lùe lée lùe yi, ho ðímíjńá búenbúen yi á 6a à bío bío ó o háa na ká wó, á 6a à leéka a bío.»

*O Zudaa wi ò o dé o Yeesu na
(Maaki 14.10-11; Luki 22.3-6)*

¹⁴ Lé mu ó o Yeesu ñĩ-kenínia pírú jún ñĩ-kéní na 6a le Zudaa Isikariote wà van 6a yankarowà júnása cón, á vaá bía nɔn 6a yi: ¹⁵ «Hen ká í dó a Yeesu nɔn mia, á mi ì na webio mií?» A 6a mà le wén-hãani bóní làa pírú nɔn wo yi. ¹⁶ A lá bũn jii wán ó o Zudaa wãa wee cà bío ó ò wé wé è dérãa o Yeesu 6a níi yi.

*O Yeesu wee dí ho Paaki ðĩnló lè mí ñĩ-kenínia
(Maaki 14.12-16; Luki 22.7-13)*

¹⁷ Ho *búurú na á ja-fini yí dó yi sánú díró 6àn nín-yání wizonle zoñ, ó o Yeesu ñĩ-kenínia wà 6ueé tũara a yi: «Lé wen á fo wi à wa wíoka ho *Paaki sánú ðĩnló bío yi.» ¹⁸ O o Yeesu wãa bía nɔn 6a yi: «Mi lén zo ho lóhó yi, ká mi zoó fò mín làa nùpue na, à mi bío na 6ãnsó yi: O Nùhũso bía le mí pãahũ dãn, á lé ùnén cón á mí 6ueé dí ho Paaki sánú yi lè mí ñĩ-kenínia.» ¹⁹ A 6a ñĩ-kenínia wó bío ó o Yeesu bía le 6a wé, á wíokaa ho Paaki ðĩnló bío.

(Maaki 14.17-21; Luki 22.14; Zãn 13.21-30)

²⁰ Bío ho ziihũ dãn, ó o Yeesu lè mí ñĩ-kenínia pírú jún kará ho ðĩnló jùhũ yi. ²¹ Bío 6a wee dí, ó o Yeesu bía nɔn 6a yi: «Le í mĩ ho tũiá na mia: Minén ñĩ-kéní lé yĩa á à dé mi ì na.» ²² O o ñĩ-kenínia yilera lùnkãa mu bío yi làa sòobéε, á 6a búakãa wee tũa wo yi lè mí ñĩ-kéní kéní. A yĩa le: «Nùhũso, mu lé mínén le?» A yĩa le: «Mu lé mínén le?» ²³ O o Yeesu bía nɔn 6a yi: «Yia páanía zoó cã làa mi, wón

lé yĩa á à dé mi ì na. ²⁴ O *Nùpue Za á à hí làa bïo le Dónbeenĩ bïonĩ vũahũ bíaará mu. Ká yĩa màhá ní ì bè mu á ho yéréké è zo ñúhũ. Bãso yáá lá yí ton, se mu sũaaní.» ²⁵ O o Zúdaa na á à dé wo ò na á lá le bïonĩ ò o tũara: «Nì-kàránlo, á lé ìnén le, tàá?» O o Yeesu bía ñon wo yi: «Ûnén lé yĩa bía mu.»

O Nùhũso ðĩnló

(Maaki 14.22-25; Luki 22.15-20; 1 Korɛnte 11.23-25)

²⁶ Bïo 6a wee dí, ó o Yeesu lá ho búurú, á dó le Dónbeenĩ bárákà, ò o cèekaa ho ñon mí ñi-kenínia yi ò o bía: «Mi fé là. Hón lé ì sãnía.» ²⁷ Bũn món ó o lá le ñuuníi dèe na ho *ðivén wi yi, á dó le Dónbeenĩ bárákà ò o ñon ho 6a yi ó o bía: «Mi búenbúen fé ñuka. ²⁸ Dén lé ì cãni na wíokaa wee zéení le Dónbeenĩ páaníi na le bò bïo, dén lé ì cãni na kúaará 6a nùpua cèrèe bè-kora séndiáro bïo yi. ²⁹ Le ì bío mu na mia: A lá bïo kà ñii wán, á ì máa bĩní máa ñu ho ðivén mu, fúaa ñnzoñ na á ì khii bĩní ì ñu ho wán Maá Dónbeenĩ béenĩ yi.» ³⁰ Bũn món, á 6a sía ho sãnú lení à 6a wà yòora há Oliivewa vĩnsĩa búee wán.

O Yeesu bía le o Piere á à pĩ mí bïo

(Maaki 14.26-31; Luki 22.33-44; Zãn 13.37-38)

³¹ O Yeesu wáa bía ñon mí ñi-kenínia yi: «Ho ðĩnñ-kéní na kà yi, ká mi búenbúen á à pĩ ì bïo. Mu bon. Mu túara le Dónbeenĩ bïonĩ vũahũ yi kà síi á 6a wee kàrán: ð ì búe o pi-pa, á ho pi-6oohũ pia á à kénná à lén ñ va há lùà búenbúen yi.»*

* **26:31** Mi loĩ Zakari vũahũ 13.7.

³² Εε κά ι vèeró món, á ï ì dí mí yahó vaá pa mia ho Kalilee kōhū yi.»

³³ O o Piere lá le biónĩ á bía n̄n wo yi: «Hàrí à bĩa ká búenbúen pĩ ũ bĩo, á ïnén wón máa pĩ mu hùúu.» ³⁴ O o Yeesu bía n̄n wo yi: «Le ï mĩ ho túiá na foñ: Ho òn̄n-kéní na kà yi, ó o kò-béé máa wá, ká ũnén bía hã cúa-òñ le fo yí zū mi.» ³⁵ O o Piere bía: «Ï máa bío le ï yí zū fo hùúu, hàrí ká ï ko á ï hí làa fo.» A ɓa n̄n-kenínia na ká búenbúen bía mu bĩo dà-kéní mu.

*O Yeesu wee fio ho Zetesemanii yi
(Maaki 14.32-42; Luki 22.39-46)*

³⁶ O o Yeesu lè mí n̄n-kenínia wãa vaá dñn le lùe búí na ɓa le Zetesemanii, ó o bía n̄n ɓa yi: «Mí k̄ení hen, ká ïnén wón á à lén ñ va vaá hen, á vaá fio.» ³⁷ O o fó a Piere là a Zebedee zàwa nùwã òun wàráa. O o yi wãa búakáa wee dè, á hácírí yáara. ³⁸ O o bía n̄n ɓa yi: «Ï hácírí yáara dàkhĩna. I ka lè ï máa fen. Mí k̄ení hen làa mi à òñí mí yĩo.» ³⁹ Bñn món ó o wãa vá van c̄inú, á vaá líí búrá, ò o wee fio kà síi: «Ï Maá, ká mu lá dà à wé, à ũ yí le le lònbee na kà à yí mi. Εε ká bùeé. I yí le ïnén síi bĩo wé. Ùnén lé yĩa síi bĩo wé.»

⁴⁰ O o b̄nía ɓuara mí n̄n-kenínia nùwã òñ mu c̄ón, á bueé yú ɓa à mu d̄amu ɓó ɓa. O o bía n̄n o Piere yi: «Èe minén, le léèrè dà-kéní na mĩ fání mi yĩo yí à à fio làa mi lé bñn mí yí dàñna yí wó lon?» ⁴¹ Mí fání mi yĩo, à fio, bèra a na à mi yí zo mu bè-kora wéró yi. O nùpue síi wee wé vá mu bè-tente wéro yi, εε ká ho pànká na ó o ò wé làa bũ lé hĩa mia.»

⁴² O o Yeesu b̄nía wà mu cúa-òñ n̄n, á vaá wee fio kà síi: «Ï Maá, hen ká le lònbee na kà yí dà máa

dà ǐ wán ká le yí yú mi, à ùnén lé fo s̄ii b̄io pá wé.»

⁴³ O o t̄in b̄inía buara mí n̄i-kenínia c̄ón, á buée yú 6a à mu d̄amu 6ó 6a. Ba yí dàrna yí fánía mí ȳio.

⁴⁴ Mu cúa-t̄in n̄ii, ó o b̄inía wà, á t̄in vaá flora mu b̄io dà-kéní mu.

⁴⁵ B̄un m̄ón, ó o b̄inía buara mí n̄i-kenínia c̄ón, á buée bía n̄on 6a yi: «Mí d̄uma wee v̄ũnka le? Mí loń, ho p̄aah̄ũ d̄õn. O *N̄upue Za á 6a à dé 6a bè-kora wérowà n̄ii yi. ⁴⁶ Mí h̄iní wa lén. Ȳia á à dé mi ì na buée d̄õn.»

Ba w̄ira a Yeesu

(Maaki 14.43-50; Luki 22.47-53; Z̄an 18.2-11)

⁴⁷ P̄aah̄ũ na ó o Yeesu wee b̄io yi, à b̄un ó o Zudaa buée d̄õn. O lé 6a n̄i-kenínia p̄irú ɲun n̄i-kéní. Ba z̄am̄aa na bò làa wó á buan h̄a khà-túa lè h̄a búaa. Lé le *Dónbeen̄i yankarowà ɲúnása lè 6a *z̄uífùwa *n̄i-k̄ia lé bán tonkaa 6a. ⁴⁸ O Zudaa, ȳia á à dé o Yeesu mu á à na, á zéénía b̄io 6a z̄am̄aa á à z̄urn̄aa wo. O bía: «ǐ h̄ia vaá t̄ènia n̄upue na yi lè le k̄õnbii, se wón lé ȳia mi wee cà, à 6a w̄aa w̄ii wo.» ⁴⁹ O o d̄ènia wà buée 6ó a Yeesu yi ò o bía n̄on wo yi: «N̄i-kàránlo, foó.» O o t̄ènia wo yi lè le k̄õnbii. ⁵⁰ O o Yeesu bía n̄on wo yi: «Wàn b̄õnlo, b̄io fo wà buée wé hen, à ù w̄aa wé.»

A b̄ia ká wà buée 6ó a yi, á w̄ira a. ⁵¹ A b̄ia wi là a Yeesu mu n̄i-kéní 6úí dò mí khà-tóní ò o hà le Dónbeen̄i yankarowà ɲúh̄ũso been̄i ton-sá n̄in-t̄ián̄i ɲik̄aah̄ũ kúio. ⁵² O o Yeesu w̄aa bía n̄on wo yi: «Dé ù khà-tóní mí lóorè yi. Lé b̄io á b̄ia wee khuii h̄a khà-túa 6úen6úen kh̄ii hí làa há. ⁵³ Fo yí z̄ũ ká ǐ lá dà à ve ǐ Maá le o buee séení mi le? O o lá à d̄èní ì tonka mí wáayi tonkarowà h̄in-táwá ká

6a po kuio píru jún le?† ⁵⁴ Εε κά mu wó kà, á bïo túara le Dónbeenĩ bïonĩ vūahũ yí á à wé kaka jii ì síráa? Mu bon, ho vūahũ mu yí á mu bía le lé kà síi á mu ko mu wéráa.» ⁵⁵ Bún món ó o Yeesu bía nɔn 6a zámáa yí: «Mi so lá ko mi bua khà-túa làa bŭaa buée wĩiráa mi lòn nĩ-kánii le? Làa wizoonĩ búenbúen ká ĩ lá wee wé κεεní le *Dónbeenĩ zĩ-beenĩ yí à kàrán 6a nùpua á mi yí wĩira mi. ⁵⁶ Εε κά bún búenbúen wó lée bèra a na, à le *Dónbeenĩ jĩ-cúa fεεrowà bïo na 6a bía le Dónbeenĩ bïonĩ vūahũ yí à jii sí.» A 6a nĩ-kenĩnia búenbúen wáa lùwa 6a día a.

Ba buan o Yeesu vannáa ho làndá tũíá fεεrowà cón

(Maaki 14.53-65; Luki 22.54-55, 63-71; Zán 18.12-14, 19-23)

⁵⁷ Bía wĩira a Yeesu á buan wo vannáa 6a yankarowà jũhũso na 6a le Kayiifu cón. Lé bĩn á ho *làndá bïo zéenílowa lè 6a *zũífùwa nĩ-kĩa kúaa mín wán yí. ⁵⁸ O Piere khèra bò a Yeesu món fúaa o Kayiifu lún, á vaá zoó páanía kará lè 6a parowà, á wee loĩ bïo mu hĩa wéráa. ⁵⁹ Ba yankarowà júnáasa, lè ho làndá tũíá fεεrowà búenbúen wee cà bïo 6a à koonínáa o Yeesu yí á à bè yí ì síinínáa o jũhũ á à na 6a à búe. ⁶⁰ Ká 6a màhá yí yú bïo búí, hàrí bïo 6a nùpua cèrèε pá wáa buara buée koonía o yí mí cúee. Mu véení, á nùpua nùwá jún búí ⁶¹ buara buée bía bïo kà: «O nĩi mu bía le mí dà à fio le Dónbeenĩ zĩ-beenĩ á à bĩnĩ ì so há wizoonĩ bïo tĩn yí.» ⁶² A 6a yankarowà jũhũso líi hĩnɔn yòò đĩn ò o bía nɔn o Yeesu yí: «Bïo

† **26:53** Ho wáayi tonkarowà hĩn-táwá kuio píru jún na bïo bía kà á kuure dà-kéní wee yí hĩn-táwá muaaseé hẽzĩn síi.

6a nùpua mu wee bío ũ dǎní yi á fo le fo yí máa bío dǎe búí yi le?» ⁶³ O o Yeesu cèkè ò o ðǎn. A 6a yankarowà jùhúso wáa bía nɔn wo yi: «Í wee fio fo, le Dónbeení na wi fɛɛɛ yèni yi, ká fo lé o *Krista, le Dónbeení Za, ũ bío mu na wɛn.» ⁶⁴ O o Yeesu bía nɔn wo yi: «Lé fo bía mu. Le í mǐ ho tǔiá na mia: A lá bío kà wán, á mi ì mi a Nùpue Za ká a kará le Dónbeení na dà mu bío búenbúen nín-tǎní.† Mi mún khíi mi a ká a kará há dùndúio wán wà à búen.» §

⁶⁵ A 6a yankarowà jùhúso wáa lèkkaa mí dà-zínii lé bío mu vá a yi dàkhíina, ò o bía: «Lé le Dónbeení ó o là. Wa màkóo yáa wáa mía seéràsa yi. Mi ná bío ó o là lè le Dónbeení. ⁶⁶ Awa, á lé mu yén á mi wee leéka?» A 6a bía: «O wó khon, ó o ko ò o búe.» ⁶⁷ A 6a wee pǔiní mí jinsǎní kúee o yahó wán, ká 6a a vǔaa wo lè mí nín-kuio. Ba búí wee fio o sáarà, ⁶⁸ ká 6a a bío: «Ũnén Krista, wáa zéeni yǎ vǐna fo làa wɛn.»

O Piere pá a Yeesu bío

(Maaki 14.66-72; Luki 22.56-62; Zán 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Hón pǎahú so yi, ò o Piere pá kará ho lún yi, á 6a yankarowà jùhúso beení ton-sá háa nǐ-kéní vá buée bó a yi, á bía nɔn wo yi: «Ũnén mún lá wi là a Kalilee nǐi Yeesu.» ⁷⁰ Ká a Piere màhá pá mu 6a nùpua búenbúen yǐo yi, ò o bía: «Bío fo wee bío ká á ínén yí zǔ.»

⁷¹ O o wà vaá ðǎn ho lún zǔajii. O o ton-sá háa nǐ-kéní tǐn mɔn wo, á wón bía làa bío wi bǐn: «Yà kà

† **26:64** Mi loń Lení vǔahú (Psaumes) 110.1 § **26:64** Mi loń Daniyɛle vǔahú 7.13

là a Nazarεete n̄i Yeesu lá páania wi.» ⁷² O o Piere t̄in p̄a mu ò o báa: «O n̄i na kà a ínén yí zū.»

⁷³ Mu dó mi yi c̄inú, á b̄ia b̄in vá buée ó a Piere yi, à ba b̄ia n̄on wo yi: «Mu bon k̄énk̄én. Fo lé ba n̄i-kéní búí. Ʋ b̄ion̄i wee zéení mu.» ⁷⁴ O o Piere wíokaa báa lè mí sòobée á b̄ia: «O n̄i na kà á ĩ yí zū h̄uu.» Ho p̄on-kéní mu yi, ó o kò-bée wá. ⁷⁵ O o Piere hácirí màhá b̄inía buara b̄io ó o Yeesu b̄ia n̄on wo yi wán: S̄ani ò o kò-bée wá, b̄in ká ũnén p̄a le fo yí zū mi á d̄n h̄a cúa-t̄in. O o Piere ló, á lée wá bùbùbù.

27

Ba buan o Yeesu vanná o Pilaate c̄n (Maaki 15.1; Luki 12.1; Zán 18.28)

¹ Le ȳinb̄ii bùir̄ii á le *Dónbeen̄i yankarowà n̄unása, lè ba *zúifùwa n̄i-k̄ia búenb̄uen páania wó le n̄ii le mí ì na a Yeesu ba à búe. ² A ba n̄on le n̄ii le ba ca a, à bua varáa o *Pilaate c̄n, ȳia ho *Oroomu bée bàrá ho Zudee k̄h̄ú n̄úh̄ú wán.

O Zudaa húmú b̄io (Bè-wénia 1.18-19)

³ B̄io ó o Zudaa, ȳia dó a n̄on á m̄on ò o Yeesu ba siinia n̄úh̄ú le mí ì búe, ó o z̄una le mí wó khon, ó o yilera yáara, ó o buan le wén-h̄aani ón̄i làa píru á b̄inía buée n̄on le Dónbeen̄i yankarowà n̄unása lè ba n̄i-k̄ia yi, ⁴ ò o b̄ia: «Ĭ b̄ènt̄in wó khon lé b̄io á ĩ n̄on ȳia yí yáara d̄e le ba búe.» Ká bán màhá b̄ia n̄on wo yi: «Á b̄in ciran warén le? Ʋnén lé ȳia làa b̄i.» ⁵ O o Zudaa m̄ina le wárí kúará le *Dónbeen̄i z̄i-been̄i yi, ò o ló lée wá, á vaá lù ho h̄uló zon. ⁶ A le Dónbeen̄i yankarowà n̄unása

khuiira le wárí, à 6a bía: «Wa làndá yi, á dén wárí so síi yí ko le kúee le Dónbeenĩ zĩ-beenĩ wárí wán, lé bïo á le lé le cāni wárí.»

⁷ A 6a wānía tò, à 6a yà ho mǎhũ búii na 6a wee ve làa «Có-mí Mǎhũ» làa de, á wó lè 6a nĩ-hānii nùuníi. ⁸ Lé bũn te bïo 6a wee veráa ho mǎhũ mu làa cāni mǎhũ hārĩ lòn zuia. ⁹ A le *Dónbeenĩ jicúa fεero Zeremii bïo na ó o bía á jii sūrāa: «Ba khuiira le wén-hāani 6óní làa pírú, dén na lé le wárí na ó o *Isirayεele nĩpomu héhaa là a yàamu ¹⁰ á yà là a có-mí mǎhũ làa bïo ó o pũhũso bíarāa mu nǎn mĩ.»*

O Pilaate wee tũaka a Yeesu yi

(Maaki 15.2-5; Luki 23.2-5; Zān 18.29-38)

¹¹ Bïo 6a 6uan o Yeesu vannāa o *Pilaate cǎn, á wón tũara a yi: «Lé ũnén lé 6a *zũifùwa bée le?» O o Yeesu bía nǎn wo yi: «Fo bía mu.» ¹² Bũn mǎn, á bïo 6a yankarowà júnāsa lè 6a nĩ-kĩa wee kooní a yi, ó o yí bía dèε. ¹³ O o Pilaate wāa bía nǎn wo yi: «Bìo 6a wee bío ũ jii búenbúen á fo yí máa jí le?» ¹⁴ O o Yeesu yí bía dèε mu búii dǎnii yi. A mu wó a Pilaate coon dàkhĩna.

Ba stinia o Yeesu jũhũ le mi ì búe

(Maaki 15.6-15; Luki 23.13-25; Zān 18.39-40; 19.4-16)

¹⁵ Ho *Paaki sǎnú lée Paaki sǎnú díró yi, à yĩa ho *Oroomu bée bàrá ho Zudee kǎhũ jũhũ wán à lén o kàsó nĩ búii día, yĩa 6a zāamāa le o día. ¹⁶ Mu ù wé à kàsó nĩ búii wi bĩn á yèni ló. Ba wee ve o làa [Yeesu] Barabaasi. ¹⁷ O o Pilaate wāa tũara 6a zāamāa na kúaa mín wán yi: «Lé o yén á mi wi à ĩ

* **27:10** Mi loĩ Zakari vũahũ 11.12-13; Zeremii vũahũ 18.2-3; 19.1-2; 32.6-15

lén díá? Lé o [Yeesu] Barabaasi lée tàá lé o Yeesu na 6a le *Krista?»¹⁸ O Pilaate zū kénkén le 6a dó a Yeesu nɔn mí yi lé bïo le yandee wi 6a yi o bïo yi.

¹⁹ Pâahũ na ó o Pilaate wi le cítii flinii lahó yi, á 6àn hãa le 6a 6uee bío bïo kà na a yi: «Yí dé ũ n̄ii o n̄ii mu bïo 6úii yi. Lé o yí wó yí khon. Ho t̄nàahũ, á ĩ 6ènt̄n lò bon hã kònkórá yi o bïo yi.»

²⁰ A le *Dónbeenĩ yankarowà n̄únása lè 6a *zúifùwa n̄i-k̄l̄a á bía 6ó 6a zãamãa n̄úhũ, le 6a fio o Barabaasi lén díaró ká 6a 6úe o Yeesu. ²¹ O o Pilaate lá le bíonĩ ò o t̄àara 6a yi: «Ba n̄ùwã n̄un na kà t̄hahũ, á lé o yén á mi le ĩ díá?» A 6a bía nɔn wo yi: «Día a Barabaasi.» ²² O o Pilaate t̄àara 6a yi: «Ká a Yeesu na 6a le Krista á mi le ĩ wé kakaráa?» A 6a 6úen6úen bía: «Búεε wo ho *kùrùwá wán ò o hí.» ²³ A wón t̄àara 6a yi: «Lée webio ó o wó khon yi?» A 6a wíokaa wee bío p̄n̄p̄n̄: «Búεε wo ho kùrùwá wán ò o hí.»

²⁴ Bïo ó o Pilaate m̄n̄ ò o yí dà bïo 6úii máa wé, à 6a n̄upua hoorà wíokaa wee dé wán, ó o lá mu n̄umu ò o s̄εera mí n̄íní 6a zãamãa yahó ò o bía: «Ĩ n̄ii ló a n̄ii na kà 6úeró bïo yi.» ²⁵ A 6a zãamãa 6úen6úen bía: «Le o húmú bïo s̄ansá warén lè wa zàwa.» ²⁶ O o Pilaate wãa léra a Barabaasi díá, ò o le 6a ha a Yeesu lè hã lãbàaní. O o nɔn wo le 6a búεε ho kùrùwá wán.

Ba dásíwá wee zùànk̄a a Yeesu yi

(Maaki 15.16-20; Luki 23.11; Zàn 19.2-3)

²⁷ O Pilaate dásíwá 6uan o Yeesu zonnãa le zĩ-beenĩ lún yi, à 6a von mí n̄inzàwa na ká 6úen6úen á 6a 6ueé k̄n̄iá wo yi. ²⁸⁻²⁹ Bïo 6a le mí ì zùànk̄a a yi, á 6a tera a s̄i-z̄ín̄iá, à 6a z̄ín̄iá wo lè ho kán6un

muhú†. Ba tá ho jùhú kírì lè hã kíkara á yòó bò a jùhú wán á wó là a bá-zàmu khònlúee, à 6a dó le kãani o nín-tiáni, á wee lii fàrá mí nɔnkójúná wán o yahó, ká 6a a bío: «Zúifùwa béε, foó!»³⁰ Ba wee púiní mí jinsáni kúee o wán, á wee fé le kãani vɛn là a jùhú.³¹ Bío 6a zùankaa wo yi vó, á 6a tɛra ho kánbun muhú, à 6a bɛnía zɛinía wo là a kùrú sɛa, á 6uan wo wà vaá búεε ho kùrùwá wán.

*O Yeesu 6a búaa ho kùrùwá wán
(Maaki 15.21-32; Luki 23.26-43; Zán 19.17-22)*

³² Bío 6a zoó wee lé ho lóhó yi, á 6a fò mín làa nii búii na 6a le Simɔn. O wee lé ho Sirɛna lóhó yi. A 6a dásíwá kíkãa wo yi le o fé o Yeesu kùrùwá pí.³³ Bío 6a vaá dãn ho lahó na 6a wee ve làa Kolokota, bɛn kúará le «jún-6òkuee lahó,»³⁴ á 6a nɔn ho *dívɛn na 6a lùnkãa lè mu bío búii na hεε o Yeesu yi le o ju. Ká a dɛndío mu, ó o pá le mí máa ju mu.

³⁵ Bío 6a búaa wo ho kùrùwá wán vó, á 6a wó le jún-sini bío á sankaaráa o sɛ-zɛnia,³⁶ à 6a kará bɛn pan wo yi.³⁷ Ba túara bío nɔn 6a síiníanáa o jùhú ho penpenɛn wán á yòó búaa o jùhú yi: YIA KÀ LÉ O YEESU, 6A ZÚIFÙWA BÉε.³⁸ Ní-wànnã nùwã jɛn 6a mún búaa hã kùrùwáwá wán là a Yeesu. O ní-kéní wi là a nín-tiáni, ó o ní-kéní wi là a nín-káahó.

³⁹ Ba nùpua na wee khíi làa bɛn wee kíbón mí júná ká 6a à là a,⁴⁰ ká 6a a bío na a yi: «Ūnɛn na lá wi à ũ fio le *Dónbeení zɛ-beení à bɛnɛ so le 6àn dà-veere hã wizoóní bío tɛn yi, wãa fení ũten. Ká fo lé le Dónbeení Za, à ũ lé ho *kùrùwá wán lii.»⁴¹ Hàrì le Dónbeení yankarowà, lè ho làndá bío zéénílowa, lè 6a ní-kíãa wee yáa mí jɛnɛ yi na a yi

† 27:28-29 Mi loñ Maaki vùahú 15.17

ká 6a a bío: ⁴² «O fenía 6a 6úi, ò orén màhã yí dà máa fení mítén. O yí le mí lé o Isirayεele n̄pomu bέε le? O o wãa lé ho kùrùwá wán lii, á wa à dé wa s̄ia wo yi. ⁴³ O dó mí s̄ii le Dónbeen̄i yi, á bía le mí lé le Dónbeen̄i Za. Awa, ká le Dónbeen̄i mu wa a, à le wãa fení a.» ⁴⁴ Ba n̄i-wàna na 6a 6úaa hã kùrùwáwá wán o n̄is̄aa mún wee là a làa b̄n̄n s̄ii.

O Yeesu húrún

(Maaki 15.33-47; Luki 23.44-56; Zán 19.25-42)

⁴⁵ Le wii yòo fáráló p̄ahũ, á ho kōhũ 6úen6úen d̄ind̄in wó le t̄ib̄irí, á míana fúuu fúaa le wi-háarè.

⁴⁶ Le wi-háarè mu p̄ahũ, ó o Yeesu bía b̄io kà p̄ónp̄ón: «Elii, Elii, lama sabatanii?» (B̄n̄n kúará le «wán Dónbeen̄i, wán Dónbeen̄i, fo p̄á mi día le we?»†) ⁴⁷ A h̄ia wi b̄in nùwã yεn 6úi ná mu, á 6a bía: O wee ve o *Elii. ⁴⁸ A 6a n̄i-kéní lùwa vaá lá le d̄εε 6úi na wee kúiní mu numu 6ua, á bueé z̄íra mu bè-n̄ia yi, á can le 6úaaahiire yi yòó dá a Yeesu yi le o nu. ⁴⁹ Ba 6úi bán 6èn wee bío: «Mi día le wa loń le o Elii 6ueé fení a le?»

⁵⁰ O o Yeesu wíokaa wãamaa p̄ónp̄ón, ò o húrún.

⁵¹ Hón p̄ahũ so yi, á ho p̄onsò-been̄i na zoó céra le Dónbeen̄i z̄i-been̄i yi á yòó l̄εera mí t̄iahũ líí ló. A ho tá d̄ékio, á hã 6úaaarà benkaa. ⁵² Hã búráa j̄iní hénkaa, á le Dónbeen̄i nùpua c̄èr̄εε 6úi na lá húrún á v̄era. ⁵³ Ba ló hã búráa yi, ó o Yeesu v̄eró m̄ón, á 6a líí zon le Dónbeen̄i lóhó Zeruzalεemu yi. A 6a nùpua c̄èr̄εε m̄on 6a.

⁵⁴ A ho Oroomu dásíwá j̄uhũso lè 6a dásíwá na lá pan o Yeesu yi á m̄on ho tá d̄ékéró làa b̄io wó, á 6a z̄ana dàkh̄ína, á 6a wee bío: «O 6̄ènt̄in lá lé le

† **27:46** Mi loń Lení v̄uahũ (Psaumes) 22.2

le Dónbeenĩ Za binbirĩ.» ⁵⁵ Hãawa cèrèε mún kera bĩn, á khèra ðĩn wee loĩ. Ba lé bĩa bò a Yeesu yi hàrĩ ho Kalilee yi, á wee sá na a yi. ⁵⁶ Ba hãawa mu tĩahũ ó o Makadala Mari, là a Zaaki là a Zozεεfu bàn nu Mari, là a Zebedee nũwã bàn nu á wi yi.

⁵⁷ Bĩo ho zĩihũ ðĩn, á ho Arimatee lóhó nĩ búu na lé o nàfòró bànso á wà buara. O yèni ba le Zozεεfu. O mún lá lé o Yeesu nĩ-kenĩnia nĩ-kéní búu. ⁵⁸ Wón lé yĩ wà vaá flora a Yeesu nĩ-hĩnmu o *Pilaate cǎn. O o Pilaate le ba día le o lá. ⁵⁹ O o Zozεεfu lá hã, á bá lè ho põnsò-ñĩle, ⁶⁰ á dó mí kùrú búure yi na ó o có ho búaaahó yi. O o bĩinĩa le hue-beenĩ á pon le nĩi, ò o wà. ⁶¹ Mu wee wé ò o Makadala Mari lè mí yèn-bua Mari na so á kará sánsáa le búure.

Ba dásíwá pan o Yeesu búure yi

⁶² Mu tá na lée tǎn, ho *Sabaa zon, á ba yankarowà núnása, lè ba *Farizíεwa páanía van o Pilaate cǎn, ⁶³ á vaá bía nǎn wo yi: «Cùkúso Pilaate, o sabĩn-fũaalo mu bionĩ búu á wa hácírí buara wán. Bĩo ó o yĩo lá wi lua, ó o bía le mí húmú wizooní tĩn zon ká mí ì vèe. ⁶⁴ Cén na le nĩi le ba pa le búure yi fúaa mu wizooní tĩn nĩi, bèra a na ò o nĩ-kenĩnia yĩ buee lén o sánĩa ká ba bío na ba zãamãa yi le o vèera. A dén sabéré so á à poĩ ðĩo ho yahó.» ⁶⁵ O o Pilaate bía nǎn ba yi: «Ba dásíwá na a pa le búure yi wi hen, nín-bĩa. Mi fé ba à mi lén vaa pa le yi làa bĩo mi dà à wé làa bũ.» ⁶⁶ A ba wãa wà vaá léra le búure mu paró bĩo yĩo. Le hue-beenĩ na pon le búure nĩi á ba wíokaa pon kũinkũin, á bàrá ba dásíwá le ba pa le yi.

28

O Yeesu vèera

(Maaki 16.1-10; Luki 24.1-12; Zān 20.1-10)

¹ Ho dimaasi zoñ tá-tía yi, ká ho *Sabaá khíina, ó o Makadala Mari lè mí yèn-ɓua Mari na so á wà van le búure wán. ² Yio ɓueé tí, à ho tá dèkíó lè mí pànká, ó o Nùhũso Dónbeenĩ wáayi tonkaro ɓúi yòó ló líí bíníá le huee khíi bàrá á yòó kará wán. ³ O wee ɓuúika lè ho viohó ɓuúikaró ɓío síi, á sí-zínia ka púiapúiapúia. ⁴ Ba parowà zána fúaa ɓa wee zà, á ka lè ɓa húrun.

⁵ A ho wáayi tonkaro lá le biónĩ, ò o bía nɔn ɓa hãawa yi: «Minén hãawa mu, mi yí zón. 1 zū le mi wee cà a Yeesu, yia ɓa ɓúaa ho *kùrùwá wán. ⁶ O mía hen, o vèera làa ɓío ó o hĩa bíaráa mu. Mi ɓuen ɓuee loñ ho lahó na ó o lá dūma yi. ⁷ Mi bánbá vaa bío na a ñi-kenínia yi le o vèera. A ɓío kà wán, ó o dú ɓa yahó van ho Kalilee kōhũ, lé ɓín ɓa vaá mi a yi. ɓún lé ɓío á ñ lá wi à ñ bío na mia.»

⁸ A ɓa dèɛnía bíníá fùafùá ká ɓa zónkaa, á ɓa sía mún pá wan làa sòobéɛ, á lùwa vaá bía mu là a Yeesu ñi-kenínia. ⁹ Yio ɓueé tí, ò o Yeesu wee sí ɓa yahó, á bía làa ba: «Mi foó.» A ɓa vá ɓueé ɓó a yi, á líí ɓuan o zení yi à ɓa ɓùaaníá wo. ¹⁰ O o Yeesu wãa bía nɔn ɓa yi: «Mi yí zón. Mi lén vaa bío na wàn zàwa yi le ɓa lén va ho Kalilee kōhũ, lé ɓín ɓa à mi mi yi.»

Ba dásíwá na lá pan o Yeesu búure yi ñi-cúa

¹¹ ɓío ɓa hãawa wi ho wōhũ wán wà, á ɓa dásíwá nùwã yen ɓúi na lá pan le búure yi ɓèn wà lion ho lóhó yi, á líí bía ɓío wó ɓúenɓúen nɔn ɓa yankarowà ɓúnáasa yi. ¹² Le *Dónbeenĩ

yankarowà núnása kúaa mín wán lè 6a *nǐ-kíá á wãanía tò, à 6a nòn le wárí na boo 6a dásíwá yi, ¹³ à 6a bía nòn 6a yi: «Mi bío le o nǐ-kenínia 6ueé nuaana a ho tá tǐahǔ ká mi dǔma. ¹⁴ Hàrí ká a *Pilaate wó wó ná mu, á wa à zǔn bío wa à bío á à 6úeráa o nǐhǔ, á mi núná á à lé.» ¹⁵ A 6a parowà fó le wárí, à 6a wó làa bío 6a bíaráa mu nòn 6a yi. A mu bènberá fò há lùà búenbúen 6a *zúifùwa cǔn á 6ueé 6ó ho zuia yi.

O Yeesu zéenia miten lè mí nǐ-kenínia

(Maaki 16.14-18; Luki 24.36-49; Zán 20.19-23;

Bè-wénia 1.6-8)

¹⁶ Ba nǐ-kenínia píru dòn wà van ho Kalilee kǔhǔ, le 6úe-za na ó o Yeesu zéenia làa ba wán. ¹⁷ Bío 6a mòn wo, á 6a búaanía wo, ká 6a búí wi 6a tǐahǔ pá titikaa. ¹⁸ O o Yeesu vá 6uara, ò o bía nòn 6a yi: «Mu bío búenbúen wéró ho wáayi lè ho tá wán á le Dónbeenǐ nòn pànká mi. ¹⁹ Mi wáa lén va há síwà nùpua búenbúen cǔn, à vaa wé 6a lè í nǐ-kenínia. Mi bátízé 6a o Maá là a Za lè le Dónbeenǐ Hácírí yèni yi. ²⁰ Mi kàrán 6a à 6a wé bè bío búenbúen na á í henía nòn mia yi. Mi zǔn mu, í ì keń làa mia há wizooní búenbúen yi fúaa ho ðímǐjá véró.»

Dónbeenì páaní fīnle vūahũ
New Testament in Buamu (UV:box:Buamu)

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Buamu

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Buamu

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 30 Dec 2021
331a1641-e36a-5300-8cb1-c9476fcef9bf